

Волинський державний університет імені Лесі Українки

Філологічний факультет
Кафедра історії та культури української мови

Ю.В.Громик

Діалектологія української мови

Навчально-методичні матеріали для студентів
спеціальності “Українська мова та література”

Редакційно-видавничий відділ “Вежа”
Волинського державного університету імені Лесі Українки

Луцьк – 2003

УДК 811.161.2
ББК 81.2
Г 87

Рекомендовано до друку Вченою радою Волинського державного університету імені Лесі Українки (протокол № 5 від 28 листопада 2002 року)

Навчально-методичні матеріали підготовані кандидатом філологічних наук, доцентом кафедри історії та культури української мови Волинського державного університету імені Лесі Українки Громиком Ю.В.

Рецензенти:

А.С.Яремко, кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики Луцького гуманітарного університету

О.Г.Межов, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Волинського державного університету імені Лесі Українки

Г 87 **Громик Ю.В.** Діалектологія української мови. Навчально-методичні матеріали для студентів спеціальності “Українська мова та література”. – Луцьк: Ред.-вид. відд. “Вежа” Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2003. – 90 с.

Видання являє собою комплект дидактичних матеріалів, що містить дані про структуру курсу, планування аудиторних занять, а також завдання для самостійної роботи студентів.

Для студентів спеціальності “Українська мова та література”.

УДК 811.161.2
ББК 81.2

© Ю.В.Громик, 2003

Пояснювальна записка

Практично кожна з існуючих мов ніколи не була тотожною на всьому просторі свого функціонування, а завжди була діалектно здиференційованою. Територіальні діалекти є однією з форм існування національної мови: разом із літературною мовою в її усному і писемному різновидах вони складають єдине ціле – загальнонаціональну мову. Базою для загальнонаціональної мови в силу збігу сприятливих історичних обставин ставав діалект однієї, найвпливовішої і найавторитетнішої етнічної підгрупи – тієї, яка виявила себе найбільш активно у процесі формування нації та держави. Система цього діалекту стає (спочатку для письма) загальнообов'язковою нормою, якої в громадському житті мусять дотримуватись і ті представники етносу, які звичайно в побуті користуються своїм, відмінним діалектом. Так протягом певного історичного періоду один із територіальних діалектів, забезпечуючи порозуміння представників різних етнічних підгруп, стає інтердіалектом – починає виконувати функцію загальнонаціональної мови.

Звичайно, на формування загальнонаціональної мови відчутно впливають також інші діалекти. Спочатку на загальнообов'язкову норму можуть претендувати діалектні особливості кількох етнічних підгруп. У цьому випадку штучно спрацьовує такий механізм: із-поміж кількох діалектних рис кодифікаторами мови якась одна визнається в цей період із певного погляду зручнішою, правильнішою, а отже, закріплюється на практиці як загальнообов'язкова норма. Очевидно, що єдиним джерелом добору мовних елементів у процесі кодифікації мови є діалектна мова. Літературна ж норма є не що інше, як штучно і випадково закріплена риса, спільна для всіх або більшості діалектів, або ж риса діалекту тієї етнічної підгрупи, яка виявила себе найактивніше у процесі формування нації та держави.

Процес кодифікації мови – безперервний: із часом ті мовні риси, які нещодавно вважалися витісненими на діалектну периферію, визнаються літературною нормою, якщо їх уживання в різних сферах та стилях закріплюється тривалою практикою. У такий спосіб українська загальнонаціональна мова існуватиме і розвиватиметься доти, поки повноправно функціонуватимуть основні її джерела – народні говірки.

Курс української діалектології як одна з навчальних дисциплін історико-лінгвістичного циклу має велике значення для формування загального мовознавчого світогляду майбутніх філологів, готує їх до

ефективного сприймання курсу історії української мови. Курс покликаний забезпечити розуміння загальнонаціональної мови як єдиного і окремого лінгвального феномену, який в силу дії різних внутрішньомовних та зовнішньомовних факторів виявився здиференційованим на ряд структурно-територіальних одиниць, кожна з яких характеризується багатьма специфічними особливостями у фонетиці, граматиці, словниковому складі.

Завданнями курсу передбачено:

- засвоєння студентами відомостей з теоретичної діалектології; опанування діалектологічною термінологією;
- вивчення фонетико-граматичних та лексичних особливостей живої мови українського етносу залежно від території його розселення;
- з'ясування проблем українського діалектогенезу, походження й еволюції мовних відмінностей.

Важливою складовою частиною курсу є практичні та лабораторні заняття, на яких студенти засвоюють фонетичну транскрипцію, працюють із діалектними словниками, загальнонаціональним та регіональними лінгвістичними атласами, проводять фонетичний, морфологічний, синтаксичний і лексичний аналізи діалектного мовлення, вчать визначати специфічні особливості говірки свого населеного пункту та давати історичний коментар до діалектних форм і варіантів слів.

Структура курсу

Форма навчання	Курс	Семестр	Загальний обсяг годин	Кількість годин				Підсумковий контроль
				лекції	практ.	лаб.	сам.	
денна	2	4	81 / 1,5	30	18	4	29	екзамен
заочна	3	5 – 6	81 / 1,5	20	6		55	к. р., екзамен

Форми поточного контролю:

- самостійна робота після вивчення кожного модуля;
- підсумкова контрольна робота.

Перелік модулів навчальної дисципліни

- Модуль 1. Основні положення теоретичної діалектології (тема 1)
- Модуль 2. Фонетичні відмінності української діалектної мови (теми 2, 3)
- Модуль 3. Морфологічні відмінності української діалектної мови (теми 4 – 7)
- Модуль 4. Відмінності української діалектної мови на лексичному та синтаксичному рівня (теми 8, 9)
- Модуль 5. Загальні відомості про дослідження діалектів (теми 10 – 13)

Тематичний план курсу

/денна форма навчання/

№	Назва теми	лекції	практичні заняття	лабораторні заняття	самостійна робота
1.	Загальні відомості з теоретичної діалектології	4	2		
2.	Вокалізм української діалектної мови	2	2	4	2
3.	Консонантизм української діалектної мови. Нерегулярні модифікації звукової структури слова	4	2		2
4.	Морфологічні відмінності української діалектної мови. Словозміна іменних частин мови в українських говорах	6	4		3
5.	Система форм дієслова в українській діалектній мові	4	2		2
6.	Граматична аналогія як фактор формування морфологічної системи української загальнонаціональної мови.				4
7.	Словотвір української діалектної мови. Діалектний наголос	2			1
8.	Синтаксис української діалектної мови	2	2		2
9.	Лексика і фразеологія української діалектної мови	2	2		4
10.	Загальні відомості про дослідження діалектів. Соціальні діалекти				
11.	Відбиття особливостей живої народної мови у староукраїнських пам'ятках				4
12.	Діалектне членування української мови	2	2		3
13.	Українська діалектографія та лінгвогеографія	2			

Тематичний план курсу

/заочна форма навчання/

№	Назва теми	лекції	практичні заняття	самостійна робота
1.	Загальні відомості з теоретичної діалектології	4		2
2.	Вокалізм української діалектної мови	2	2	5
3.	Консонантизм української діалектної мови. Нерегулярні модифікації звукової структури слова	2		5
4.	Морфологічні відмінності української діалектної мови. Словозміна іменних частин мови в українських говорах	4	2	5
5.	Система форм дієслова в українській діалектній мові	4	2	5
6.	Грамматична аналогія як фактор формування морфологічної системи української загальнонаціональної мови			3
7.	Словотвір української діалектної мови. Діалектний наголос			2
8.	Синтаксис української діалектної мови	2		4
9.	Лексика і фразеологія української діалектної мови	2		4
10.	Загальні відомості про дослідження діалектів. Соціальні діалекти			4
11.	Українська діалектографія та лінгвогеографія			6
12.	Діалектне членування української мови			6
13.	Відбиття особливостей живої народної мови у староукраїнських пам'ятках			4

Планування теоретичного курсу

Тема 1. Загальні відомості з теоретичної діалектології

1. Літературна мова і народна (діалектна) мова. Норма літературної мови і діалектна норма.
2. Диференціація та інтеграція як основні етапи розвитку національної мови. Інтердіалект. Формування української загальнонаціональної мови.
3. Предмет, завдання і значення діалектології. Теоретична і національна діалектологія. Описова й історична діалектологія.
4. Єдність української загальнонаціональної мови. Історико-типологічні риси, які характеризують українську мову як єдиний і окремий мовний феномен.
5. Причини існування діалектних відмінностей в національній мові.
6. Структурно-територіальні одиниці національної мови.
7. Діалектне явище. Типи діалектних явищ. Діалектне явище і діалектизм. Різновиди діалектизмів.

Література

1. Бевзенко С.П. Українська діалектологія. – К.: Вища школа, 1980. – С. 5 – 37.
2. Бевзенко С.П. Проблеми історичної діалектології української мови // XIII республіканська діалектологічна нарада. – К.: Наукова думка, 1969. – С. 24 – 25.
3. Ганудель З. Польські запозичення в українських говорах Східної Словаччини // *Badania dialektów i onomastyki na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim*. – Białystok, 1995. – S. 61 – 65.
4. Гриценко П.Ю. Українсько-західнослов'янські паралелі і зв'язки: контактні і дистантні зони // *Badania dialektów i onomastyki na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim*. – Białystok, 1995. – S.75 – 85.
5. Громик Ю.В. Полонізми у системі західнополіської прислівникової лексики // *Slavia Orientalis*. – Т. XLVII. – № 2. – Kraków, 1998. – S. 255 – 262.
6. Дзензелівський Й.О. Діалектна взаємодія української мови з іншими слов'янськими в карпатському ареалі: Доповідь на VII Міжнародному з'їзді славистів. – К.: Наукова думка, 1973. – 31 с.
7. Дзензелівський Й.О. До питання про мадяризми у говорах Закарпатської області (На матеріалах “Лінгвістичного атласу українських народних говорів Закарпатської області УРСР”, ч. 1) //

- Доповіді та повідомлення Ужгородського державного університету: Серія філологічна. – Ужгород, 1959. – № 4. – С. 61 – 64.
8. Дзензелівський Й.О. До питання про румунізм в говорах Закарпатської області (На матеріалах “Лінгвістичного атласу українських народних говорів Закарпатської області УРСР”, ч. 1) // Доповіді та повідомлення Ужгородського державного університету: Серія філологічна. – Ужгород, 1959. – № 4. – С.57 – 60.
 9. Дзензелівський Й.О. Західнослов'янські лексичні елементи в українських говорах Закарпаття (Словакізми) // Питання історичного розвитку української мови: Тези доповідей Міжвузівської наукової конференції. – Харків, 1959. – С. 103 – 107.
 10. Дзензелівський Й.О. Конспект лекцій з курсу української діалектології. (Вступні розділи). – Ужгород; Вид-во УЖ ДУ, 1966. – С. 6 – 49.
 11. Дзензелівський Й.О. Спостереження над народною етимологією в українській мові // Дослідження з української діалектології. – К.: Наукова думка, 1991. – С. 6 – 46.
 12. Дзензелівський Й.О. Українсько-західнослов'янські лексичні паралелі. – К.: Наукова думка, 1991. – 211 с.
 13. Жилко Ф.Т. Говори української мови. – К.: Радянська школа, 1958. – С.7 – 15.
 14. Жилко Ф.Т. Нариси з діалектології української мови. – К.: Радянська школа, 1966. – С. 3 – 28.
 15. Жилко Ф.Т. Українська діалектологія: Конспективний виклад курсу для студентів-заочників педагогічних інститутів. – К.: Радянська школа, 1951. – 85 с.
 16. Закревська Я.В. Процеси інтерференції в українських говорах карпатського ареалу в світлі даних лінгвістичної географії // Лексика української мови в її зв'язках з сусідніми слов'янськими і неслов'янськими мовами: Тези доповідей. – Ужгород, 1983. – С. 83 – 84.
 17. Кобилянський Б.В. Діалект і літературна мова. (Східнокарпатський і покутський діалекти, їх походження і відношення до української літературної мови). – К.: Радянська школа, 1960. – С. 11 – 32.
 18. Козачук Г. Лексична інтерференція в західнополіських говірках // Український діалектологічний збірник. – Кн. 3. – К.: Наукова думка, 1997. – С. 139 – 145.
 19. Матвіяс І.Г. Деякі питання термінології в українській діалектології // Українська діалектна лексика. – К.: Наукова думка, 1987. – С. 3 – 9.

20. Матвіяс І.Г. Українська мова і її говори. – К.: Наукова думка, 1990. – С. 7 – 19.
21. Німчук В.В. Проблема українського діалектогенезу // Проблеми сучасної ареалогії / За ред. П.Ю.Гриценка. – К.: Наукова думка, 1994. – С. 25 – 47.
22. Поповський А.М. Значення південноукраїнських степових говорів у формуванні літературно-національної мови. – Дніпропетровськ, 1989. – 88 с.
23. Штець Микулаш. Впливи позамовних чинників на сучасні процеси розвитку українських говорів Східної Словаччини // Проблеми сучасної ареалогії. – К.: Наукова думка, 1994. – С. 152 – 158.
24. Czyżewski F. Polonizmy w ukraińskich gwarach Pobuża // Interferencje językowe na różnych obszarach słowiańszczyzny. – Lublin, 1989. – S. 87 – 129.
25. Dejna K. Atlas polskich innowacji dialektalnych. – Warszawa: PWN, 1994. – S. 5 – 16.
26. Interferencje językowe na różnych obszarach słowiańszczyzny. – Lublin, 1989. – 313 s.

Тема 2. Вокалізм української діалектної мови

1. Склад вокалізму української діалектної мови:
 - а) типи відмінностей між українськими діалектами в системі вокалізму;
 - б) діалектні системи українського вокалізму, їхні типологічні ознаки.
2. Рефлекси етимологічного [o] в українській діалектній мові. Походження та еволюція поліських дифтонгів на місці давнього [o]. Дифтонги та монофтонги.
3. Рефлексація етимологічного [e] в українських говорах.
4. Рефлексація давнього [ѣ] в українських говорах.
5. Континуанти давніх голосних [ы], [и].
6. Позиційні варіанти сучасних голосних фонем [o], [e], [a], [и], [y].

Література

1. Бевзенко С.П. До характеристики відмінностей у вокалізмі української діалектної мови // Українське мовознавство. – № 1. – К.: Вища школа, 1973. – С. 94 – 101.
2. Бевзенко С.П. Лабіалізоване *ы*^о в говорах Закарпаття. (До питання про характер старовинного слов'янського *ы*) // Наукові записки Ужгородського держуніверситету. – Т. 14. Діалектологічний збірник. – Львів: Вид-во ЛДУ, 1955. – С. 205 – 219.

3. Бевзенко С.П. Українська діалектологія. – К.: Вища школа, 1980. – С. 37 – 60.
4. Бехцер І. Параўняльная характарыстыка фанетыкі тараканскіх гаворак Драгічынскага і Маларыцкага раёнаў Брэсцкай вобласці // Полісся: мова, культура, історыя. – К., 1996. – С. 72 – 77.
5. Біла О. Фонетичні асаблівості північноукраїнських говірок у зв'язку з суперсегментними характеристиками // Проблеми сучасної ареалогії. – К.: Наукова думка, 1994. – С. 144 – 151.
6. Гриценко П.Ю. Із спростережень над нетиповими континуантами псл. *ę в українських говірках // Український діалектологічний збірник. – Кн. 3. – К.: Довіра, 1997. – С. 199 – 212.
7. Гриценко П.Ю. Простір і час у лінгвістичній географії // Проблеми сучасної ареалогії. – К.: Наукова думка, 1994. – С. 102 – 110.
8. Дзендзелівський Й.О. Конспект лекцій з курсу української діалектології. (Фонетика). – Ужгород, 1965. – С. 13 – 45.
9. Жилко Ф.Т. Нариси з діалектології української мови. – К.: Радянська школа, 1966. – С. 49 – 57.
10. Жилко Ф.Т. Фонологічні асаблівості вокалізму українських діалектів // Українська діалектологія і ономастика. – К.: Наукова думка, 1964. – С. 3 – 13.
11. Залеський А.М. Вокалізм південно-західних говорів української мови. – К.: Наукова думка, 1973. – 155 с.
12. Клімчук Ф. Гаворкі Заходняга Палесся: Фанетычны нарыс. – Мінск: Навука і тэхніка, 1983. – 128 с.
13. Клімчук Ф. Галосны [ü] у брэсцка-пінскіх гаворках // Полісся: мова, культура, історыя. – К., 1996. – С. 57 – 63.
14. Козачук Г. Вокалізм надбужько-поліських говірок // Проблеми сучасної ареалогії. – К.: Наукова думка, 1994. – С. 260 – 265.
15. Комісарова Л.П. До питання про рефлекси давніх о, е в говорах української мови // Праці ХІ республіканської діалектологічної наради. – К.: Наукова думка, 1965. – С. 177 – 179.
16. Мойсієнко В. Фонетичні асаблівості поліського наріччя // Українські і польські говірки пограниччя. – Люблін-Луцьк, 2001. – С. 51 – 58.
17. Николаев С. Новые данные о вокализме карпатоукраинских говоров // Український діалектологічний збірник. – Кн. 3. – К.: Довіра, 1997. – С. 33 – 39.
18. Попова Т.О. О судьбе *ę и *(j)а в современных юго-западных украинских говорах // Проблеми сучасної ареалогії. – К.: Наукова думка, 1994. – С. 274 – 287.

19. Чучка П.П. Деякі особливості українських говірок Брестського району Білоруської РСР // Праці XI республіканської діалектологічної наради. – К.: Наукова думка, 1965. – С. 162 – 163.
20. Czyżewski F. Fonetyka i fonologia gwar polskich i ukraińskich południowo-wschodniego Podlasia. – Lublin, 1994. – 467 s.
21. Czyżewski F. Wokalizm gwary wsi Kolembrody na Podlasiu // Український діалектологічний збірник. – Кн. 3. – К.: Довіра, 1997. – С. 27 – 32.

Тема 3. Консонантизм української діалектної мови.

Нерегулярні модифікації звукової структури слова

1. Загальна характеристика українського діалектного консонантизму:
 - а) типи відмінностей між українськими діалектами в системі консонантизму;
 - б) діалектні системи українського консонантизму, їхні типологічні ознаки.
2. Губні фонемі в українській діалектній мові. Наслідки ствердіння губних перед рефlekсами давніх [ʁ], [o], [i], [e], [ɛ].
3. Передньоязикові фонемі в українській діалектній мові.
4. Середньоязикова фонема [й]: частотність уживання в різних говорах.
5. Задньоязикові та фарингальна фонемі.
6. Протетичні приголосні в українських говорах. Квазіпротеза. Голосний [o] в функції протези.
7. Гіперизм. “Дзеркальні” фонетичні процеси.
8. Метатеза. Суміжна та дистантна метатеза.
9. Асимілятивні зміни приголосних в українській діалектній мові. Різновиди асиміляції.
10. Дисимілятивні зміни приголосних. Різновиди дисиміляції.
11. Інші фонетичні модифікації (афереза, епентеза, сингармонізм, спрощення сполучень приголосних, втрата звукосполучень та складів, поява неетимологічних груп приголосних, інтерконсонантні секундарні голосні).

Література

1. Бевзенко С.П. Українська діалектологія. – К.: Вища школа, 1980. – С. 57 – 87.
2. Бехцер І. Параўняльная характарыстыка фанетыкі тараканскіх гаворак Драгічынскага і Маларыцкага раёнаў Брэсцкай вобласці // Полісся: мова, культура, історія. – К., 1996. – С. 72 – 77.

3. Гриценко П.Ю. Ареальне варіювання лексики. – К.: Наукова думка, 1990. – 129 с.
4. Гриценко П.Ю. Моделювання системи діалектної лексики. – К.: Наукова думка, 1985. – 320 с.
5. Громик Ю.В. Деякі нерегулярні звукові модифікації у структурі західнополіських прислівників // Науковий вісник ВДУ. Журнал Волинського державного університету імені Лесі Українки: Філологічні науки. – 1999. – №13. – С. 28 – 31.
6. Дзензелівський Й.О. Конспект лекцій з курсу української діалектології. (Фонетика). – Ужгород, 1965. – С. 46 – 122.
7. Жилко Ф.Т. Говори української мови. – К.: Радянська школа, 1958. – 170 с.
8. Жилко Ф.Т. Нариси з діалектології української мови. – К.: Радянська школа, 1966. – С. 58 – 73.
9. Закревська Я.В. Епентетичні звуки в українських говорах (На матеріалі II т. Атласу української мови) // Дослідження і матеріали з української мови. – Т.5. – К.: Вид-во АН УРСР, 1963. – С. 62 – 69.
10. Закревська Я.В. Явище протези в західних говорах української мови // Дослідження і матеріали з української мови. – Т.IV. – К.: Вид-во АН УРСР, 1961. – С. 66 – 77.
11. Залеський А.М. Причини ствердіння шиплячих в українській мові // Мовознавство. – 1982. – № 5. – С. 48 – 58.
12. Залеський А.М. Функціональний статус шиплячих у говорах північного наріччя // Структурні рівні українських говорів. – К.: Наукова думка, 1985. – С. 52 – 75.
13. Клімчук Ф. Гаворкі Заходняга Палесся: Фанетычны нарыс. – Мінск: Навука і тэхніка, 1983. – 128 с.
14. Лингвистический энциклопедический словарь. – М.: Советская энциклопедия, 1990. – 685 с.
15. Назарова Т.В. Деякі фонетичні гіперизми в українських говірках Нижньої Прип'яті // Діалектологічний бюлетень. – Вип. 8. – К., 1961. – С. 18 – 30.
16. Покальчук В.Ф. Надсарнський говір на Волині та його фонетичні особливості // Наукові записки Луцького педінституту: Історико-філологічна серія. – Т. 4. – Вип. 2. – Луцьк, 1956. – С. 81 – 100.
17. Тимошенко П.Д. Аффераза в українській мові // Праці XI республіканської діалектологічної наради. – К.: Наукова думка, 1965. – С. 106 – 124.

18. Чучка П.П. Деякі особливості українських говірок Брестського району Білоруської РСР // Праці XI республіканської діалектологічної наради. – К.: Наукова думка, 1965. – С. 164 – 165.
19. Czyżewski F. Fonetyka i fonologia gwar polskich i ukraińskich południowo-wschodniego Podlasia. – Lublin, 1994. – 467 s.

Тема 4. Морфологічні відмінності української діалектної мови. Словозміна іменних частин мови в українських говорах

1. Різновиди діалектних морфологічних відмінностей:
 - а) морфологічні архаїзми;
 - б) морфологічні інновації; різновиди морфологічних інновацій;
 - в) граматична аналогія; аналогічний ряд; джерело та об'єкт аналогії;
 - г) інновації, зумовлені дією фонетичних закономірностей говірки.
2. Системи української діалектної словозміни, їх типологічні ознаки.
3. Діалектні відмінності в категорії числа. Залишки двоїни в українській діалектній мові.
4. Діалектні відмінності в категорії роду. Родова варіативність на формальному рівні.
5. Відмінкові закінчення однини іменників 1-ої відміни.
6. Відмінкові закінчення однини іменників 2-ої відміни.
7. Відмінкові закінчення однини іменників 3-ої та 4-ої відмін.
8. Відмінкові форми множини іменників.
9. Словозміна прикметника в українській діалектній мові.

Самостійно:

1. Діалектні відмінності у фонетичному оформленні та відмінюванні займенників.
2. Діалектні відмінності у фонетичному оформленні та відмінюванні числівників.

Література

1. Бевзенко С.П. Діалектні й інтердіалектні з походження морфологічні явища в сучасній українській літературній мові // Питання взаємодії української літературної мови і територіальних діалектів: Тези. – К.: Наукова думка, 1972. – С. 88 – 90.
2. Бевзенко С.П. Про напрямки морфологічної аналогії в українській діалектній мові // Структура і розвиток українських говорів на сучасному етапі: Тези. – Житомир, 1983. – С. 131 – 132.
3. Бевзенко С.П. Українська діалектологія. – К.: Вища школа, 1980. – С. 87 – 88, 91 – 125.

4. Бевзенко С.П. Форми давального і місцевого відмінків множини іменників в українській діалектній мові // XIV Республіканська діалектологічна нарада: Тези. – К.: Наукова думка, 1977. – С. 60 – 61.
5. Бекеш Н. Засади дослідження граматичної аналогії // Український діалектологічний збірник. – Кн. 3. – К.: Довіра, 1997. – С. 57 – 63.
6. Воронич Г., Матвіяс І. Вплив родової диференціації на формування типів словозміни іменників // Проблеми сучасної ареалогії. – К.: Наукова думка, 1997. – С. 265 – 273.
7. Говірки Чорнобильської зони: Системний опис / За ред. П.Ю.Гриценка. – К.: Довіра, 1999. – С. 15 – 50.
8. Дзєндзелівський Й.О. Спостереження над системою числівників говірок Закарпатської області // Наукові записки Ужгородського державного університету. – Т. XIV: Діалектологічний збірник. – Вип.1. – Ужгород, 1955. – С.5 – 34.
9. Жилко Ф.Т. Нариси з діалектології української мови. – К.: Радянська школа, 1966. – С. 75 – 92.
10. Історія української мови: Морфологія.– К.: Наукова думка, 1978. – С. 74 – 128, 137 – 162, 184 – 215, 224 – 234.
11. Матвіяс І.Г. Називний, родовий, місцевий і давальний відмінки однини іменників І відміни // Українська діалектологія і ономастика. – К.: Наукова думка, 1964. – С. 64-80.
12. Матвіяс І.Г. Орудний відмінок однини іменників І відміни в українській мові // Територіальні діалектні і власні назви. – К.: Наукова думка, 1969. – С. 16 – 32.
13. Могила А.П. Словозміна в говірках середньої Черкащини // Середньонаддніпрянські говори. – К., 1960. – С. 44 – 64.
14. Назарова Т.В. Іменникові -Ѣ-закінчення в північноукраїнських говорах // Українська діалектологія і ономастика. – К.: Наукова думка, 1964. – С. 50 – 63.
15. Німчук В.В. Словотвір числівників у верхньонадборжавських говірках // Діалектологічний бюлетень. – Вип. 8. – К.: Вид-во АН УРСР, 1961. – С. 43 – 47.
16. Прилипко Н. Збірні числівники в українських говорах // Проблеми сучасної ареалогії. – К.: Наукова думка, 1994. – С. 192 – 198.
17. Прилипко Н.П. Називний відмінок однини прикметників чоловічого роду в говорах української мови // Праці XII республіканської діалектологічної наради.– К.: Наукова думка, 1971. – С. 221 – 233.

18. Прилипко Н.П. Форми називного відмінка однини прикметників середнього і жіночого роду в говорах української мови // Українська лінгвістична географія. – К.: Наукова думка, 1966. – С. 103 – 110.
19. Рябець Л. До питання опису словозміни іменника в говірці // Український діалектологічний збірник. – Кн. 3. – К.: Довіра, 1997. – С. 64 – 74.
20. Рябець Л. Із спостережень над словозміною іменника у середньополіських говірках // Волинь – Житомирщина: Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. – Вип. 3. – Житомир, 1998. – С. 32 – 36.
21. Самійленко С.П. Нариси з історичної морфології української мови. – Частина 1, 2. – К.: Радянська школа, 1964.
22. Самійленко С.П. Співвідношення повних і стягнених прикметникових форм в українських говорах // Середньонадніпрянські говори. – К., 1960. – С.143 – 155.
23. Українська діалектна морфологія. – К.: Наукова думка, 1969. – С. 3 – 33, 112 – 158.
24. Янчук Н. Флективна родова варіативність іменників у поліських говорах // Велике лядо: Збірник статей, присвячений 60-річчю доктора філологічних наук професора М.В.Никончука. – Житомир, 1997. – С. 171 – 176.

Тема 5. Діалектні відмінності у формах дієслів

1. Оформлення інфінітива в українських говорах.
 2. Зворотні дієслова в українській діалектній мові.
 3. Система дієслівних форм теперішнього часу:
 - а) особові форми однини дієслів 1-ої дієвідміни;
 - б) особові форми однини дієслів 2-ої дієвідміни;
 - в) особові форми множини дієслів теперішнього часу.
 4. Дієслівні форми минулого часу в українських говорах:
 - а) власне минулий час; залишки форм перфекта в українських південно-західних говорах;
 - б) форми давноминулого часу в українській діалектній мові.
 5. Дієслівні форми майбутнього часу в українських говорах.
 6. Форми умовного способу дієслів в українських діалектах.
- Самостійно:
1. Творення форм наказового способу в українській діалектній мові.

Література

1. Бевзенко С.П. Українська діалектологія. – К.: Вища школа, 1980. – С. 126 – 146.
2. Бевзенко С.П. Форми вияву майбутньої дії в українських діалектах // Український діалектологічний збірник. – Кн. 3. – К.: Довіра, 1997. – С. 213 – 217.
3. Возний Т. Система дієслівних форм часу в говірці села Бітлі на Львівщині // Українська діалектна морфологія. – К.: Наукова думка, 1969. – С. 177 – 182.
4. Дзензелівський Й.О. Про форми умовного способу в південно-західних діалектах української мови // Українська мова в школі. – 1956. – № 4. – С. 68 – 70.
5. Жилко Ф.Т. Нариси з діалектології української мови. – К.: Радянська школа, 1966. – С. 92 – 105.
6. Закревська Я.В. Система особових форм дієслова в західних говорах української мови (теперішній час) // Українська лінгвістична географія. – К.: Наукова думка, 1966. – С. 119 – 132.
7. Історія української мови: Морфологія. – К.: Наукова думка, 1978. – С. 297 – 299, 310 – 334.
8. Кобилянський Б.В. Про залишки перфекта в південно-західній групі діалектів української мови // Українська мова в школі. – 1953. – № 3. – С. 69 – 71.
9. Марчук Н.Й. Дієслівна парадигма сучасної української літературної мови в її зв'язках з народними говорами // Питання взаємодії української літературної мови і територіальних діалектів. – К., 1972. – С. 90 – 92.
10. Марчук Н.Й. Форми 1-ої особи однини дієслів теперішнього часу в українських говорах // Українська діалектологія і ономастика. – К.: Наукова думка, 1969. – С. 80 – 94.
11. Марчук Н.Й. Форми 2-ої особи однини теперішнього часу в українських говорах // Територіальні діалекти і власні назви. – К.: Наукова думка, 1965. – С. 60-69.
12. Марчук Н.Й. Форми 3-ої особи дієслів теперішнього часу в українських говорах // Українська діалектна морфологія. – К.: Наукова думка, 1969. – С. 166 – 178.
13. Назарова Т.В. Інфінітиви на -т у середньоподільських говірках // Питання граматики і лексикології української мови. – К., 1963. – С. 3 – 16.

14. Kondratiuk M. Imperativus w gwarach polsko-białorusko-ukraińskiego pogranicza // Rozprawy Slavistyczne: Z dialektologii słowiańskiej. – T. 19. – Lublin: UMCS, 2002. – S. 75 – 81.
15. Pastusiak K. Z fleksji czasownika w gwarach ukraińskich koło Włodawy i Chełma // Rozprawy Slavistyczne: Z dialektologii słowiańskiej. – T. 19. – Lublin: UMCS, 2002. – S. 83– 91.

Тема 6. Словоtvір української діалектної мови.

Діалектний наголос

1. Словоtvірні діалектизми. Дериваційна модель. Регулярні (продуктивні) й нерегулярні (непродуктивні) дериваційні моделі. Оказіональні утворення.
2. Різновиди діалектних відмінностей у словоtvоренні.
3. Морфологічне словоtvорення в українській діалектній мові. Продуктивність різновидів морфологічного способу в різних українських говорах.
4. Неморфологічні способи словоtvору в українській діалектній мові.
5. Діалектне наголошування. Різновиди наголосу в українських карпатських говорах.

Література

1. Аркушин Г. Західнополіські деривати із суфіксом *-ох-а* // Українські і польські говірки пограниччя. – Люблін-Луцьк, 2001. – С. 43 – 49.
2. Аркушин Г. Західнополіські іменники з суфіксами *-ух, -уха* // Полісся: етнікос, традиції, культура. – Луцьк: Вежа, 1997. – С. 171 – 181.
3. Аркушин Г.Л. Західнополіські нульсуфіксальні іменники // Українське і слов'янське мовознавство: Міжнародна конференція на честь 80-річчя професора Йосипа Дзендзелівського. – Ужгород, 2001. – С. 65 – 77.
4. Аркушин Г.Л. Іменники з суфіксами аугментативности в силенській говірці // Науковий вісник Волинського державного університету: Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика. – Вип. 1. – Луцьк, 1996. – С. 171 – 179.
5. Аркушин Г.Л. Іменники з суфіксом *-ин(а)* в українській літературній мові та в західнополіських говірках // Збірник Харківського історико-культурного товариства. – Т. 7. – Харків, 1998. – С. 123 – 131.
6. Аркушин Г.Л. Композитні прикметники в сучасній українській літературній мові та в західнополіському говорі // Науковий вісник ВДУ. Журнал Волинського державного університету імені Лесі Українки: Філологічні науки. – 1999. – № 13. – С. 24 – 29.

7. Аркушин Г.Л. Фонетичні варіанти іменникових суфіксів у західнополіських говірках // *Rozprawy Slavistyczne: Z dialektologii słowiańskiej*. – Т. 19. – Lublin: UMCS, 2002. – С. 109 – 118.
8. Бевзенко С.П. До характеристики відмінностей у словотворі української діалектної мови // *Мовознавство*. – 1975. – № 3. – С. 68 – 73.
9. Гавришко О.Т. Структура бойківських іменникових утворень мутаційного типу // *Праці 13 Республіканської діалектологічної наради*. – К.: Наукова думка, 1970. – С. 325 – 336.
10. Дзензелівський Й.О. Особливості словотвору українських говірок Нижнього Подністров'я // *Діалектологічний бюлетень*. – Вип. 4. – К., 1953. – С. 37 – 51.
11. Жилко Ф.Т. Говори української мови. – К.: Радянська школа, 1958. – С. 65–70.
12. Жилко Ф.Т. Нариси з діалектології української мови. – К.: Радянська школа, 1966. – С.73 – 75, 107 – 109.
13. Закревська Я. Ізоглоси словотвірних явищ на тлі ізоглос інших структурних рівнів // *Український діалектологічний збірник*. – Кн.3. – К.: Довіра, 1997. – С. 101 – 112.
14. Закревська Я.В. Нариси з діалектного словотвору в ареальному аспекті. – К.: Наукова думка, 1976. – 163 с.
15. Захарків О.Т. Діалектні відмінності у галузі словотвору іменників бойківського говору (Назви осіб за професією та родом діяльності) // *Вісник Львівського державного університету імені Івана Франка: Серія філологічна*. – 1965. – Вип. 3. – С. 76 – 81.
16. Кобиринка Г. До проблеми рухомого й нерухомого наголосу в бойківських говірках // *Rozprawy Slavistyczne: Z dialektologii słowiańskiej*. – Т. 19. – Lublin: UMCS, 2002. – С. 129 – 140.
17. Ковалик І.І. Словотвір і лінгвогеографія // *Праці X республіканської діалектологічної наради*. – К.: Вид-во АН УРСР, 1961. – С.26 – 35.
18. Латга В.П. Система наголосу українських говірок Східної Словаччини // *Українська діалектологія і ономастика*. – К.: Наукова думка, 1969. – С. 108–116.
19. Мукан А.А. Словотвір українських наддунайських говірок // *Праці X республіканської діалектологічної наради*. – К.: Вид-во АН УРСР, 1961. – С. 156 – 168.
20. Німчук В.В. Суфіксальне творення іменників середнього роду у верхньонадборжавських говірках // *Праці XI республіканської діалектологічної наради*. – К.: Вид-во АН УРСР, 1961. – С. 144 – 161.

21. Німчук В.В. Українські прізвиська з суфіксами -ук, -чук та етимологічно споріднені утворення // Українська діалектологія і ономастика. – К.: Наукова думка, 1964. – С.194 – 210.
22. Панцьо Стефанія. Словотвірна категорія інструментальності у лемківському говорі: віддієслівні деривати // Філологічні студії: Науковий часопис. – Луцьк, 2002. – № 1. – С. 93 – 96.
23. Покальчук В.Ф. Спостереження над суфіксальним творенням іменників у надсарнських говірках на Волині // Українська діалектна морфологія. – К.: Наукова думка, 1969. – С. 52 – 57.
24. Українська діалектна морфологія. – К.: Наукова думка, 1969. – С. 34 – 111.

Тема 7. Синтаксис української діалектної мови

1. Типи діалектних відмінностей в українському синтаксисі за функціональною ознакою:
 - а) типологічні явища українського діалектного синтаксису;
 - б) синтаксичні відмінності, що служать засобом диференціації українських говорів на синтаксичному рівні.
2. Типи діалектних відмінностей в українському синтаксисі за генетичною ознакою:
 - а) синтаксичні явища-архаїзми;
 - б) синтаксичні явища-інновації, їх різновиди.
3. Ритмомелодика діалектного мовлення. Типи та підтипи української діалектної ритмомелодики.
4. Діалектні відмінності у словосполученні. Відмінності в уживанні та значенні прийменників.
5. Відмінності у простому реченні. Специфіка вираження головних та другорядних членів речення в українській діалектній мові.
6. Відмінності у структурі складного речення. Сполучники та сполучні слова в українських говорах.

Література

1. Бевзенко С. П. Українська діалектологія. – К.: Вища школа, 1980. – С. 151-177.
2. Бевзенко С.П. Діалектні відмінності у структурі українського речення // Українське мовознавство. – № 6. – К.: Вища школа, 1978. – С. 28 – 39.
3. Бевзенко С.П. До характеристики діалектних відмінностей у словосполученні // Мовознавство. – 1978. - №6. – С. 40 – 46.

4. Бевзенко С.П. До характеристики синтаксичних особливостей українських діалектів // Наукові записки Ужгородського держуніверситету. – Т. 14. Діалектологічний збірник. – Львів: Вид-во ЛДУ, 1955. – С. 161 – 167.
5. Брахнов В.М. Придієслівне безприйменникове вживання відмінкових форм у говірках Переяслав-Хмельницького району на Київщині // Діалектологічний бюлетень. – 1956. – Вип. 6. – С. 46 – 57.
6. Говірки Чорнобильської зони: Системний опис. – К.: Довіра, 1999. – С. 66 – 108.
7. Дзензелівський Й.О. Спостереження над синтаксисом українських говірок нижнього Подністров'я // Діалектологічний бюлетень. – 1955. – Вип. 3. – С. 59 – 78.
8. Добош В.І. Синтаксис українських південнокарпатських говорів. – Част. 1, 2. – Ужгород, 1971 – 1972.
9. Дудик П.С. Особливості структури безособового речення в полтавських говірках // Питання української діалектології і міжмовних (міждіалектних) контактів. – Дніпропетровськ, 1972. – С. 106 – 113.
10. Дудик П.С. Форми простого ускладненого присудка в полтавських говірках // Сучасні говори Наддніпрянщини. – Дніпропетровськ, 1969. – С. 102 – 108.
11. Желєзняк М.Г. Варіювання прийменникових конструкцій в українських східнополіських говірках // Мовознавство. – 1988. – №1. – С. 60 – 64.
12. Жилко Ф.Т. Нариси з діалектології української мови. – К.: Наукова думка, 1966. – С. 110 – 129.
13. Леонова М.В. Службові слова в буковинських говорах // Питання історії і діалектології східнослов'янських мов. – Кн. 2. – Львів, 1961. – С. 92 – 102.
14. Німчук В.В. Словотвір прийменників у закарпатських говірках // Українська діалектна морфологія. – К.: Наукова думка, 1969. – С. 71 – 82.
15. Німчук В.В. Словотвір сполучників у верхньонадборжавських говірках // Діалектологічний бюлетень. – 1962. – Вип. 9. – С. 70 – 84.
16. Пелех Г.Ф. Деякі синтаксичні особливості надбузьких говірок на Первомайщині // Праці X республіканської діалектологічної наради. – К.: АН УРСР, 1961. – С. 176 – 184.

17. Пура Я.О. Сполучники в говірках південно-західної Львівщини // Праці X республіканської діалектологічної наради. – К.: АН УРСР, 1961. – С. 185 – 200.

**Тема 8. Лексика та фразеологія
української діалектної мови**

1. Типи діалектних відмінностей у лексиці української мови:
 - а) лексичні відмінності непотиставного типу; різновиди лексичних етнографізмів;
 - б) лексичні відмінності протиставного типу, їх різновиди.
2. Причини появи власне лексичних та лексико-семантичних діалектизмів. Перемотивація (вторинна мотивація) слова.
3. Склад діалектної лексики з погляду походження:
 - а) лексичні архаїзми;
 - б) регіональні лексичні інновації;
 - в) лексичні запозичення як наслідок міжмовної інтерференції; умови, необхідні для виникнення інтерферентних явищ.
4. Історичні нашарування в діалектній лексиці.
5. Українська діалектна фразеологія.

Література

1. Бевзенко С. П. Українська діалектологія. – К.: Вища школа, 1980. – С. 177 – 198.
2. Бевзенко С.П. Актуальність вивчення української діалектної фразеології // Мовознавство. – 1974. – № 2. – С. 15 – 19.
3. Бевзенко С.П. До питання про семантичні лексичні діалектизми // Міжвузівська наукова конференція з питань укладання обласних діалектологічних словників: Тези. – Чернівці: Вид-во ЧДУ, 1960. – С. 35 – 37.
4. Бевзенко С.П. До характеристики відмінностей української діалектної мови у фразеології // Питання фразеології східнослов'янських мов: Тези. – К.: Наукова думка, 1972. – С. 148 – 149.
5. Бевзенко С.П. До характеристики складу лексики українських діалектів // Наукові записки Ужгородського держуніверситету. – Т. 26. Діалектологічний збірник. – Вип. 2. – Ужгород: Вид-во УжДУ, 1957. – С. 164 – 188.
6. Бігусяк М. Із спостережень над обрядовою фразеологією гуцульських говірок // Українське і слов'янське мовознавство: Міжнародна

- конференція на честь 80-річчя професора Йосипа Дзензелівського. – Ужгород, 2001. – С. 109 – 111.
7. Ганудель З. Польські запозичення в українських говорах Східної Словаччини // *Badania dialektów i onomastyki na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim*. – Białystok, 1995. – S. 61 – 65.
 8. Гриценко П.Ю. Ареальне варіювання лексики. – К.: Наукова думка, 1990. – 269 с.
 9. Гриценко П.Ю. Моделювання системи діалектної лексеми. – К.: Наукова думка, 1984. – 226 с.
 10. Гриценко П.Ю. Українсько-західнослов'янські паралелі і зв'язки: контактні і дистантні зони // *Badania dialektów i onomastyki na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim*. – Białystok, 1995. – S.75 – 85.
 11. Громик Ю. В. Вказівна частка *ze* 'ось' у західнополіських говірках // *Rozprawy Slavistyczne: Z dialektologii słowiańskiej*. – Т. 19. – Lublin: UMCS, 2002. – S. 120 – 128.
 12. Громик Ю.В. Західнополіські прислівники *вкѡчи, втѡчи* // Українське і слов'янське мовознавство: Збірник наукових праць. – Ужгород, 2001. – С. 182 – 185.
 13. Громик Ю.В. Західнополіські прислівники зі значенням 'навпочіпки' (із коренями *-кърк-, -кърт-, -кърп-*) // *Ukraińskie i polskie gwary pogranicza / Red. F.Czyżewski, H.Arkuszyn*. – Lublin – Łuck, 2001. – S. 61–66.
 14. Громик Ю.В. Полонізми у системі західнополіської прислівникової лексики // *Slavia Orientalis*. – Т. XLVII. – № 2. – Kraków, 1998. – S. 255 – 262.
 15. Дзензелівський Й.О. Діалектна взаємодія української мови з іншими слов'янськими в карпатському ареалі: Доповідь на VII Міжнародному з'їзді славістів. – К.: Наукова думка, 1973. – 31 с.
 16. Дзензелівський Й.О. До питання про мадяризми у говорах Закарпатської області (На матеріалах "Лінгвістичного атласу українських народних говорів Закарпатської області УРСР", ч. 1.) // Доповіді та повідомлення Ужгородського державного університету: Серія філологічна. – Ужгород, 1959. – № 4. – С. 61 – 64.
 17. Дзензелівський Й.О. До питання про румунізми в говорах Закарпатської області (На матеріалах "Лінгвістичного атласу українських народних говорів Закарпатської області УРСР", ч. 1.) // Доповіді та повідомлення Ужгородського державного університету: Серія філологічна. – Ужгород, 1959. – № 4. – С. 57 – 60.

18. Дзензелівський Й.О. Західнослов'янські лексичні елементи в українських говорах Закарпаття (Словакізми) // Питання історичного розвитку української мови: Тези доповідей Міжвузівської наукової конференції. – Харків, 1959. – С. 103 – 107.
19. Дзензелівський Й.О. Українсько-західнослов'янські лексичні паралелі. – К.: Наукова думка, 1991. – 211 с.
20. Дослідження з української діалектології. – К.: Наукова думка, 1991. – 261 с.
21. Жилко Ф.Т. Нариси з діалектології української мови. – К.: Наукова думка, 1966. – С. 130 – 137.
22. Івченко А. Українська народна фразеологія: ареали, етимологія. – Харків, 1996. – 103 с.
23. Олійник М. Фразеологія говірки с.Красна (Румунія) на тлі фразеології української мови // *Rozprawy Slavistyczne: Z dialektologii słowiańskiej.* – Т. 19. – Lublin: UMCS, 2002. – S. 169 – 179.
24. Українська діалектна лексика. – К.: Наукова думка, 1987. – 268 с.
25. Українська лексика в історичному та ареальному аспектах. – К.: Наукова думка, 1991. – 183 с.
26. Хобзей Н. Лексика календарної обрядовості в українських говірках Мараморощини та Сучавщини на тлі гуцульських говірок // *Rozprawy Slavistyczne: Z dialektologii słowiańskiej.* – Т. 19. – Lublin: UMCS, 2002. – S. 143 – 155.
27. Ястремська Т. Карпатоукраїнсько-польська лексична інтерференція (на матеріалі пастушої лексики) // *Rozprawy Slavistyczne: Z dialektologii słowiańskiej.* – Т. 19. – Lublin: UMCS, 2002. – S. 157 – 167.
27. Czyżewski F. Polonizmy w ukraińskich gwarach Pobuża // *Interferencje językowe na różnych obszarach słowiańszczyzny.* – Lublin, 1989. – S. 87 – 129.
28. *Interferencje językowe na różnych obszarach słowiańszczyzny.* – Lublin, 1989. – 313 s.

Тема 9. Діалектне членування української мови

1. Українські наріччя. Типологічні риси та межі українських нарічч.
2. Говори південно-східного наріччя, їхні межі та диференційні ознаки.
3. Говори поліського наріччя, їхні межі та диференційні ознаки.
4. Групи говорів південно-західного наріччя. Межі та диференційні ознаки українських говорів південно-західного наріччя.

Література

1. Бевзенко С. П. Українська діалектологія. – К.: Вища школа, 1980. – С. 177 – 198.
2. Жилко Ф.Т. Ареальні системи української мови // Мовознавство. – 1990. – №4. – С. 18 – 27.
3. Жилко Ф.Т. Нариси з діалектології української мови. – К.: Радянська школа, 1966. – С. 138 – 272.
4. Жилко Ф.Т. Структура ареальних систем мови // Проблеми сучасної ареалогії. – К.: Наукова думка, 1994. – С. 89 – 94.
5. Жилко Ф.Т. Українська діалектологія: Конспективний виклад курсу для студентів-заочників педагогічних інститутів. – К.: Радянська школа, 1951. – 85 с.
6. Закревська Я.В. Говори української мови за межами України // Проблеми української діалектології на сучасному етапі: Тези доповідей XVI Республіканської діалектологічної наради. – Житомир, 1990. – С.46 – 48.
7. Залеський А.М. Діалектне членування української мови // Культура слова. – Вип. 38. – К.: Наукова думка, 1990. – С. 3 – 9.
8. Мартинова Г. Середньонадніпрянський діалект у світлі лінгвогеографії // Rozprawy Slavistyczne: Z dialektologii słowiańskiej. – Т. 19. – Lublin: UMCS, 2002. – S. 15 – 26.
9. Матвіяс І.Г. Групування говорів української мови // Структура українських говорів. – К.: Наукова думка, 1982.
10. Матвіяс І.Г. Українська мова та її говори. – К.: Наукова думка, 1991. – 166 с.
11. Півторак Г.П. Діалектна диференціація української мови у світлі етно- та глотогенезу східних слов'ян // Мовознавство. – 1988. – №2. – С. 64 – 69.

Тема 10. Українська діалектографія та лінгвогеографія

1. Предмет і завдання діалектографії.
2. Українська діалектна лексикографія. Типи діалектних словників. Діалектні словники української мови.
3. Монографічні дослідження українських говорів.
4. Предмет і завдання лінгвістичної географії (ареальної лінгвістики). Історія становлення світової та вітчизняної лінгвогеографії.
5. Лінгвогеографічна термінологія. Види лінгвістичних карт. Принципи картографування діалектного матеріалу.
6. Типи лінгвістичних атласів. Лінгвістичні атласи української мови.

Література

1. Бевзенко С.П. Історія українського мовознавства. Історія вивчення української мови. – К.: Вища школа, 1991. – С. 128 – 150.
2. Аркушин Г.Л. Силенська гуторка. – Луцьк: Вежа, 1996. – 167 с.
3. Аркушин Г.Л. Словник західнополіських говірок: У двох томах. – Луцьк: Вежа, 2000.
4. Аркушин Г.Л. Словник семантичних діалектизмів Західного Полісся // Поліська дома. – Вип.1. – Луцьк, 1991. – С. 113 – 185.
5. Атлас української мови: У трьох томах. – К.: Наукова думка, 1988 – 2002.
6. Бевзенко С. П. Українська діалектологія. – К.: Вища школа, 1980. – С. 28 – 31, 242 – 244.
7. Герман К.Ф. Атлас українських говірок Північної Буковини: Фонетика, фонологія. – Чернівці: Час, 1995. – 410 с.
8. Гриценко П.Ю. Простір і час у лінгвістичній географії // Проблеми сучасної ареалогії. – К.: Наукова думка, 1994. – С. 102 – 110.
9. Гуцульські говірки: Короткий словник. – Львів, 1997. – 232 с.
10. Гуцульщина: Лінгвістичні етюди. – К.: Наукова думка, 1991. – 306 с.
11. Дзензелівський Й.О. Деякі питання методики і теорії інтерпретації лінгвістичних карт // Праці XI республіканської діалектологічної наради. – К.: Наукова думка, 1965. – С. 20 – 39.
12. Дзензелівський Й.О. Конспект лекцій з курсу української діалектології. (Вступні розділи). – Ужгород, 1966.– С. 50 – 91.
13. Дзензелівський Й.О. Лінгвістичний атлас українських говорів Закарпатської області УРСР. – Ужгород. – Ч.І, 1958; Ч.ІІ, 1960; Ч.ІІІ, 1993.
14. Жегуц І. Вибрані тексти з гуцульського говору в Закарпатті. – Мюнхен, 2001. – 87 с.
15. Жегуц І., Ю.Піпаш. Словник гуцульського говору в Закарпатті. – Мюнхен, 2001. – 180 с.
16. Жилко Ф.Т. Основні принципи побудови Атласу української мови // Праці XI республіканської діалектологічної наради. – К.: Наукова думка, 1965. – С. 3 – 12.
17. Залеський А.М. Нові рубежі лінгвістичної географії // Наука і культура. – Вип.22. – К., 1988. – С. 236 – 246.
18. Карпенко Ю.О. Глибокі дослідження в галузі лінгвогеографії // Мовознавство. – 1986. - №2. – С. 72 – 74.
19. Леванцэвіч Л.В. Атлас гаворак Бярозаўскага раёна Брэсцкай вобласці. Лексіка. – Брэст, 2001. – 135 с.

20. Леванцэвіч Л.В. Атлас гаворак Бярозаўскага раёна Брэсцкай вобласці. Фанетыка. – Часткі 1,2. – Брэст, 1993.
21. Корзонюк М.М. Матеріали до словника західноволінських говірок // Українська діалектна лексика. – К., 1987. – С. 62 – 267.
22. Лисенко П.С. Словник поліських говорів. – К.: Наукова думка, 1974. – 259 с.
23. Матвіяс І.Г. Засади картографування матеріалів до Атласу української мови // Праці XI республіканської діалектологічної наради. – К., 1965. – С. 13 – 19.
24. Матвіяс І.Г. Українська мова та її говори. – К.: Наукова думка, 1991. – С. 16 – 31.
25. Москаленко А.А. Нарис історії української діалектології. – Одеса, 1961. – 234 с.
26. Москаленко А.А. Нарис історії української діалектології. (Радянський період). – Одеса, 1962. – 221 с.
27. Назарова Т.В. Лінгвістичний атлас нижньої Прип'яті. – К.: Наукова думка, 1985. – 136 с.
28. Никончук М.В. Лексичний атлас Правобережного Полісся. – Київ-Житомир, 1994. – 200 карт.
29. Онишкевич М.Й. Словник бойківських говірок. – Частина 1, 2. – К.: Наукова думка, 1984.
30. Українська лінгвістична географія. – К.: Наукова думка, 1966. – 244 с.
31. Чабаненко В.А. Словник говірок Нижньої Наддніпряни: У 4-ох томах. – Запоріжжя: Вид-во ЗДУ, 1992.

Планування практичного курсу і самостійної роботи

Тема 1. Загальні відомості з теоретичної діалектології

1. Предмет, завдання і значення діалектології. Теоретична і національна діалектологія. Описова й історична діалектологія.
2. Літературна мова і народна (діалектна) мова. Норма літературної мови і діалектна норма.
3. Основні етапи розвитку національної мови. Інтердіалект. Формування української загальнонаціональної мови.
4. Єдність української загальнонаціональної мови. Причини існування діалектних відмінностей в національній мові.
5. Структурно-територіальні одиниці національної мови.
6. Діалектне явище. Типи діалектних явищ. Діалектне явище і діалектизм. Різновиди діалектизмів.

Література

1. Бевзенко С.П. Українська діалектологія. – К.: Вища школа, 1980. – С. 5 –37.
2. Бевзенко С.П. Проблеми історичної діалектології української мови // XIII республіканська діалектологічна нарада. – К.: Наукова думка, 1969. – С. 24 – 25.
3. Ганудель З. Польські запозичення в українських говорах Східної Словаччини // *Badania dialektów i onomastyki na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim*. – Białystok, 1995. – S. 61 – 65.
4. Гриценко П.Ю. Українсько-західнослов'янські паралелі і зв'язки: контактні і дистантні зони // *Badania dialektów i onomastyki na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim*. – Białystok, 1995. – S.75 – 85.
5. Громик Ю.В. Полонізми у системі західнополіської прислівникової лексики // *Slavia Orientalis*. – Т. XLVII. – № 2. – Kraków, 1998. – S. 255 – 262.
6. Дзензелівський Й.О. Діалектна взаємодія української мови з іншими слов'янськими в карпатському ареалі: Доповідь на VII Міжнародному з'їзді славистів. – К.: Наукова думка, 1973. – 31 с.
7. Дзензелівський Й.О. До питання про мадяризми у говорах Закарпатської області (На матеріалах “Лінгвістичного атласу українських народних говорів Закарпатської області УРСР”, ч. 1) // Доповіді та повідомлення Ужгородського державного університету: Серія філологічна. – Ужгород, 1959. – № 4. – С. 61 – 64.

8. Дзензелівський Й.О. До питання про румунізи в говорах Закарпатської області (На матеріалах “Лінгвістичного атласу українських народних говорів Закарпатської області УРСР”, ч. 1) // Доповіді та повідомлення Ужгородського державного університету: Серія філологічна. – Ужгород, 1959. – № 4. – С. 57 – 60.
9. Дзензелівський Й.О. Західнослов'янські лексичні елементи в українських говорах Закарпаття (Словакізми) // Питання історичного розвитку української мови: Тези доповідей Міжвузівської наукової конференції. – Харків, 1959. – С. 103 – 107.
10. Дзензелівський Й.О. Конспект лекцій з курсу української діалектології. (Вступні розділи). – Ужгород; Вид-во УЖ ДУ, 1966. – С. 6 – 49.
11. Дзензелівський Й.О. Спостереження над народною етимологією в українській мові // Дослідження з української діалектології. – К.: Наукова думка, 1991. – С. 6 – 46.
12. Дзензелівський Й.О. Українсько-західнослов'янські лексичні паралелі. – К.: Наукова думка, 1991. – 211 с.
13. Жилко Ф.Т. Говори української мови. – К.: Радянська школа, 1958. – С. 7 – 15.
14. Жилко Ф.Т. Нариси з діалектології української мови. – К.: Радянська школа, 1966. – С. 3 – 28.
15. Жилко Ф.Т. Українська діалектологія: Конспективний виклад курсу для студентів-заочників педагогічних інститутів. – К.: Радянська школа, 1951. – 85 с.
16. Закревська Я.В. Процеси інтерференції в українських говорах карпатського ареалу в світлі даних лінгвістичної географії // Лексика української мови в її зв'язках з сусідніми слов'янськими і неслов'янськими мовами: Тези доповідей. – Ужгород, 1983. – С. 83 – 84.
17. Кобилянський Б.В. Діалект і літературна мова. (Східнокарпатський і покутський діалекти, їх походження і відношення до української літературної мови). – К.: Радянська школа, 1960. – С. 11 – 32.
18. Козачук Г. Лексична інтерференція в західнополіських гвірках // Український діалектологічний збірник. – Кн. 3. – К.: Наукова думка, 1997. – С. 139 – 145.
19. Матвіяс І.Г. Деякі питання термінології в українській діалектології // Українська діалектна лексика. – К.: Наукова думка, 1987. – С. 3 – 9.
20. Матвіяс І.Г. Українська мова і її говори. – К.: Наукова думка, 1990. – С. 7 – 19.

21. Німчук В.В. Проблема українського діалектогенезу // Проблеми сучасної ареалогії / За ред. П.Ю.Гриценка. – К.: Наукова думка, 1994. – С. 25 – 47.
22. Поповський А.М. Значення південноукраїнських степових говорів у формуванні літературно-національної мови. – Дніпропетровськ, 1989. – 88 с.
23. Штець Микулаш. Впливи позамовних чинників на сучасні процеси розвитку українських говорів Східної Словаччини // Проблеми сучасної ареалогії. – К.: Наукова думка, 1994. – С. 152 – 158.
24. Czyżewski F. Polonizmy w ukraińskich gwarach Pobuża // Interferencje językowe na różnych obszarach słowiańszczyzny. – Lublin, 1989. – S. 87 – 129.
25. Dejna K. Atlas polskich innowacji dialektalnych. – Warszawa: PWN, 1994. – S.5 – 16.
26. Interferencje językowe na różnych obszarach słowiańszczyzny. – Lublin, 1989. – 313 s.

Тема 2. Вокалізм української діалектної мови

1. Склад вокалізму української діалектної мови:
 - а) типи відмінностей між українськими діалектами в системі вокалізму;
 - б) діалектні системи українського вокалізму, їх типологічні ознаки.
2. Рефлекси етимологічного [o] в українських говорах. Дифтонги та монофтонги.
3. Рефлекси етимологічного [e] в говорах української мови.
4. Рефлексація давнього [ѣ] в українській діалектній мові.
5. Континуанти давніх [ы] та [и] в різних українських говорах.
6. Позиційні варіанти сучасних голосних фонем.

Завдання для самопідготовки:

1. З'ясувати особливості вокалізму говірки свого населеного пункту. На окремому аркуші затранскрибувати 10 діалектизмів зі своєї говірки, які мають відмінності супроти літературної мови в системі вокалізму. По кілька прикладів одного фонетичного явища (скажімо: *дан'*, *цaгла*, *стажка*) не записувати.
2. Прокоментувати фонетичне оформлення діалектизмів.

- /мо|сток/ сп^нват'/ ^рНдо/ чо^ало^авик/ ^рВзка/ ме^нж'е/ му^ги^ела/ сте^на/ ^вче^ара/ ве^нок/ ^бе^ариг/ о^тиц'/ ^хыжа/ по^нб'ит'/ во^айна/ ^м'іс'ац/ пе^нч'кур//
- /т'йтка/ по^рро^вн'ети/ ^семий/ кру^пева/ се^нкач/ спо^дни^ца/ ^сп'юванка/ ^{пч}Флка/ йеч'мен'/ ^вунест'і/ свежи^на/ ^б'Влка/ ^жвенка/ щес'т'/ гне^здо/ чет'вир//
- /ши^дни^ц'а/ ^ричка/ ^греши^ний/ ^вутрат'ит'і/ ро^вч'ек/ приве^зл'і/ ^дНти/ лев'ша/ хв^Фст/ сно^нки/ ^ич^уотка/ зрубела/ п'іри'йехати/ ^д'ювка/ муцст//
- /дв^Др/ хл'ієб/ ^верити/ греши^т'і/ сено^ак^ус/ но^с'ит'і/ ^гребен'/ вос'імди^с'ет/ по^рру^ог/ ^вит'ор'/ ^вед'іти/ ^ше^астий/ душ'е/ хл'юв/ ^цагла//
- /йеблин'а/ ^глич'ик/ де^вч'ета/ ^гуз'ол/ по^двуріе/ до^рро^ги^й/ ви^нуватий/ ^гредка/ сле^ди/ бе^нд'ак/ ^кюрка/ од'он/ по^лино/ ^крысы/ ^билий/ ^ш'епка//
- /пивен'/ ^стижка/ п'іри'йти^е/ ^йешчюрка/ сем'яа/ шис'т'/ овачка/ го^рНлка/ по^р'е/ ^квешка/ пл^Мт/ ^памет'/ дин'/ ди^док/ би^седа/ ^с'мишно//

3. Прокоментувати складанки-характеристики говірок:

- /Мати греблі сино/ споткнул'іса в по^лино і по^біл'і ко^лино//
 2. /Кут ^скочив на плут/ по^б'ів ма^кутру дий у^т'ук/ а ^кушка че^риз по^руг до см'ітани по^б'егла//
 3. /Сп'ікла баба п'ірап'ічку/ по^ло^жела на ^преп'ічку/ а ^ваприк ^двари от^пар/ за п'ірап'ічку – і по^пар//
 4. /Кол'і бул'і мал'і но^сил'і по^стол'і/ а ^віроsl'і в'іл'ік'і/ то ^носимо чир'в'ік'і//
 5. /Шов ^стижкуйу по^п'ід ^гричк^ойу і при^н'іс ^гличик ^миду//
 6. /Ж'еба в ^йему ^йегоду ка^ч'ела/ ^йе на ^ж'ебу на^{ст}уп'іла – ^ж'еба ^ч'евкнула//
 7. /На Мал'кувці ^грум ^кушку вбив/ за хвуст/ та на вуз/ та ^й по^в'уз//
 8. /По^йїхала до Ковл'е/ там куп'іла ко^вр'е/ а шоб то^го ко^вр'е куп'іла/ ^ск'іл'ко то ^йе по^поро^б'іла!//
 9. /Йак ме бу^ле мал'е/ то моло^ка не пи^ле і манки не ^йіли//
 10. /Не ^бийтес'/ ^бийк'і не ^буде/ ниж за ^хвиртку у^пав//
 11. /Си^ну по^мул'іса ^мулом/ од'е^знул'і ^ш'епку і луком зйезал'і

*т'утчине тил'е// 12. /Добре ж'ит'і в'мест'і/ йе шо п'ит'і/ йе шо
й'ест'і/ ал'е нима де с'ест'і// 13. /Ч'уго си'д'ити над тил'етком
вс'ой ч'ес у'ш'епци?//*

4. Прочитайте тексти. Прокоментуйте відбиті в них відмінності в системі вокалізму. Зверніть увагу на специфіку вживання у поліських говірках звуків неоднорідного творення.

- */Напшиклад про сво'йе ве'сНл'е роска'жу// вже сорок п'ят' л'Вт//
то так/ прийіж'зайе 'хлопец' у диво'снубе/ і ни 'можна йти за
'бал'ок/ бо у'же ве'сНл'а не 'буде/ йак 'пЛ'йде за 'бал'ок той/ 'значит/
моло'дый/ о'но мар'шалок// і у'же 'хлопец сто'їит 'коло по'рога/
мар'шалок там у'же// 'треба 'доброго мар'шалка/ коб у'м'Вв 'добре
бр'ехати// ну й там 'бреше/ 'бреше/ і вже за'прошуйут за стЛл/
'л'Взе моло'даїа/ та 'дНвчина і моло'дый/ а вже ба'т'ки с тим
мар'шалком дого'воруйуц':а// ну/ вже дого'ворил'іс'а/ 'троху/
'збЛл'шого// те'пер же ж шче 'друг'і диве'снубе/ вже йак би звут
за'пойїни/ у'же за'пити 'туйу 'дНвчину/ знов прийіж'зайе мар'шалок
іс тим// і вже дого'ворац':а кол'і 'тойе ве'сНл'е// ну і то'гда вже
пода'йуц':а на кол'ейку/ бо кол'іс' 'треба/ ни 'знайу йак те'пер/
'ми'ес'ац 'ждати/ по'датис' до 'гмини на кол'ейку/ 'ми'ес'ац 'ждати/
'ми'ес'ац той при'ходить/ у'же на 'записи і то'гда вже на ко'тори
там/ на ко'торе чи'сло/ вже ве'сНл'е// У суботу почи'нало'с'а
ви'сНл'е/ у суботу/ бо моло'дый прийіж'зайе по со'рочку// і то'гда
вже та'кейе/ па'н'енска та'каїа за'бава/ о'но дру'ж'ки/ дивчи'н'ата/
кол'е'жанки о// а в не'дНл'у вже зби'райуц':а вси'е// моло'даїа да'їе
йо'му/ 'мусит пришико'вати со'рочку/ верх/ спЛд/ і там пла'ток
у'же/ і ве'ночок/ вс'о/ о/ пут шл'уб/ і то'гда вже на 'други ден' в
не'дНл'у вже ве'сНл'е нор'мал'н'е/ і/ у не'дил'у в моло'дейї/ в
поне'дилок у моло'дого// два дн'В ве'сНл'е// ви'ходить три/ бо й
субота// а те'перка за о'дин ден' за 'пара го'дин вс'о од'будец':а та й
і вс'о// бат'ки благосло'ви'л' і ко'ноїу/ і 'мусили до 'матера подый'ти
й до 'бат'ка покло'нытыс'а йім і то'гда йак при'їедеи із вен'ц'у/ так
'саме// йак одійіж'зайут то вже й 'плачут// бе'рут и'кону/ бе'рут
'воду све'ичону і о'свечуйут/ благосло'вл'ат і то'гда 'туйу 'скл'анку
по'ставїат 'ми'жду йак де 'буде кЛн' іти// коб й'її^е 'копнув
'добре// о/ та'коїе було кол'іс'// а 'з'іс'а то 'с'адут у та'ксувку/*

погнал'і і вс'о// то вис¹Нл'а 'робіят на 'Тр¹Л'йцу/ бо й в'мене було вис¹Нл'е на 'Тр¹Л'йцу// те'пер то дес' і 'серед 'тижн'а 'робіят/ а кол'іс' на 'Тр¹Л'йцу пиш'важн'е// і як за'їдут до 'церкви/ то кил'ка'нац:ит' пар сто'їт вен'чатис'а по кол'і'ї// (записано Ю.Громиком у с.Дубичі-Церковні, Гайнівського повіту, Підляського воевідства, Республіка Польща).

- /Іа н'е 'знайу/ а була ў ме'н'е 'т'отка/ 'родна/ і гавар'іла/ шо 'каже/ ха'д'іла кал'іс' у л'Вс/ да 'каже па'шла ў л'Вс/ о'це на русал'ни 'ті'жден'// і 'бачіла гавор'іт'/ 'каже 'знайет'е ба'йалас'е/ ка'зала так у'же ўт'е^акала/ 'бВгла// і ос'о'го ма'го чаловВка 'бат'ко/ рас'казуваў/ йон кал'іс' то ў нас і'шче там гра'барк'і бул'і// а йа'к'і гра'барк'і/ са'шу 'сі'пал'і/ са'шу 'сі'пал'і кал'іс' 'кон'і// от нап'р'і'мур у йе^аго к'он' буў/ у йе'го 'бат'ка/ йе'го застаўл'ал'і ті' 'доўжин сва'їм кан'ем і'т'і ра'б'іт'/ там насі'пал'і ва'з'іт' же ж пВ'сок/ бо ц'е ж н'е було ма'ши'н а кан'ам'і ўс'е// дак йон гавор'іт' ту'ді' с'ем к'і'лометроў Ста'ра 'Красн'іца ў нас була/ да 'каже па'їехал'і м'і ў ту гра'барку/ а па'том гавор'іт'/ йа 'їеду/ і с'е на русал'ном 'ті'жн'е// 'каже 'їеду па да'роз'і' а пап'еред ме'н'е 'каже в'і'скаку'є 'дВ'ўка/ та'ка 'б'і'ла' у 'б'і'лом 'плат':і/ 'каже с/ ка'са та'ка зда'рова/ і ха'пайеце за бе'резу/ і 'каже йак кач'н'е/ пап'еред ме'н'е/ мол на тої бе'рез'і' і 'каже о-о-уў/ о'це 'каже тр'і' раз'і/ за'укала і д'е і 'д'елас'/ це так 'св'екор пере'казуваў муї/ м'і н'е 'бачіл'і// (с.Буряківка, Чорнобильського району, Київської області. Цит. за: Говірки Чорнобильської зони: Тексти. – К.: Довіра, 1996. – С. 160).
- /Бало/ п'іч'// 'бул'бі' 'мати на'варит// і на'си'пле/ і йа'ки возур'ки йе// о// возур'оч'ки// квас/ бо'тви'н':е і по'їли// вс'і здо'рови/ вочи'наш погово'рили// вс'і здо'рови і 'спати ле'гли'// хто шчо 'має ро'боти// 'мати то'п'іт' і 'варит'// і нава'рили так'само 'бул'бі' нап'і'кле// о'то йе зга'дала сво'ї ста'ри ро'ки'// нап'і'кле 'бул'бі'/ нава'рили бор'шч'у/ ну ше там йа'ка 'страва// там// 'знайіте// йек на 'св'ето/ то пампу'шки' греч'ани// пиш'а'нец'і не було// пиш'а'ні'ц'і 'с'їйала 'мати та'кий во вс'о'го плеч'очок// паску шо'б спи'чи' пиш'а'ні'чнуйу// то вже 'пос'л'а/ за 'Пол'шчи/ то вже куп'овали в 'Ратин'і/ було ме'стечко// то жи'ди торго'вали// то по'їдут'// 'купл'ат' там// йек 'дес'іт' к'іл' 'купл'ат'/ то то 'вел'мі' 'мн'іго// (записано Ю.Громиком у с.Заліси, Ратнівського району, Волинської області).

Література

1. Бевзенко С.П. До характеристики відмінностей у вокалізмі української діалектної мови // Українське мовознавство. – № 1. – К.: Вища школа, 1973. – С. 94 – 101.
2. Бевзенко С.П. Лабіалізоване *ы*^о в говорах Закарпаття. (До питання про характер старовинного слов'янського *ы*) // Наукові записки Ужгородського держуніверситету. – Т. 14. Діалектологічний збірник. – Львів: Вид-во ЛДУ, 1955. – С. 205 – 219.
3. Бевзенко С.П. Українська діалектологія. – К.: Вища школа, 1980. – С. 37–60.
4. Бехцер І. Параўняльная характарыстыка фанетыкі тараканскіх гаворак Драгічынскага і Маларыцкага раёнаў Брэсцкай вобласці // Полісся: мова, культура, історія. – К., 1996. – С. 72 – 77.
5. Біла О. Фонетичні особливості північноукраїнських говірок у зв'язку з суперсегментними характеристиками // Проблеми сучасної ареалогії. – К.: Наукова думка, 1994. – С. 144 – 151.
6. Гриценко П.Ю. Із спростережень над нетиповими континуантами псл. **є* в українських говірках // Український діалектологічний збірник. – Кн. 3. – К.: Довіра, 1997. – С. 199 – 212.
7. Гриценко П.Ю. Простір і час у лінгвістичній географії // Проблеми сучасної ареалогії. – К.: Наукова думка, 1994. – С. 102 – 110.
8. Дзєндзелівський Й.О. Конспект лекцій з курсу української діалектології. (Фонетика). – Ужгород, 1965. – С. 13 – 45.
9. Жилко Ф.Т. Нариси з діалектології української мови. – К.: Радянська школа, 1966. – С. 49 – 57.
10. Жилко Ф.Т. Фонологічні особливості вокалізму українських діалектів // Українська діалектологія і ономастика. – К.: Наукова думка, 1964. – С. 3 – 13.
11. Залеський А.М. Вокалізм південно-західних говорів української мови. – К.: Наукова думка, 1973. – 155 с.
12. Клімчук Ф. Гаворкі Заходняга Палесся: Фанетычны нарыс. – Мінск: Навука і тэхніка, 1983. – 128 с.
13. Клімчук Ф. Галосны [i] у брэсцка-пінскіх гаворках // Полісся: мова, культура, історія. – К., 1996. – С. 57 – 63.
14. Козачук Г. Вокалізм надбузько-поліських говірок // Проблеми сучасної ареалогії. – К.: Наукова думка, 1994. – С. 260 – 265.
15. Комісарова Л.П. До питання про рефлекси давніх о, е в говорах української мови // Праці XI республіканської діалектологічної наради. – К.: Наукова думка, 1965. – С. 177 – 179.

16. Мойсієнко В. Фонетичні особливості поліського наріччя // Українські і польські говірки пограниччя. – Люблін-Луцьк, 2001. – С. 51 – 58.
17. Николаев С. Новые данные о вокализме карпатоукраинских говоров // Український діалектологічний збірник. – Кн.3. – К.: Довіра, 1997. – С. 33 – 39.
18. Попова Т.О. О судьбе *ę и *(j)а в современных юго-западных украинских говорах // Проблеми сучасної ареалогії. – К.: Наукова думка, 1994. – С. 274 – 287.
19. Чучка П.П. Деякі особливості українських говірок Брестського району Білоруської РСР // Праці XI республіканської діалектологічної наради. – К.: Наукова думка, 1965. – С.162 – 163.
20. Czyżewski F. Fonetyka i fonologia gwar polskich i ukraińskich południowo-wschodniego Podlasia. – Lublin, 1994. – 467 s.
21. Czyżewski F. Wokalizm gwary wsi Kolembrody na Podlasiu // Український діалектологічний збірник. – Кн. 3. – К.: Довіра, 1997. – С. 27 – 32.

Тема 3. Консонантизм української діалектної мови.
Нерегулярні модифікації звукової структури слова

1. Склад консонантизму української діалектної мови:
 - а) типи відмінностей між українськими діалектами в системі консонантизму;
 - б) діалектні системи українського консонантизму, їх типологічні ознаки.
2. Губні фонемі в українській діалектній мові.
3. Передньоязикові фонемі в українських говірках.
4. Середньоязикова фонема [й].
5. Задньоязикові та фарингальна фонемі.
6. Нерегулярні модифікації звукової структури слів.

Завдання для самопідготовки:

1. З'ясувати особливості консонантизму говірки свого населеного пункту. На окремому аркуші затранскрибувати 15 діалектизмів зі своєї говірки з відмінностями супроти літературної мови в системі консонантизму, а також не менше 10 прикладів слів із наслідками нерегулярних фонетичних модифікацій у структурі.
2. Прокоментувати фонетичне оформлення діалектизмів.

- /зе^нмн'е/ г'іж^нка/ мн'ісце/ м'іжна/ с'ва^нти^нти/ ч'у^нж'и^нй/ зрада/ кр'асний/ либокий/ не^нв'єска/ на^нбут'/ ко^нпуста/ мо^нл'ідший/ футро/ брат'іса/ хун^ндамент//
 - /кар^нжан/ по^нр'е/ возе^нро/ пове^нресло/ чи^нрет/ ме^нж'е/ ф'іст/ все^ндно/ цук'ір/ ж'вах/ бало/ к'ігнути/ цир^нвоний/ пудр'ім^ннити/ мо^нло^нй'ц'и//
 - /бо^нзар/ ск'іна/ скод^нливий/ г'ів'чи^нско/ барздо/ се^нмн'а/ гр'ечка/ о^нкорм/ пур^нум'н'ети/ футор/ стр'уч'ок/ кучур'гура/ вер'к'іти/ в'ійт'ор/ пур'йадок/ мн'ерати//
 - /здур'овл'а/ прам^ннук/ лоболонка/ п'ійвен'/ г'іло/ мона/ тук'ін "г'ют'юн"/ йа^нкур'атний/ кол'ін'дар/ калайчик/ тид'і/ ср'імний/ ск'іу/ тран'вай/ зито//
 - /одо^нви^нца/ зир'н'ета/ чала^нв'єк/ тид'ін'/ тк'ін^нути/ гавст'ік/ оку^нратний/ замн'іт^нити/ терп'ят'/ с'в'їато/ два^ннан'ц'ат'/ кол'ан:ики/ душ'а/ за^нтиш:а/ зво^ннок//
 - /пур'їедний/ бак'із/ вит'ор/ крох^нмар/ жере^нло/ г'екувати/ с'мишно/ й'імн'е/ жабл'ачий/ ма^нж'ури/ шуш^нити/ з'еба/ чкод^нити/ ст'ів//
 - /секле^нтар/ фустка/ гобзи^нвалас/ вру^нж'ай/ си^нрокий/ х'ітри/ стере^нгу/ зв'і^нл'ница/ про^нк'ева/ вбойе/ одо^нва/ ревм'ішел'/ вереник/ про^ндух^нти/ мн'іти "вміти"//
5. Прокоментуйте такі складанки-характеристики говірок: 1. /Впала руша на радку і поб'їла раб'ї рабузи// 2. /С'їла на гавтобус поїїхала в Гуман/ купила госеледц'ів та гог'ір'к'ів/ с'їла п'ід гаптекою та й погоб'їдала// 3. /Зажіни кабан'ца до хл'ів'ца/ бо ку^нсайц:а// 4. /Вел'ік'ї город Дубро^нв'їца// їедна хата – д'ви коп'їци// 5. /Гонис'кови говечки гондо за гозером па^нсуц:а// 6. /Ішла через'їему/ вздр'їла ж'ебу/ перел'екла с'е/ вс'ї'їейц'ї'ї побіла//
6. Прокоментуйте особливості говірки, відбиті у фразеологізмах. 1. /Ни са^нма прала – прал'ї помоч'ниці/ то за хл'єб/ то за сул'/ то за пал'а^нниці// 2. /Іяк ни ходив муй бат'ко до церкви/ то ни ходив/ а йак пошов/ то на голо^нв'її д'вери при^нус// 3. /Голо^нв'ї здор'овл'а нигди не за^нч'кодит// 4. /Ни по^нзерай ву^нсоко/ бо запо^нрош'їш воко// 5. /Гусин':е сонце йак мачушине серце: хоч і с'витит'/ да ни

'зрийе// 6. /Ни хпай'носа до ч'у'џ'ого'проса/ бо в ч'у'џ'ум'прос'і бйут по'нос'і// 7. /Йа'к'е ко'рин'е/ та'к'е й на'син'е// 8. /Нового'рив с'ім'м'іх'ів во'р'іх'ів/ а й йе'ден не 'повный// 9. /Хай покуш'туйе і о'в'ун то'го'миду// 10. /В пуни'дилок'вишла'замуж/ у гов'турок набу'ласа/ у си'реду за 'тлумак'і – ду'дом пуда'ласа// 11. /На йа'зиц'і мид/ а в 'сири'у лед// 12. /Чкода ро'зумним'пличом'дурну го'лову но'сыт'і//

7. Прочитати тексти, записані різними видами фонетичної транскрипції. Прокоментувати відбиті в них фонетичні особливості говірки.

- /Хре'стини то 'брал'і 'бабу// йак вже/ а хре'стини 'робйат/ то оби'райут' 'бабу// то вже 'баба кв'ет'к'і чеп'л'айе/ то д'і вже 'баб'і/ об'йазуйут' 'бабу дей вже 'баба зби'райе 'роши// по'дарк'і та'ке о вже// ро'дн'а/ 'сестри/ да брат/ да 'мати/ да су'с'і'е'ди/ да йо'го ро'дн'а/ да йе ро'дн'а// 'сходил'іса дей так ро'би'л'і хре'стини// де ро'би'л'і?// У 'хлопца ро'би'ли/ ро'би'ли' вже хре'стини// йак'шо йде в прим'а'к'і/ то вже там 'робйат'/ знов в йі'йі'е/ а йак вун до се'бе бере йе/ то в йо'го 'робл'ат' хре'стини у'се// 'кашу/ все/ все/ все/ на'л'і'е'сники/ 'кашу/ 'вс'ак'і пил'і'мен'і/ 'вс'ак'і ко'тл'ети/ і ка'пусту/ й голу'б'ци/ 'вс'ак'і 'разни 'страви' бу'л'і// ро'би'л'і 'вс'ак'е// 'бабу берут'/ при'шли' з ро'д:ома/ берут' 'бабу йа'ку// от при'м'ером йа вро'дила/ йа 'бабу беру об'йазуйу/ 'баба кла'де 'свого по'дарка/ шо 'маєе вже дл'а о'нука// от по 'колу тих о'б'ходит'/ дай вже ба'би' кла'дуть' по'дарки// 'але ко'лис' ви'куп'л'али иче й кви'тк'і// вже 'баба куп'уйе кви'тк'і/ на'робит'// ко'л'іс'/ йа 'знайу/ мо'йа 'мати то кви'тк'і ро'би'л'і/ до гру'дей чи'пл'ала// дей вже 'баба 'ходить'/ вже зб'і'райе по'дарк'і г'л'а о'нука// 'роши' да'вали/ по'дарк'і да'вали/ 'вс'ак'е// хто шо муз/ те й да'вали// на хре'стини вже бу'л'и л'у'дей скли'кай'ц:а/ а на ро'дини 'тоно та'ко/ хто при'шов// хто ка ро'дн'ейши/ то при'шов/ ро'дн'ейши// 'скаже/ то йе'дна ду'ша вже 'приде// чи хто вже ро'дн'ейши/ то брат с сестройу вже 'приде// да з бра'тихойу// а йак хре'стини/ то та'ко// при'ход'те с 'хати// чи// 'бат'ко/ 'мати/ брат/ сестра/ вс'і'е' при'ход'те с 'хати// (записано Ю.В.Громиком у с.Великий Мідськ, Костопільського району, Рівненської області).
- /Л'Вта так 'саме// ка'ли 'тепле/ 'сонешне/ су'хе/ ха'роше/ а ка'ли і дарша'ве/ і ха'лодне// 'туча на'ходе/ ка'ли с 'хвил'айу/ а ка'ли і 'тиха/ а ка'ли і ма'ланка/ і гр'Лм бйе і 'хвил'а та'ка/ шо із'носе 'даже і 'кри'ши//

вєлика// бувайє така бѹра ісходит'/ а калі так/ праїде тихєнка і нєма нєчогє/ так тиха і з даршчєм/ і йє град праїде жє так/ і йє таке начє тумрива/ ўто нєсе/ ус'ака пєгода йєс'ц'// йє раїдуга// праїде доршчик і та'д'В раїдуга вїїде і хмара кудас' пѹїїде// нєма доршчик прєходє/ таки начє мжєнчик/ отака пєгода начє іс туманєм/ і холадна/ таке і/ от'руки мєрзнєт'/ нєз'а дєржаєцє/ гнє тєбє і нє прїдѹмат' шчє// дак нєз'а жє нєчогє і рабїт'// (с.Мутичїв, Рїпкїнського райєну, Чернїгївської обласї. Цит. за: Гєвєрї української мєви. – К.: Наукова дѹмка, 1977. – С. 155).

- /Кєл'їс' кє'зала м'ї'н'є мєйа мєма/ шє кєжє/ йа'к йа ўжє йшла з'амѹж/ дак там йїї пєст'їлог бєба дє'ла трєх'ї/ кє'ровѹ/ цє бѹло зє'кєн дє'ват'// нѹ м'ї'н'є ўжє кє'ров'ї н'є дє'вал'ї/ ўжє такого н'є бѹло ў нє'с/ йа' ўжє зє'брєла свєйє пє'житк'ї/ шє' мєла дє/ нѹ пє'с'т'єл' ўжє свєйѹ дє' тѹ рєбєтѹ шє єна м'ї'н'ї пр'їнадл'єжє'ла і чїм ўжє там йа/ шїла на мє'шїн'ц'ї/ дє'к мє'шїнкѹ зє'брєла з' дємѹ/ зє'нє'в'єск'ї бѹло єбєз'ат'єл'нє іт'ї дє с'в'єкрѹх'ї ц'є зє'брєт' зє'нє'в'єск'ї/ шєб / зє'нє'в'єск'ї пє'в'їс'їт' свєйї ўжє нє' окнє' ут'їрє'ч'ї і рѹшїн'їк'ї' ў хат'ї/ єцє ўжє ў нє'с бѹї тє'к'ї зє'кєн/ і ўжє шєп свєйа пє'с'т'їл' ус'є бѹла/ пє'дѹшк'ї// цє кєжє ўжє зє'брєла прїданє і пє'шїла// пр'ї м'єн'ї ўжє бєчїт'є йє'к'є бѹло шє/ йа мє'глє пр'їт'ї дє ї зє'брєт' шчє/ шє м'ї'н'є тр'єбє бѹло// дє с'в'єкрѹх'ї у т'єй пєр'їєд/ йа'к йа ішла єд бє'т'кє'ї/ йа' ўжє бѹла на рєбєт'ї/ тє шєб йа пр'їшїла дє чєлєв'їкє у хатѹ/ бє йа' дє' йїх пє'шїла жїт'/ тє м'єн'є' ўжє бѹло п'стїднє л'єхт'ї нє' йїхн'ѹ пє'с'т'єл'/ мєн'ї ўжє нєдє' бѹло ўз'єт'/ нѹ шє'б у мї'н'є жє бѹл'ї і прєс'т'їн'ї свє'її' і єд'ї'їєлє/ й пєдѹшк'ї і вѹт'їрє'ч'ї і зє'нє'в'їск'ї шєб бѹл'ї нє' укнє'х і пє'сѹдє' шєб свєйа бѹла/ там/ і лєшкє/ й в'їлк'ї/ нѹ н'єбє'гєтє/ скѹл'к'ї йє' тє'м ўжє/ шїс'т'ї/ скѹл'к'ї тє'м ўжє м'ї'н'ї дє'дѹт' чї дѹ'ї/ чї дѹ'єнєцєт'// нѹ ўс'є рє'їнє/ і тє'р'їлєк у мєн'є трєшк'ї' тє'м бѹло ї' нѹ/ вє'дрє йа' мє'глє н'є брєт' тє'м/ нєч'є'ї/ йє'к'шє йїх н'є бѹло м'ї'н'є д'єс' ўз'єт'/ а єтє'к'є шєб/ м'ї'н'є/ бє бѹло б' м'ї'н'є' ст'їднє єц'є прїт'ї і зє'с'є'м/ йє'г'б'ї йа мєжє бѹла' с'їрє'тєйѹ дє шчє ї/ а'бє пєгєр'єлє/ тє ц'є бѹло б' ўжє н'є' так/ а йєк йа шїла єд бє'т'кє'ї// (с.Дєнїсєвї, Пєлїського райєну, Кїївської обласї. Цит. за: Гєвїркї Чєрнєбїльської зєнї: Тєкстї. – К.: Дєвїрє, 1996. – С. 40 – 41).

- /Йек же'ни'вси/ то йа у'ж'е маў д'вацик п'ет' /рок'іў/ а ўна 'мала шии'нацц'ик// Ну тог'ди ро'би'л'и ве'с'іл'а т'іл'ко ўзи'м'і у мн'іс'ниц'і 'зимн'і// У'л'іт'і ро'боти'е 'инч'і: 'с'іно ро'би'ети// 'сапан'і са'пати – у'с'о/ а н'е ве'с'іл'а ро'би'ети// Тай ті'шоў йа у Рос'ток'і// Йа знав кру'гом/ де і'к'і г'іў'к'е' йе// Там та'ка г'іў'ка/ а там та'ка/ там бо'гац'ка/ а там май'б'ідна/ там ро'б'ітна/ там май'ч'іста// Ну тай йа в'ішоў на су// Йа при'хожу ў 'хату – са'ма г'іў'ка ў 'хат'і// Тай шо?// Йа при'шоў го'р'іх'іў ку'пи'ети/ 'кажу// 'Ал'и ўни ўже 'знайут/ ш'о се ни го'р'іх'іў йа при'іш'оў// У 'хат'і в'іў'ца з 'йегн'ітком ма'л'ен'к'им око'тиласи// Тог'ди так 'вел'ико 'холоду – то за'мерзні'е// А/ в'іў'ца/ зна'чит – йа со'б'і по'думаў – се 'добре"// 'Добра пр'із'нака// На 'третий ден' це йек при'йшла 'д'іўч'іна с 'татом поди'ви'тис'і/ бо йа ви'так ўже ска'заў почи'рез 'друг'і/ шо тай шо// И спо'добалоси тай за три не'д'іл'и ве'с'іл'е/ бо ўже ни'ма ку'да витк'ла'дати/ бо ўже ни'ст го'в'ін'і/ йо/ 'паска ўже 'зара// На ни'г'іл'у йа 'май'у при'й'ти'е ў с'тарости// При'йш'ли на 'веч'ир/ 'с'іл'и за ст'іў/ бо се ўже ўни над'івал'иси/ шо йа пр'і'йду ў 'старости// Догово'ри'лис'и// 'Пери'ий рас/ тре'а було спи'сатис'і ў прим'ар'ійі/ а по'тому зв'ін'ч'етис'и// И 'служба ў 'церкв'і там у Рос'токах и тут// Пи'п там на вс'і 'л'уде в'іго'лошу'е 'запов'ід"// Три 'запов'іди йшли'е/ и 'тре'а ба'бу'л'о три'е ни'г'іли/ шоп три'е 'рази 'служба 'була и на 'служб'і це ўсе в'іго'лошувати'е/ шо та'к'ий и та'к'ий то 'хлопец так и так/ та'ку и та'ку 'д'іўч'ину/ за'думуй там на н'у/ жи'нитис'и/ то 'можи хтос шос 'май'і/ то 'можи ш'и пов'ідомити// 'Можи 'парубок сей дес 'май'і же ди'ти'ну/ шо за ним 'ч'іслиц'и/ так то і'ка 'пайка на'л'еж'іла вид і'го 'родич'іў/ і'і'му ту 'пайку ўже не да'валоси/ а иш'л'а на ди'ти'ну/ ту// У три'е 'ти'жн'і уже ве'с'іл'е// У 'середу 'було за'ч'інан'і// У ч'іт'вер в'ін'ч'ел'иси// У ни'г'іл'у н'іх'то ни в'ін'ч'и'ўси// (с.Усть-Путила, Путильського району, Чернівецької області. Цит. за: Гуцульщина: Лінгвістичні етюди. – К.: Наукова думка, 1991. – С. 273 – 274).

- /Діўка г нас відма'лечку но'сыва на 'шыйі два 'шнуркы 'білых па'цурок// Їх не скы'дало ся ны'колы// А як вы'росва/ то і ку'пылы ко'рالی/ 'але г нас но'сылы 'спраўжны/ 'ыно 'спраўжны ко'рالی/ чер'воны і 'чорны// Діўка сы му'сыла вы'шыты пры'дане// Шо

бо¹га²тиа³ ¹была не²віста/ то ¹бі²ішу ла³дичку ¹мала// Я ¹была з бога²тої ро³дыны/ х п⁴ят⁵нацят ¹рокі² ві³дала ся/ але ¹мала ус²лякы ¹душкы/ фар²тухі/ фа³целькі/ ¹стоникі// А ¹навіт да²кілько чепці³у пририхту⁴вала сы// ¹Нашы ¹тато ¹скоро ¹змерлы// До ¹хыжы ¹треба ¹было госпо²даря// Я мусыва ¹скоро ві²дати ся// А ¹саля ¹была ко²ло нас без гос³тинени// ¹Не раз ¹ді²ўкі спі³вають/ а я ¹плачу// Юж не ¹могла гу²ляты// (с.Шкляри, колишня Галицька (північна) Лемківщина, Польща. Цит. за: Панцьо С. Матеріали до словника лемківських говірок. (Дієслівна лексика). – Тернопіль, 1997. – С. 49).

Література

1. Бевзенко С.П. Українська діалектологія. – К.: Вища школа, 1980. – С. 57 – 87.
2. Бехцер І. Параўняльная характарыстыка фанетыкі тараканскіх гаворак Драгічынскага і Маларыцкага раёнаў Брэсцкай вобласці // Полісся: мова, культура, історія. – К., 1996. – С. 72 – 77.
3. Гриценко П.Ю. Ареальне варіювання лексики. – К.: Наукова думка, 1990. – 129 с.
4. Гриценко П.Ю. Моделювання системи діалектної лексики. – К.: Наукова думка, 1985. – 320 с.
5. Громик Ю.В. Деякі нерегулярні звукові модифікації у структурі західнополіських прислівників // Науковий вісник ВДУ. Журнал Волинського державного університету імені Лесі Українки: Філологічні науки. – 1999. – №13. – С. 28 – 31.
6. Дзєндзелівський Й.О. Конспект лекцій з курсу української діалектології. (Фонетика). – Ужгород, 1965. – С. 46-122.
7. Жилко Ф.Т. Говори української мови. – К.: Радянська школа, 1958. – 170 с.
8. Жилко Ф.Т. Нариси з діалектології української мови. – К.: Радянська школа, 1966. – С. 58 – 73.
9. Закревська Я.В. Епентетичні звуки в українських говорах (На матеріалі II т. Атласу української мови) // Дослідження і матеріали з української мови. – Т.5. – К.: Вид-во АН УРСР, 1963. – С. 62 – 69.
10. Закревська Я.В. Явище протези в західних говорах української мови // Дослідження і матеріали з української мови. – Т.IV. – К.: Вид-во АН УРСР, 1961. – С. 66 – 77.
11. Залеський А.М. Причини ствердіння шиплячих в українській мові // Мовознавство. – 1982. – № 5. – С. 48-58.

12. Залеський А.М. Функціональний статус шиплячих у говорах північного наріччя // Структурні рівні українських говорів. – К.: Наукова думка, 1985. – С. 52-75.
13. Клімчук Ф. Гаворкі Заходняга Палесся: Фанетычны нарыс. – Мінск: Навука і тэхніка, 1983. – 128 с.
14. Лингвистический энциклопедический словарь. – М.: Советская энциклопедия, 1990. – 685 с.
15. Назарова Т.В. Деякі фонетичні гіперизми в українських говірках Нижньої Прип'яті // Діалектологічний бюлетень. – Вип. 8. – К., 1961. – С. 18 –30.
16. Покальчук В.Ф. Надсарнський говір на Волині та його фонетичні особливості // Наукові записки Луцького педінституту: Історико-філологічна серія. – Т. 4. – Вип. 2. – Луцьк, 1956. – С. 81 – 100.
17. Тимошенко П.Д. Аффераза в українській мові // Праці XI республіканської діалектологічної наради. – К.: Наукова думка, 1965. – С. 106 – 124.
18. Чучка П.П. Деякі особливості українських говірок Брестського району Білоруської РСР // Праці XI республіканської діалектологічної наради. – К.: Наукова думка, 1965. – С. 164 – 165.
19. Czyżewski F. Fonetyka i fonologia gwar polskich i ukraińskich południowo-wschodniego Podlasia. – Lublin, 1994. – 467 s.

Тема 4-5. Морфологічні відмінності української діалектної мови. Словозміна іменних частин мови в українських говорах

1. Системи української діалектної словозміни, їх типологічні ознаки.
2. Різновиди діалектних морфологічних відмінностей:
 - а) морфологічні архаїзми;
 - б) морфологічні інновації, їх різновиди.
3. Граматична аналогія як фактор формування системи словозміни української народної мови.
4. Діалектні відмінності у категорії числа. Залишки форм двоїни в українських говорах. Діалектні відмінності у категорії роду.
5. Словозміна іменника в українських говорах:
 - а) відмінкові форми однини іменників I–IV відмін;
 - б) відмінкові форми множини іменників.
6. Словозміна прикметника в українських говорах.

7. Діалектні відмінності у фонетичному оформленні та словозміні займенників та числівників.

Завдання для самопідготовки:

1. З'ясуйте особливості словозміни іменника у говірці вашого населеного пункту.

2. На окремому аркуші фонетичною транскрипцією запишіть 5-8 загадок, зберігаючи особливості вашої говірки. Прокоментуйте засвідчені діалектні явища.

3. Прокоментуйте графемне вираження категорії роду іменників у таких словосполученнях: /ве¹ликий¹ /брун¹ок¹ не¹мазане¹ коми¹но¹ /зогнутий¹ ко¹ромисел¹ /тканойе¹ к¹іл¹і¹мо¹ /молоди¹ле¹леко¹ /добра¹ вро¹зай¹ /цукрове¹ /пудро¹ /зел¹они¹ /лепех¹ /ши¹рока¹ м¹іж¹ /не¹гашена¹ /вапна¹ /дере¹вл¹ени¹ /лижок¹ /де¹шевий¹ ол¹ій¹ /но¹ва¹ од¹ага¹ /тре¹те¹ ву¹гло¹ /но¹войе¹ чов¹но¹ /вел¹іка¹ гра¹з¹а¹ /кунс¹к¹і¹ ко¹пит¹ /сво¹йа¹ харч¹ /ста¹райа¹ пла¹шча¹ /со¹снови¹ см¹іл¹ /ви¹сока¹ че¹рета¹ //

4. Прокоментуйте відмінкові флексії іменників:

- /до¹ д¹івчин¹і¹ /со¹лейу¹ /зу¹бома¹ /моло¹диц¹ов¹ /б¹із¹ /хормей¹ /у¹ /гос¹т¹ох¹ /же¹браци¹ /ло¹шо¹ /на¹ /сонц¹ови¹ /сте¹жскейу¹ /ку¹мове¹ /з¹ /д¹іт¹ма¹ /на¹ /л¹ів¹ій¹ рук¹і¹ //
- /на¹ до¹лони¹ /зем¹лев¹ /до¹лон¹ов¹ /над¹ /водом¹ /з¹ /коса¹ром¹ /на¹ /жен¹ц¹ови¹ /у¹ /ме¹шкови¹ /без¹ /л¹убови¹ /смерт¹ов¹ /ночом¹ /кур¹і¹ /дай¹ /те¹л¹ови¹ /до¹шчове¹ //
- /зл¹од¹ійови¹ /ве¹с¹іл¹:ом¹ /пал¹ц¹ема¹ /без¹ /йаблук¹ів¹ /в¹ /гне¹здови¹ /т¹ін¹ойу¹ /поро¹с¹ом¹ /до¹ /церкв¹і¹ /дв¹і¹ /гу¹дин¹і¹ /боро¹дей¹ /з¹ /колеси¹ /на¹ /до¹лон¹ох¹ /без¹ /це¹г¹лі¹ //
- /на¹ /пол¹ови¹ /за¹ /т¹інев¹ /с¹ /пасту¹хома¹ /пи¹йаци¹ /бу¹л¹бийу¹ /дв¹і¹ /грушц¹і¹ /со¹лейу¹ /до¹ /не¹д¹іли¹ /бро¹в¹ів¹ /сл¹о¹зей¹ /то¹ /пол¹ой¹ //
- /пол¹ом¹ /до¹ /смерт¹і¹ /три¹ /фл¹ешиц¹і¹ /сл¹о¹з¹ів¹ /гу¹бей¹ /на¹ /ме¹жох¹ /без¹ /пор¹і¹ /з¹ /те¹л¹етом¹ /дати¹ /д¹іт¹ом¹ /зе¹мн¹е¹ /у¹ /газ¹дини¹ /з¹ /шчав¹л¹а¹ //

5. Прокоментуйте відмінкові флексії іменників і прикметників:

Н. відм. одн.: /ба'зарн'ий ден'/ у'чєрашне мулу'ко/ кри'вое 'дариво/
'файной жи'т':є/ 'доброе 'слово/ 'житна стер'н'є/ ма'лайа ча'стина/
'жовтаа во'да//

Р. відм. одн.: /без 'рудной 'матери/ 'л'ітн'єйї по'ри/ до 'гордейї
'д'івчини/ с 'пол'с'кей 'арм'ійї//

Д.-М. відм. одн.: /чу'ж'ї ди'тин'ї/ 'дати молодойї 'ж'інц'ї/ ска'зати
чу'жуй л'удин'ї/ 'босейї 'д'івчин'ї/ 'рудней 'матер'ї//

З. відм. одн.: /ма'луйу ди'тину/ ста'руу жо'ну//

О. відм. одн.: /св'іжею тра'вою/ 'л'ітн'єю по'рою/ ши'рокею
до'рогею/ за ви'сокей сте'ней/ з молодов дру'жинов/ з вели'кодн'ов
'п'існ'ов/ з 'добром газ'дин'ом//

Н. відм. мн.: /зе'лєни 'трави/ 'чеснийї 'гроши/ за'сватанийє д'ів'ки/
ста'рийа 'верби//

Р. відм. мн.: /би'з 'р'К дних бат'ков/ до л'удий/ от ха'тей/ без сво'їїх
си'ну//

О. відм. мн.: /давнєма ча'си/ за ши'рок'їма по'л'єма//

б. Прокоментуйте відмінності у фонетичному та морфологічному оформленні підкреслених прикметників і займенників.

- /То ни гор'ниц'/ што в н'ум 'їісти ни ва'р'ат/ то ни 'д'ўвка/ што за н'у ни гва'р'ат// 2. /По'пало м'ї с'а/ 'як сл'ї'пуй 'куруц'ї 'зерно// 3. /Не 'хоч'у/ жеб од т'а і 'в'ітор дув// 4. /Тко раз из бреше/ то'му 'нитди не 'в'ірувут// 5. /Та'ка ко'пашка/ што 'копле/ а за нев тра'ва ро'сте// 6. /Так н'а до'м'ів кор'тит/ аж ми 'серце дри'жит// 7. /Не все 'в'ідти 'в'ітор 'в'їє/ 'в'ідки го 'треба// 8. /На то 'палиц'у бе'ру/ а'бим с'а на н'у п'ідпер// 9. /Та'ку на т'а 'д'аку 'маву/ 'як 'йастр'аб на 'куруку// 10. /Так в'їн ми по'тр'ібний/ 'як 'п'їатой 'колисо на 'воз'ї// 11. /Кто до 'меду 'ближе/ тот і локт'ї 'лиже// 12. /Не 'вишитко мед/ што со'лодкойє// 13. /Най покуш'туйє і о'в'їн 'того 'меду// 14. /Не 'каждий чо'лов'їк/ што 'шапку 'маєє на го'лов'ї// 15. /Тул'ко в н'а 'д'їла/ што голо'ва 'б'їла// 16. /Та'кый 'добрый/ што мож му на голо'в'ї 'й 'кам'ін' тов'чи// 17. /Ко не'правду 'божит/ голо'вов на'ложит// 18. /Лєм гук сви'н'а 'маєє/ то 'вс'уда го 'пхайє/ а 'як'би иче 'ї 'роги 'мала/ то вс'ох би по'проби'вала// 19. /Не пхай 'писок/ де т'а не 'прос'ат// 20. /Та'кис 'ми надо 'їїла/ 'як то'та боро'давка// 21. /Сва'шчили лєм тоти 'жєни/ 'котри 'мали 'д'їти// 22. /И па'ц'а та'кой не 'їє/ 'як чо'лов'їк/ кед' с'а в'їє// 23. /Ту м'ї грай/ ту м'ї грай/ ту 'буду тан'цував/ ту м'а 'н'їчка 'зашла/ ту 'буду но'чував// 24. /Кед' когу'ти 'п'івут/ 'будє иншака по'года// 25. /Брат се'б'ї рад// 26. /В ко дочок с'їм/ в то 'дол'а вс'їм//

27. /З ¹йейу посва¹риц:а/ йак з ¹гори ско¹тиц:а// 28. /Йа б ¹йі¹му дав би/ коб до¹гнав би// 29. /Йак хто ¹хоче/ так по ¹свому ¹бат'ку і ¹плаче// 30. /Не¹ма ¹гиришей ¹кари/ йак не¹ма ¹свей ¹пари// 31. /С¹ой св'іт йак ¹макув цв'іт// 32. /Ти ¹йі¹го хре¹сти/ а во¹но ¹просиц:а// “В ¹лози пу¹сти”// 33. /О¹пр'іч ¹зетого ¹н'іч ни ¹в'ідайу// 34. /У ¹л'удий ¹повна ¹п'іч – і ¹горит/ а ¹мн'і ¹йе¹дне по¹л'іно не ¹хоче// 35. /Пок'і ¹бу¹ла йа в ¹свейі ¹мат'унк'і/ в ¹свейі/ цви¹ла ¹рож¹а ¹кал'а ¹косойк'і ¹мейі//

7. Прочитайте текст. Прокоментуйте особливості говірки на всіх мовних рівнях. Випишіть засвідчені у тексті явища діалектної словозміни, скласифікувавши їх на інновації й архаїзми.

- /Бу¹ла от/ та¹ки мо¹йе ¹свах¹а// пу¹шла ¹жето ¹ж'ети// і ¹жне во¹на так у ¹Проч':уви/ йек ми ¹каж¹им те ¹поле// і то¹му/ і там/ пу¹в'ісила ¹туйу ¹нен'ку на ¹тийі/ на тих ¹ци¹пках і/ пу¹в'ісила ¹нен'ку/ а са¹ма за ¹серпа і пу¹шла ¹ж'ети// ¹жне ву¹на/ ¹тейе ¹жето// коли ¹дивиц':а/ та¹кий ¹в'іт'ор/ не¹веле¹чкий/ ¹теплен'кий пу¹ви¹вайе/ і так те ¹жито ¹гнец':а/ пу¹ма¹лен'ку/ пу¹ма¹лен'ку ¹гнец':а// коли аж ¹зет'іл' ¹ви¹ход'ат ¹ди¹тки// та¹ко за ¹ручки пу¹брани і ¹ви¹ход'ат// ¹ви¹ход'ат ¹насам¹перуд ¹ма¹лійі// а там ¹ви¹ход'ат ¹середнійі// а там ¹ви¹ход'ат ¹б'іл'ши ¹вже// ¹троїе ¹ви¹ходили/ ¹три ¹наво¹роти/ ¹три¹ма/ ¹ви¹ходило// ну// ¹дей ¹вийшли ¹со¹б'і на ¹край/ ¹посто¹йели ¹чут'ічко/ ¹поди¹вилис'/ ¹поди¹вилис'/ і ¹со¹б'і за¹бралис'а і/ ¹знов'ічки пу¹шили// пу¹шили ву¹ни/ так ¹во¹на ¹вел'ми/ та ¹баба/ ¹зл'а¹калас'а/ і за ¹ту ¹нен'ку сво¹йу з ¹ди¹тинейу і пу¹шла// а во¹ни/ і во¹ни пу¹шили// а¹ле во¹на не ¹бачила ¹чи во¹ни в ¹жито ¹пу¹шили/ ¹чи во¹ни ¹де ¹ку¹ди ¹дал'і пу¹шили// то ¹во¹на ¹вже не ¹бачила// і та ¹баба ¹при¹шла до¹доми і ¹ру¹сказує/ ¹во¹на та¹ка/ ¹шчо не ¹ймала ¹в'іри// ¹думала ¹жето та¹ки/ та¹ка ¹плет¹н'е// ¹поки са¹ма не ¹по¹бачила ¹свуйіма ¹вучима// то¹гд'і пу¹в'ірила// ¹при¹шла до¹доми і ¹вс'ім ¹ро¹сказує// ¹ни то в ¹свуйій ¹си¹мн'і/ а¹ле ¹вс'ім ¹л'уд'ом// ¹да ¹вже йак ми/ ¹жето/ ¹стали ¹свахами// ¹то ¹вже ¹во¹на ¹мн'і ¹ро¹сказувала// ¹каже/ ¹свахо ¹пу¹в'іру/ ¹пу¹в'іру// ¹шчо та¹кейе/ ¹йе ¹й ¹бу¹ло// і на ¹ру¹салним/ та¹ки і ¹каже/ ¹шчо в ¹п'іетниц'у ¹русал'ки ¹ви¹ход'ат/ ¹шчо коб ¹ни¹хто ¹ни ¹йшов ¹у ¹поле// ¹шчоб ¹ни ¹йшов/ ¹бо ¹будут' ¹ви¹ходити ¹русал'ки// (записано Ю.Громиком у с.Люб'язь, Любешівського району, Волинської області).

Література

1. Бевзенко С.П. Діалектні й інтердіалектні з походження морфологічні явища в сучасній українській літературній мові // Питання взаємодії

- української літературної мови і територіальних діалектів: Тези. – К.: Наукова думка, 1972. – С. 88 – 90.
2. Бевзенко С.П. Про напрямки морфологічної аналогії в українській діалектній мові // Структура і розвиток українських говорів на сучасному етапі: Тези. – Житомир, 1983. – С. 131 – 132.
 3. Бевзенко С.П. Українська діалектологія. – К., 1980. – С. 87 – 88, 91 – 125.
 4. Бевзенко С.П. Форми давального і місцевого відмінків множини іменників в українській діалектній мові // XIV Республіканська діалектологічна нарада: Тези. – К.: Наукова думка, 1977. – С. 60 – 61.
 5. Бекеш Н. Засади дослідження граматичної аналогії // Український діалектологічний збірник. – Кн. 3. – К.: Довіра, 1997. – С. 57 – 63.
 6. Воронич Г., Матвіяс І. Вплив родової диференціації на формування типів словозміни іменників // Проблеми сучасної ареалогії. – К.: Наукова думка, 1997. – С. 265 – 274.
 7. Говірки Чорнобильської зони: Системний опис. – К.: Довіра, 1999. – С. 15 – 50.
 8. Дзензелівський Й.О. Спостереження над системою числівників говірок Закарпатської області // Наукові записки Ужгородського державного університету. – Т. XIV: Діалектологічний збірник. – Вип.1. – Ужгород, 1955. – С. 5 – 34.
 9. Жилко Ф.Т. Нариси з діалектології української мови. – К.: Радянська школа, 1966. – С. 75 – 92.
 10. Історія української мови: Морфологія.– К.: Наукова думка, 1978. – С. 74 – 128, 137 – 162, 184 – 215, 224 – 234.
 11. Матвіяс І.Г. Називний, родовий, місцевий і давальний відмінки однини іменників І відміни // Українська діалектологія і ономастика. – К.: Наукова думка, 1964. – С. 64 – 80.
 12. Матвіяс І.Г. Орудний відмінок однини іменників І відміни в українській мові // Територіальні діалектні і власні назви. – К.: Наукова думка, 1969. – С. 16 – 32.
 13. Могила А.П. Словозміна в говірках середньої Черкащини // Середньонаддніпрянські говори. – К., 1960. – С. 44 – 64.
 14. Назарова Т.В. Іменникові **-ѣ**-закінчення в північноукраїнських говорах // Українська діалектологія і ономастика. – К.: Наукова думка, 1964. – С. 50 – 63.
 15. Німчук В.В. Словотвір числівників у верхньонадборжавських говірках // Діалектологічний бюлетень. – Вип. 8. – К.: Вид-во АН УРСР, 1961. – С. 43 – 47.

16. Прилипка Н. Збірні числівники в українських говорах // Проблеми сучасної ареалогії. – К.: Наукова думка, 1994. – С. 192 – 198.
17. Прилипка Н.П. Називний відмінок однини прикметників чоловічого роду в говорах української мови // Праці XII республіканської діалектологічної наради. – К.: Наукова думка, 1971. – С. 221 – 233.
18. Прилипка Н.П. Форми називного відмінка однини прикметників середнього і жіночого роду в говорах української мови // Українська лінгвістична географія. – К.: Наукова думка, 1966. – С. 103 – 110.
19. Рябець Л. До питання опису словозміни іменника в говірці // Український діалектологічний збірник. – Кн. 3. – К.: Довіра, 1997. – С. 64 – 74.
20. Рябець Л. Із спостережень над словозміною іменника у середньополіських говірках // Волинь – Житомирщина: Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. – Вип. 3. – Житомир, 1998. – С. 32 – 36.
21. Самійленко С.П. Нариси з історичної морфології української мови. – Частина 1, 2. – К.: Радянська школа, 1964.
22. Самійленко С.П. Співвідношення повних і стягнених прикметникових форм в українських говорах // Середньонаддніпрянські говори. – К., 1960. – С. 143 – 155.
23. Українська діалектна морфологія. – К.: Наукова думка, 1969. – С. 3 – 33, 12 – 158.
24. Янчук Н. Флективна родова варіативність іменників у поліських говорах // Велике лядо: Збірник статей, присвячений 60-річчю доктора філологічних наук професора М.В.Никончука. – Житомир, 1997. – С. 171 – 176.

Тема 6. Система форм дієслова
в українській діалектній мові

1. Суфікси-показники інфінітива в українських говорах. Зворотні дієслова.
2. Українське діалектне дієвідмінювання:
 - а) особові форми теперішнього часу дієслів I дієвідміни;
 - б) особові форми теперішнього часу дієслів II дієвідміни.
3. Система форм минулого часу в українських говорах:
 - а) творення форм власне минулого часу; залишки перфекта у говорах південно-західного наріччя;
 - б) форми передминулого часу в українських діалектах.

4. Форми майбутнього часу в українській діалектній мові.
5. Творення форм умовного способу в говорах української мови.

Завдання для самопідготовки:

1. З'ясуйте особливості дієвідмінювання у говірці вашого населеного пункту.
2. На окремому аркуші фонетичною транскрипцією запишіть зв'язний тест із говірки свого села (не менше 10 речень). Пропонована тема розповіді: “На вечорницях”. Усно прокоментуйте засвідчені в тексті діалектні явища.
3. Прокоментуйте дієслівні форми, добираючи точні літературні відповідники:
 - /не'ку/ памн'д'таву/ 'роб'ют'/ 'тримаш/ ц'у'луйет'/ гу'л'а/ вер'т'у/ бо'л'ут'/ 'косе/ в'ін'чуйеме/ до'бирате/ 'ход'ут'/ випрау'йайу/ 'грайт' “грають”/ моу'ч'ет'//
 - /биж'л'ат' “біжать”/ кажат' “кажуть”/ мажет' “мажуть”/ 'просе/ 'слухайет'/ мо'лот'ет'/ 'сп'івам/ по'зираме/ трем'т'у/ дер'ж'ют'/ 'стелиме/ воло'ку/ 'в'ішау/ 'в'ідаш/ 'чувут'/ си'г'е “сидять”/ припо'в'ідате//
 - /пересту'дилам с'і/ захво'рел'іхмо/ припов'ідавіем/ обго'р'ілисме/ на'шилас'/ по'хо'залис'те/ 'ладивис'/ бо'йалам с'е/ хо'валис'мо/ по'лолас'/ 'злилис'те/ 'йіхау'йіс'//
 - /гру'зив'ім/ 'чулис'ме/ ка'залис'те/ 'шукал/ нази'вал'іхмо/ 'гризлам/ 'вирослас'/ хо'див бу'у/ знайш'лисми 'були/ 'булам 'вид'іла/ при'брал'іхмо би'л'і/ 'булис'т'е кле'пали/ 'стау'йем був/ 'быв'йес' сху'д//
 - /вид'іла бис'/ бым дав/ 'мус'іли бы'с'мо/ 'були би'с'ме/ за'сну'у бых/ до'знали бы'с'те/ бис' 'вид'іу/ хо'дилис'мо бых/ ро'биу'йес' бых/ 'спалис'те бых/ бим знау'/ 'бис'ме вого'рили//
 - /быс' п'у'шоу'/ до'би'рали бы'с'мо/ бим дау'/ хо'дили би'с'те/ 'хт'ілам би/ но'сиу' бых/ 'були би'с'ме/ но'силам бых/ хо'дил'іс'ме бых/ 'хт'іла бым//

4. Доберіть точні літературні відповідники до поданих словосполучень, прокоментуйте наявні в них дієслівні форми: /у¹жес'те ми¹нули/
 'тутам пу¹с'їйала/ 'тос'ме 'брали/ 'іскрим зу¹бачив/ 'голувус'
 'стратив/ а'бис' за'св'ідчив/ шчем с'і ста'рав/ ку¹торугос' 'визнав/
 'страином с'а застудив/ а'бис'те с'і не зло'стили/ 'соб'ім
 вигл'адала/ 'ногис'те 'мили/ у'жем перестудила с'е/ бом т'а
 пурудила/ 'шчос'те 'хт'їли/ 'трохам с'і прип'їзнив/ 'тос'те
 прутавили/ се'лом у'вид'їв//

5. Прочитати тексти. Прокоментувати відбиті в них особливості говірки на фонетичному та морфологічному рівнях.

- /С'кажу вам за р'їдом/ їек о'л'ї ро'бе^алос'ї// Ну лен/ по'с'їйїли сте/
 вин 'файно 'висох/ стовк'л'е йе'го мако'гоном// Стї'їк у ко'ре'то/
 'випалиў 'файно/ про'с'їйа'ў и прошу'шеў тай на вит'ру пропус'кайе//
 Лен т'їш'к'їй т'їкае/ а 'полево 'ві'тер заби'раў// Тай це'ї л'ен
 заби'рал'е ў 'ступи// Та'к'ї 'бул'и 'ступи/ шо но'гоў// Та'ка 'була
 'видолобана 'капка 'кругла// А там бл'еха ўсер'дині 'була ў ци'капци/ а
 о'тут 'капка 'кругла// Мако'гин буў/ тут но'гоў усе пидой'моў цей
 мако'гин/ а о'тут буў продо'лобаний// И цей мако'гин 'острий/ а тут
 ту'пий// Вин там но'гоў ки'ва'ў/ а мако'гин усе 'бухка'ў там// Тай то
 тоў'кло// Пиритоў'кло 'файно на му'ку// Ви'так та'ка 'була пич'/ шо
 му'рована с 'камен'а// Гл'еноў та'коў 'б'їлоў за'машч'увале пич'// А
 їак збе'ў 'цего о'л'їїу тай пич' замас'тиў/ то ўна ўже си ни лу'пала/
 так їек той ц'їмент// И цу му'ку виби'рал'їе и там на т'ї 'п'їц:и
 'праз'ел'ї'// Плету та'ку 'к'лал'е с 'камен'а на спит и о'бму'ровувоў/ а
 тут ро'бе'ў та'кий по'рожок кру'гом// И тут 'сипа'ў цу му'ку/ тай
 та'к'єми ло'патками' переви'ртаў це/ 'док'ї си ни 'ўжарело// Їїк
 'видити/ шо ўже на ц'ї 'плет'ї по'казуєт о'л'її/ то'гда 'брал'и
 оде'ж'їну/ тайст'ренку та'ку 'ш':ерсти/ ни та'ко о шо с 'простого/
 бо та'к'є 'просте'// то це 'пурвиц:и/ а то 'воўн'їне/ то ни 'рвалоси//
 'Ш':ерсти 'брал'и закла'дал'и та'к'їй м'їшок/ за'кручуваў и клаў// А
 'буле та'к'ї дв'ї ло'пат'ї у ци ло'пат'ї 'в'їдолобана і ў ци// И
 'тутич'к'ї закла'да'ў так їек той її'рем на во'ле// И 'було
 задо'лобано кан'тово/ а посер'дин'ї 'було 'вер'ч'їне/ ш'оп прохо'ди'ло
 на 'ч'опї// Це си витгор'тало/ лен цей/ о'л'її кла'ў/ суда у ту'капку/ а
 туда 'були ўнис та'к'ї на'рубан'ї жолоп'ц'ї// Їа то 'виўч'їў
 хлоп'ч'їш'їм ш'е// И то за'клал'їе ми це туда и 'витаг у ци пл'є'тї// А

тут гн'із'до 'було а ца 'пле"та 'мала та'кей ку'лак// Це ўже 'клал'и у гн'із'до цей о'л'ій/ а цей ку'лак тес то'то// А ш'и 'зверх'і бйи'те 'доўнеў/ а ту'да стиш'ками ўже вам о'л'ій и'шоў/ ў спо'д'і там л'еш ч'ур'іло// Уно сто'йало 'сторжом/ а суда ўже 'бул'и про'доўбан'і та'к'і р'іс'ц'і и 'тими р'іс'ц'ами ис 'тойі 'капк'і ўже о'л'ій 'капа'ў вам там у 'ме'ску// А там 'би'ли о'л'ій// А ш'е с 'того ле'ну ма'кух буў/ да'вал'е без'рогим// (с.Шепіт, Путильського району, Чернівецької області. Цит. за: Гуцульщина: Лінгвістичні етюди. – К.: Наукова думка, 1991. – С. 273 – 274).

- /Та набі'дила-м ся 'кілько 'до ня ўліз'ло// Ро'дила-м ся у 'саму 'войну// 'Тато 'пішли на 'войну/ а ми ся зо'стали з 'мамом 'дома/ 'было нас 'п'ятеро// Хо'дила-м з гус'ками/ а 'потім сім 'рокіў 'гнала 'пасти худобу// ци 'ляло/ ци ніт/ а я ўсе хо'дила з худобом// По'тому ўже-м діўку'вала я'косы// По'тому-м ся ви'дала// 'Пішла-м не за бога'того/ 'але и не за бід'ного// Ко'морили-зме// 'Мали-зме ста'вити 'сой 'хыжу/ юж 'дашто поназ'їлі'кали та і 'зашла 'война// Нас випр'авили ту// При'хали-зме ту/ а 'люди 'вікна позабе'рали/ 'двері позни'мали/ 'пеци пова'ляли// И так 'было/ а я юж 'маю 'двоє 'дітій// Я ся йуж нар'обила 'тілько/ же 'еден Бог 'знає// Не смот'ріла-м ни'чого/ ро'била и ро'била// Хлоп'чиска ся ў'чили// Тут тіж жиў мій брат// Як 'ишоў з 'поля з ро'боти/ то 'нигда 'мою 'хату не 'минаў/ 'заўсе 'зашоў// За'едно ў'ступляў до 'мене/ 'заўсе ня да'чимси по'тішиў/ роз'гвариў мі// 'Тепер здо'роўля 'не мам// Ў'житю не 'было юж 'такоі 'біді/ 'але и та'кого розкошу не за'знала ни'якого// И так// Я ў'шыткых 'нашых 'людей одчу'ваю/ 'было нам 'гдома ве'село/ бо ў'шыткы 'были ў'купі/ ў'шытка ро'дина ся схо'дила/ а ту зме розме'тани по 'світю// (с.Тялява, колишня Галицька (північна) Лемківщина, Польща. Цит. за: Панцьо С. Матеріали до словника лемківських говірок. (Дієслівна лексика). – Тернопіль, 1997. – С. 49).
- /Л'ічат' чир'а'кы у'с'акыми 'травами тай 'куп'іл'ом// испер'шу/ к'д'ли ли'ше за'чинат'с'а чир'ак/ то при'кладувут' на 'н'ого 'кістичко у сми'тані замі'шено// а в'дт сух'тувут' у сис' час убчи'рати пуд'їлком// би'рут' п'д'лу пуд'їлка/ 'хукавут' на н'у/ 'дале убчи'равут' чир'ак та прим'ов'л'авут'/ ош д'бы с'а так р'дзы'йшдв ги 'полю на пуд'їлку// исе об'чиран'а 'р'дбл'ат' до 'сх'дду 'с'днц'а// к'д'ли чир'ак у'же пр'д'пучивс'а/ то при'кладувут' на 'н'ого при'путник/ лист из бур'ака/ ви'на/ 'майви/ 'лілій/ 'липы/ в'дт д'жины// исе лист'а у'шитко

‘дуже ‘добре ут’агує гин’и‘чик// кд’ли чир’а‘кү ‘много/ а ни ‘гойат’с’а/ то дав’но измы‘вали бітіж’ного и уту ‘вдду ‘несли на рус’пут’а и там ‘л’али/ а уїенно из сим ми‘тали и гбр’ниц’/ у йа‘кдму при‘несли ‘купіл’// (с.Велика Копаня, Виноградівського району, Закарпатської області. Цит. за: Дзензелівський Й.О. Лінгвістичний атлас українських говорів Закарпатської області УРСР: Лексика. – Частина III. – Ужгород, 1993. – Карта 322).

Література

1. Бевзенко С.П. Українська діалектологія. – К.: Вища школа, 1980 – С.126 – 146.
2. Бевзенко С.П. Форми вияву майбутньої дії в українських діалектах // Український діалектологічний збірник. – Кн. 3. – К.: Довіра, 1997. – С. 213 – 217.
3. Возний Т. Система дієслівних форм часу в говірці села Бітлі на Львівщині // Українська діалектна морфологія. – К.: Наукова думка, 1969. – С. 177 – 182.
4. Дзензелівський Й.О. Про форми умовного способу в південно-західних діалектах української мови // Українська мова в школі. – 1956. – № 4. – С. 68 – 70.
5. Жилко Ф.Т. Нариси з діалектології української мови. – К.: Радянська школа, 1966. – С. 92 – 105.
6. Закревська Я.В. Система особових форм дієслова в західних говорах української мови (теперішній час) // Українська лінгвістична географія. – К.: Наукова думка, 1966. – С. 119 – 132.
7. Історія української мови: Морфологія. – К.: Наукова думка, 1978. – С. 297 – 299, 310 – 334.
8. Кобилянський Б.В. Про залишки перфекта в південно-західній групі діалектів української мови // Українська мова в школі. – 1953. – № 3. – С. 69 – 71.
9. Марчук Н.Й. Дієслівна парадигма сучасної української літературної мови в її зв’язках з народними говорами // Питання взаємодії української літературної мови і територіальних діалектів. – К., 1972. – С. 90 – 92.
10. Марчук Н.Й. Форми 1-ої особи однини дієслів теперішнього часу в українських говорах // Українська діалектологія і ономастика. – К.: Наукова думка, 1969. – С. 80 – 94.
11. Марчук Н.Й. Форми 2-ої особи однини теперішнього часу в українських говорах // Територіальні діалекти і власні назви. – К.: Наукова думка, 1965. – С. 60-69.

12. Марчук Н.Й. Форми 3-ої особи дієслів теперішнього часу в українських говорах // Українська діалектна морфологія. – К.: Наукова думка, 1969. – С. 166 – 178.
13. Назарова Т.В. Інфінітиви на -т у середньоподільських говірках // Питання граматики і лексикології української мови. – К., 1963. – С. 3 – 16.
14. Kondratiuk M. Imperativus w gwarach polsko-białorusko-ukraińskiego pogranicza // Rozprawy Slavistyczne: Z dialektologii słowiańskiej. – Т. 19. – Lublin: UMCS, 2002. – S. 75 – 81.
15. Pastusiak K. Z fleksji czasownika w gwarach ukraińskich koło Włodawy i Chełma // Rozprawy Slavistyczne: Z dialektologii słowiańskiej. – Т. 19. – Lublin: UMCS, 2002. – S. 83– 91.

Тема 7. Синтаксис української діалектної мови

1. Типи діалектних відмінностей в українському синтаксисі за функціональною ознакою.
2. Типи діалектних відмінностей в українському синтаксисі за генетичною ознакою.
3. Ритмомелодика діалектного мовлення. Типи та підтипи української діалектної ритмомелодики.
4. Діалектні відмінності у словосполученні. Відмінності в уживанні та значенні прийменників.
5. Відмінності у простому реченні. Специфіка вираження головних та другорядних членів речення в українській діалектній мові.
6. Відмінності у структурі складного речення. Сполучники та сполучні слова в українських говорах.

Завдання для самопідготовки:

1. З'ясуйте синтаксичні особливості говірки вашого населеного пункту. На окремому аркуші запишіть 10 специфічних синтаксичних конструкцій (словосполучень, речень) зі своєї говірки.
2. Прокоментуйте відмінності супроти літературної мови в організації словосполучень:
 - /див'іц:а би вовк/ 'б'іхчи биз ду'рогу/ сти'тай проз 'гроши/ по'шла 'кликаши/ молоко 'мамка про вас лі'шила/ ро'бл'у за 'вчител'а/ оп'в'ів о мо'йуй жон'і/ п'ішов на пол'ікл'ін'іку/ 'молод'ож ра'д'ійут/ 'ланка бу'рак запу'стили/ по жни'вах/ по'став 'берег 'клун'і

іду з рук'ейу до дохтора/ стоїати к'іл'а стола/ про л'уди не
годен/ боїуса геби то'риин'ого сн'егу/ іти межи л'уди/ майу
брата ке се'струхну/ стоїит д'л'а хати/ б'іли пото сн'із/ іде
нисеби неживи//

- /с'ів кал'а нас/ дивиц':а круз го'кно/ йїхав л'а го'ри/ погово'рив пруз
теле'фон/ пого'ворим стране'грошиий/ ідем на теле'в'ізор/ наспрот'
хати/ с'од'н'е холо'дн'іише подлук вчо'раино'го/ на хутор ви'ходили
б'ідн'іше на'селен':а/ п'іришов к'ерез л'іс/ хо'ди зазо'мноїу/ йїхати
мез хл'івами/ виху'ди г нам/ роска'жу об се'бе/ споми'найу за де'тей/
ж'ел' м'і йе/ то'вар по'шли на паиу/ при'ду просл'а вб'іда/ прини'су
зо вб'іда/ блиш:е ік'смерт'і/ гото'ватис'а г Ро'зду//

3. Прокоментуйте відмінності супроти літературної мови в організації речень.

- 1. /Кой дохтор при'шов/ д'ід'о вже був мер'твий// 2. /В'ін п'ішов на
поле з учо'раин'его дн'а/ котре поле за ба'штаном// 3. /Ми по'бачили йо'го лежачи до
теплойі'груби// 4. /Не хт'ів йїсти/ та'ле пове'чер'ав// 5. /Лист ваш полу'чивієм/
але да'руйте/ жем с'а тро'ха прип'ізнив з в'ідпов'ід'їу// 6. /Було наш ба'тичку і
пригу'лубит' нас// 7. /Пу'їхало нас п'а'т'ох на ц'і зару'б'ітки// 8. /Хто будут
ро'бит/ а хто т'іл'ко критику на'вод'ат// 9. /У'з'ав йа ту лодку на
бериз'і/ котра лодка бли'сиче до мли'на сту'йала// 10. /Були би с'а
били/ но йїх руз'їгнали// 11. /Мамка знали/ жи то так с'ї буди//
12. /Так ми с'а ти'пер' жийе/ ги го'рох при до'роз'ї// 13. /Нич в'ін ни
зробит/ сли то то бри'хн'е// 14. /Заки с'ї л'уди позб'їгали/ то йуж
вс'о згур'іло// 15. /Ти'пер кожна ду'ша б'ілий хл'іб йїд'ат//
16. /Трохи пид'поралас'/ дак удво'х зане'сли// 17. /Л'ате йак
у'станут/ то кажут/ шо рано при'шли// 18. /Йесли зару'чона д'івка
вмре/ пойде русалкейу// 19. /И па'ц'а та'кой не йе/ йак чоло'в'ік кед'
с'а в'їе// 20. /Так н'а до'м'ів кор'тит/ ож ми сер'це дри'жит//
21. /Л'інива д'івка лем то'гда хы'жу мете/ кой сва'тач'і йдут//

- 1. /Не стало н'іч/ ан'і м'іста/ ан'і села/ лем вода а небо// 2. /Фира
с'ї пере'к'енула/ но али с'ї н'іц ни стало// 3. /То хо'роба ни йе
ро'жена/ ай з голоду й л'удс'койі б'ідки// 4. /Пу'м'із бим вам/ айбо ни
майу'часу// 5. /Вого'рила/ жи'бис'те прода'ли ал'бо по'зичили// 6. /Ти
го ни пруси/ іно дай по'писку// 7. /Ни знайу/ ци то пра'вда/ ци

бре^{хн}'е// 8. /Ми^н'і зда^{йе} с''і/ же то в'ін то^{то} нару^{бив}// 9. /Ру^б'іт так/ жи^{бисти} с' того шос' ¹мали// 10. /Викупалис' ми кри^{ниці}'у/ би ¹мати ¹свою ¹воду// 11. /Ко^{би} ¹грош'і/ то у^с'о можє купити// 12. /Так го догл'ідала/ ¹геби ¹р'ідна ¹мамка// 13. /Жел'і так ¹буде ¹рубив/ то го ¹виженут// 14. /Ка^{зав}/ ¹бис' не йів н'ічого/¹заки ¹тоти пси не ¹будут ¹йісти// 15. /Дошч ¹прушов/ но зи^{мн}'а су^{хайа}// 16. /Плачу/ по^{кул}' ¹бат'кув ¹двур ¹бачу// 17. /Добре ¹знати/ жи не жо^{натий}// ¹ш'апку на^{бакир} // ¹п'ішов ¹гул'ати// 18. /Сва^{шчили} лем ¹тоти ¹жени/¹котри ¹мали ¹д'іти// 19. /С'ого ¹году чм'іл'ів ни йе/ бо ¹л'іто дож' ¹завоїе// 20. /Так'іс'мо ¹родич'і/ ги стрый ¹баб'і ¹уйко// 21. /Таким с'а на ¹йіла ¹ква^{сни} ¹йаблока/ што ¹скомино на ¹зубох// 22. /А^{чей} шчем на ¹голов не ¹впала/ о^{бим} с'а за ¹та^{кого} в'і^д:ала//

4. Прочитайте текст. Прокоментуйте відбиті в ньому особливості говірки. З'ясуйте специфіку синтаксичної організації тексту.

- /Ой то ве^{сил}'е/ йак у нас було то ве^{сил}'е?// йак мо^{йе} було ве^{сил}'е роска^{зати}?// но кул'к'і л'і^т то^{му} на^{зад} ска^{жи} пан ве^{сил}'е роска^{зати}?// йак то вже ¹сорок ¹три л'і^т/ йак йа йшла ¹замуж// йа ¹м'ела то^{гда} девет^{нацят}' л'і^т// то було так/ же при^{ходив} моло^{дий} до моло^{дей} в ¹свати// ну й там гово^{рил}'і/¹сватал'іс'/ у^{же} ¹хлопец' з ¹дивчинойу ¹знайец':а// і же на тих ¹сватах гово^{рил}'і о по^{саг}// і до^{ходил}'і до ¹ладу і не до^{ходил}'і до ¹ладу// ну і моло^{дий} при^{ходив} з мар^{шалком}/ а мар^{шалок} то пон'і^{має} пан хто то// ну і йак ¹д^лйдут до ¹ладу/ то ве^{сил}'е йде/ а йак не ¹д^лйдут/ то й рос^к'ідайец':а/ бу^{вайе} так// ну і то^{гда} вже подиво^{снуб}йат ну і ¹тул'к'і// і і^дут у^{же} до^{дому}/ да^{йут} та^к'і^й диво^{снубник}/ та^{ки}'й ку^{сок} ¹хл'Вба/ ну і ве^{сил}'е йде і то^{гда} дого^{вору}йуц':а вже за ¹тижден' чи за дв'і^е не^{дил}'і ¹друг'і диво^{снубе}// то^{гда} вже скл'і^{кайут} ¹бл'иш:у ро^з'іну/ но то шче не ве^{сил}'е/ но ¹друг'і диво^{снубе}// і у^{же}/ то було/ ро^{билас}' ¹тайа при^{года} у^{вечори}/ по ¹заходи ¹сонц'а/ ¹вечором// ну і при^{йіж}' ¹зайе моло^{дий} і вже с' ¹сватом/ і мар^{шалок}/ і шче при^{йіж}' ¹зайе ¹бат'ко/ ¹мати моло^{дого}/ вже в моло^{дей} вс'о ¹робиц':а// ну і так у^{вечори} го^{ст}'ат/ пого^{ст}'ат і шче то^{гда} та^{ка}йа була ¹мода/ же моло^{дий} ¹вийдут/ побе^{руц}' :а за ¹рук'і і про^{йдут} д'е^{ревн}'у спи^{вайучи} пи^{сн}'і// о^{то} так було/ ну і вже дого^{вору}йуц':а на кол'і/ за дв'і^е не^{дил}'і чи за три не^{дил}'і по тих ¹друг'іх диво^{снубах} ¹буде ве^{сил}'е// ну і вже на кол'і там

дого¹ворац':а/ ну і вже при¹ходить той час/ при¹ходить су¹бота і вже знов¹ вечором/ то та¹кайа при¹года/ же моло¹дий при¹ходив до моло¹дейі по со¹рочку// то так¹ звалос'// то¹гда/ ну і то вже була не ста¹рим го¹стина/ но моло¹дим// друж¹к'і скл¹'ікалос'/ сва¹ти і моло¹дийі од себе/ то вже моло¹д'ож при¹ходил'і і с¹ходил'іс' і го¹стил'і/ і то шче було із-за мо¹йіх/ йак йа шче йшла за¹муж// ну і вже моло¹дайа му¹сила моло¹дому купити бе¹л'ізну на спут на ве¹нец'/ і ко¹шул'у/ то та¹кайа була мо¹да// а дру¹жк'і за¹дан'е то було купити кусн¹к'і/ о¹бом сва¹там/ тийі/ пла¹точки/ так ру¹ками об¹робл'овал'і/ то тре¹ба було м'ети// но і шче г'ла ве¹сил'них та¹к'і бан¹тик'і/ то ста¹ршейі дру¹жк'і то було в ин¹те¹рес'е// но/ і моло¹дого ста¹ршии сват му¹сив тойе ви¹купити/ ви¹купити і му¹сив да¹ти йа¹куйус' там част' гроши і/ і о¹то так було/ а йак не ви¹купит то клал'і по¹л'і^ено// пон'і¹мае?// ну і вс'о/ і так у¹же пого¹ст'ат і рос¹ход'ац':а// і вже на дру¹г'і ден'/ бо ж те¹пер моло¹дийі то кл'ічут на¹перет на ве¹сил'е// а вже то¹гда шче/ йак йа йшла за¹муж/ ну то по сн¹дан'і у¹же та¹кайа мо¹да// моло¹да вби¹райец':а хоро¹шен'ко/ і бере дру¹жску і йде по ці¹елум сел'і^е// на ве¹сил'е то прусил'і/ поза селом/ то тижден'/ дв'і^е не¹дил'і йездил'і по сво¹йіх// не так йак те¹пер тел'е¹фоном/ о¹но йездити тре¹ба було і про¹сити// а в сел'і^е/ то вби¹райец':а в вел'он і з дру¹жскоу і от хати до хати/ йде селом і клан'айец':а с к'ім ми¹найец':а/ ну та¹кайа була мо¹да// ну і шчо ж/ і вже скл'ічут і при¹ход'ат до¹дому і вже зара¹ гости сход'ац':а і с'а¹дадут за стул і го¹ст'ат// (записано Ю.В.Громиком у с.Грабовець (гміна Дубичі Церковні), Гайнівського повіту, Підляського воевідства, Республіка Польша).

Література

1. Бевзенко С. П. Українська діалектологія. – К.: Вища школа, 1980. – С. 151 – 177.
2. Бевзенко С.П. Діалектні відмінності у структурі українського речення // Українське мовознавство. – № 6. – К.: Вища школа, 1978. – С. 28 – 39.
3. Бевзенко С.П. До характеристики діалектних відмінностей у словосполученні // Мовознавство. – 1978. - №6. – С. 40 – 46.
4. Бевзенко С.П. До характеристики синтаксичних особливостей українських діалектів // Наукові записки Ужгородського держуніверситету. – Т. 14. Діалектологічний збірник. – Львів: Вид-во ЛДУ, 1955. – С. 161 – 167.

5. Брахнов В.М. Придієсловне безприйменникове вживання відмінкових форм у говірках Переяслав-Хмельницького району на Київщині // Діалектологічний бюлетень. – 1956. – Вип. 6. – С. 46 – 57.
6. Говірки Чорнобильської зони: Системний опис. – К.: Довіра, 1999. – С. 66 – 108.
7. Дзєндзелівський Й.О. Спостереження над синтаксисом українських говірок нижнього Подністров'я // Діалектологічний бюлетень. – 1955. – Вип. 3. – С. 59 – 78.
8. Добош В.І. Синтаксис українських південнокарпатських говорів. – Част. 1, 2. – Ужгород, 1971 – 1972.
9. Дудик П.С. Особливості структури безособового речення в полтавських говірках // Питання української діалектології і міжмовних (міждіалектних) контактів. – Дніпропетровськ, 1972. – С. 106 – 113.
10. Дудик П.С. Форми простого ускладненого присудка в полтавських говірках // Сучасні говори Наддніпрянщини. – Дніпропетровськ, 1969. – С. 102 – 108.
11. Железняк М.Г. Варіювання прийменникових конструкцій в українських східнополіських говірках // Мовознавство. – 1988. - №1. – С. 60 – 64.
12. Жилко Ф.Т. Нариси з діалектології української мови. – К.: Наукова думка, 1966. – С. 110 – 129.
13. Леонова М.В. Службові слова в буковинських говорах // Питання історії і діалектології східнослов'янських мов. – Кн. 2. – Львів, 1961. – С. 92 – 102.
14. Німчук В.В. Словотвір прийменників у закарпатських говірках // Українська діалектна морфологія. – К.: Наукова думка, 1969. – С. 71 – 82.
15. Німчук В.В. Словотвір сполучників у верхньонадборжавських говірках // Діалектологічний бюлетень. – 1962. – Вип. 9. – С. 70 – 84.
16. Пелех Г.Ф. Деякі синтаксичні особливості надбузьких говірок на Первомайщині // Праці Х республіканської діалектологічної наради. – К.: АН УРСР, 1961. – С. 176 – 184.
17. Пура Я.О. Сполучники в говірках південно-західної Львівщини // Праці Х республіканської діалектологічної наради. – К.: АН УРСР, 1961. – С. 185 – 200.

Тема 8. Лексика і фразеологія української діалектної мови

1. Типи діалектних відмінностей у лексиці української мови. Різновиди лексичних відмінностей протиставного і непротиставного типу.
2. Причини появи власне лексичних та лексико-семантичних діалектизмів. Поняття “мотивація”, “перемотивація” (“вторинна мотивація”), “номінація безпосередня”, “мотивація опосередкована метафорична”, “номінація опосередкована метонімічна”.
3. Склад діалектної лексики з погляду походження:
 - а) лексичні архаїзми;
 - б) регіональні лексичні інновації;
 - в) лексичні запозичення як наслідок міжмовної інтерференції.
4. Українська діалектна фразеологія.
5. Українська діалектна лексикографія.

Завдання для самопідготовки:

1. На окремому аркуші затранскрибувати 15 лексико-семантичних діалектизмів зі своєї говірки. Зразок:

нén'ка ‘колиска’: *спáла у нén'ци*;
мúсит' ‘мабуть’: *витé, мúсит'*, *ужé дамнó з дóми*;
дивáн ‘домотканний килим’: *цýлу зй^ему дивані^е тkáли*;
дúжи ‘заможний’: *вун типéрика вже ни так'і дúжи*;
клéшин'а ‘холоша штанів’: *порвáв клéшин'у*;
злидéнний ‘жадібний’: *ни буд' так'і злидéн:ий*.

2. Охарактеризувати лексичний склад говірки свого населеного пункту. На окремих картках розміром 8 см × 11 см підготувати 20 власне лексичних діалектизмів зі своєї говірки за таким зразком:

СУДИВ [сúдив] -у, ч. Загальна назва для одягу.

*Бувáло йе пóвну скрén'у сúдиву йек накладó – ни
зачи^ен'éлас'а нáв'ит'ки.*

с.Оріхово, Ратнівського р-ну, Волинської обл.

Записала студентка 23–У гр. Шинкарук Ірина

Луцьк – 2003

ХАНАБЕРИСТИЙ [ханаберістий] -а, -е. Такий, що хизується собою, зарозумілий.

Во́на завс'о́ди така́йа ханабері́ста?

с.Острівськ Зарічненського р-ну Рівненської обл.

Записав студент 21–У гр. Соловей Петро

Луцьк – 2003

БАЯТИ [ба́яти] -ю, -їш, *недок.* Говорити.

*А шо вже с'о́й дит'у́к ту́тка вам ба́йе
цил'іск'і́й ден'?*

с.Курінь Любешівського р-ну Волинської обл.

Записала студентка 22–У гр. Шевчук Мирослава

Луцьк – 2003

ВОДНУТЬ [водну́т'], *присл.* Завжди.

*Йе в гэтим сил'і водну́т' жи́ла, а ні́гди ни чу́ла про
то́йе, шчо ви́те пи́тали.*

с.Мохро Іванівського р-ну Брестської обл.

Записала студентка 21–У гр. Мельник Тетяна

Луцьк – 2003

3. Прочитайте тексти. Проаналізуйте особливості говірок на всіх мовних рівнях. Випишіть із текстів власне лексичні та семантичні діалектизми, поясніть їх значення.

- /Пого́ст'ат і то́гди вже спомо́ган'е// 'ставл'айут ну́мисок с хо́рошейу ху́стечкойу/ вел'ікойу/ там кладут 'хл'і́ба 'крохи і

співайут на спомо'ган'е// ну і спомо'гає найу'перуч 'бат'ко й 'мати/
і то'гди хри'шчони а то'гди вс'і^е 'гости кла'дуть на спомо'ган'е//
пше'важн'е вже то'гди 'крошк'і презенту' було/ но 'барзо 'мало/ а
пше'важн'е то 'пара 'гроши/ до'словн'е 'пара 'гроши/ йак то те'пер
ска'зати// шчо ж то// то те'пер спомогут то 'куп'ят і л'оду'ку/ і
'прал'ку/ і само'хода 'куп'ят/ йак 'добре спомогут// а то'гди там/ е/
там у пла'точкови// і 'тійі 'гроши бере моло'даїа у пла'точок і вже
йак пого'ст'ат ну і вже час заби'ратис' до 'шл'убу/ і то'гди
ви'ход'ат/ 'мати/ бат'ки благосло'л'ат 'перед 'образом// моло'даїа
'мусит доо'кола сто'ла три 'рази оби'йти і 'клан'айец':а і пуди'ходить
а/ до бат'к'л'у/ ц'і'луйе бат'к'л'у і бат'ки благосло'у'ят/ і так
поблагосло'у'ят і ви'ход'ат на 'фури// бо то ж не було само'хода/ но
с'а'дайут на 'фури і то'гди вже пос'а'дайут на 'фури// і вс'і^е 'гости
пос'а'дайут на 'фури 'їехати до 'шл'убу// і 'бат'ко з 'матеройу берут
на пу'мисочок мал'ен'ку 'булочку та'ку'ю во 'хл'еба 'спечану// то
'бат'ко не'се/ а 'мати то с'я'шчону 'воду і 'ходыт/ 'кропит// кро'пи
'мати ко'ни/ про'си в 'Бога до'ли// так спи'вал'і// пон'і'маїе пан?// ну і
по'кропит і то'гди 'ставл'айут той пу'мисочок на/ по'серед/ там де
'їеде в'л'з/ коб не роз'їехал'і/ і пере'їедут/ і то'гди заби'райут/
моло'дийі пере'їедут і то'гди бат'ки заби'райут той пу'мисочок іс
'хл'і^е бом ну і благосло'л'ат і по'їехал'і до 'шл'убу// і по'їехал'і/ там
'бат'ушка повен'чайе/ ну шчо вже бул'ш рос'казовати?// йак вен'чайе
то ж в'а'домо// приї'ж'зайут із вен'ц'у до моло'дейі/ ну і вже
бат'ки ви'ход'ат ви'тати/ ви'ход'ат у'же з гор'ілкойу і на
та'л'ежови не'сут 'крошк'і заку'сити і два 'к'іл'ішки гор'ілки//
моло'дийі пі'ют и 'к'іл'ішк'і за 'себе 'к'ідайут// 'кажут/ де скло
'бїец':а там 'шчаст'е ве'дец':а// ну і вже благосло'л'ат бат'ки і
приви'тайут/ благосло'л'ат з за'кон:им 'браком/ вже ж
пов'і^енчани// і приглад'шайут вс'ех гост'ий за сто'ли// моло'дийі бере
моло'ду'ю на 'рук'і і не'се за 'перши ст'л' і садо'у'їац':а// ну і вже
'гости пос'а'дайут і вже гост'ат// у нас на 'друг'і ден' було/
попра'вини та'кийі// 'Спал'і в ко'мори/ а де ж там у 'хати?// там
сто'ли і 'гости/ там гор'ілка/ там 'її^едло/ і в ко'мори вже
приши'ку'ють по'сти'ел' і йдут л'а'гайут// а шче моло'д'о'ж то
л'убила по'жарто'вати/ то шче пуд 'поду'шку накла'дуть дро'у/ то ж
не було та'пчан'л'у так йак те'пер/ о'но 'л'л'жко і си'н'анка та'каїа с
со'ломи// то туди на'пхайут дро'у коб 'мїахко було 'спати// о то
та'каїа в нас була 'мода// (записано Ю.В.Громиком у с.Грабовець

(гміна Дубичі Церковні), Гайнівського повіту, Підляського воєвідства, Республіка Польща).

- /Йа пану скажу так/ Руздво то мени бул'ш/ тол'к'і же те пер традиция за'н'кла крох'і с кол'адни'ками// а Руздво/ перед Руздвом то було шист' нидилий було й йе Пил'іпоўного посту// ну то сорок п'ят' л'іт'т'ому на'зад// ну то Пил'іпоўка то буў пЛст/ то Пил'іпоўку/ ну і шче/ йак йа була моло'даіа й хо'роша/ ну то треба було с'атко'вати Пил'іпоўку/ то значит постити Пил'іпоўку// йести боршч з гри'бами/ ну ўс'о постне йідло// ну і вже приходит Кол'а'да/ перет Кол'а'дойу то вже було барзо дужо роботи// кол'ол'і то шче дужо наперет/ бо коб до Кол'ади у'правитис'// а перет Кол'а'дойу/ Кол'а'да то було имат роботи// бо то ж треба було барзо/ барзо барзо шико'ватис'// бо Кол'а'да то найбул'ше/ найбул'ша традиция йа'каіа може бути// не йел'і/ вс'і'е л'уде не йел'і Кол'а'ду/ значит вставши аж по'ка зо'ра не зийде// ве'чера// ну треба було і пл'ацки печи/ пам'пушк'і в нас звал'і/ із мук'і/ і маку наверт'іти/ і боршчу наварити з беток/ і груш/ ну і пиро'га напечи/ і риби спечи/ і сл'ед'уў// вс'о при'брати ну і йак йе найбл'іжча ро'з'іна/ то кл'ічут дНти/ прийіж'зайут// кут':В то рачей в нас так нН// те'перка варат/ то'гда не варил'і кут':В// на Кол'аду то ў нас риба/ сл'ез'і/ ну і бетки розма'їти/ боршч муси бути/ а бетки виби'ралос' і так на ол'іви пот'смажувалос'о і то так од:Нл'но пода'вал'і// ну та'коіе йі'е'дло було// то ўже пове'черайем/ шче пше'важн'е сто'їт на стол'і'е тойе вс'о// а обрусок то треба було за'слати л'нани// того сц'іена пуд обрусок положити/ на пут с'і'зен'а положити// і го'сподар при'носит кол'аду і в'язочку сНна і ставит у кут'кови// у кут'очку ставил'і// а сНно под обрусок/ так// ну і пове'черайут уже ну і так пше'важн'е була та'каіа мода спериу/ же не пратал'і стол'уў/ о'но так стул за'ставл'ани і шче крох'і та'ко отпочи'вайут// крошк'і отпочи'вайут ну і вже л'а'гайут спати/ бо ўже два ча'са/ о' першуй го'дини треба йти до церкви// ну ідем до церкви й приходим/ то шче трох'і того кол'адо'вого пой'мо і вже вносимо с ко'мори вже м'яс'нойе пой'мо// і там у'правимс'а і трошк'і од:иху і вже зачи'найут кол'адни'к'і йти// і йак за'чнут кол'адни'ки йти/ так коло де'с'атейі оди'нади'атейі го'дини/ то аж до ве'чора// а те'пер ідут

кол'адни/ки/ но йїх ¹мало// по ту¹тейшоу кол'а¹дуїт// по ту¹тейшоу// ча¹сами дес' із ¹м'Вста при¹їедут/ а¹л'е то ¹р'Вдо/ ну то й по ¹п¹л'ск'ї заст¹ївайут кол'енду та¹куїу ма¹л'ен'ку// а¹л'е зан'їкаїе кол'адо¹ван'е// (записано Ю.В.Громиком у с.Грабовець (гміна Дубичі Церковні), Гайнівського повіту, Підляського воевідства, Республіка Польща).

4. Наведені лексичні діалектизми розмежуйте на власне лексичні та семантичні. З'ясуйте мотиваційну базу власне лексичних діалектизмів. Для семантичних діалектизмів встановіть тип перенесення лексичного значення (метафорична номінація, метонімічна номінація):

- байстру/к'ї 'курчата, яких квочка вивела таємно від господині'; бари/кади 'ритуальні безчинства молоді у ніч перед Новим роком'; би/седа 'гостювання'; ¹бражка/ ¹зборн'а 'гурт людей'; пи/реслих'ї/ пи/ресмих'ї/ плі/туси 'плітки'; вби/хидок 'дрібні гроші на щодень'; ¹вболит' 'зжалитися, поспівчувати'; ¹видумок/ пу¹дворис'ко 'прізвисько'; виси/лушка 'евфемізм жаби'; ви/с'їлник 'учасник весільного обряду'; ¹вкачичку 'навпочіпки'; ¹вмочалка/ вм¹чан':е 'сир, розтертий зі сметаною'; Вуд¹а/ Вуд¹а'нуха/ Гур¹дан' 'народна назва свята Богоявлення'; ¹вишійни 'терміновий'; гариш/тант/ ¹смуток 'неслухняна дитина, бешкетник'; гни/лици 'плоди дикої груші'; ¹громк'ї 'з частими грозами (про літо, рік і под.)'; гублуку/вати/ ¹негл'атувати 'наїжачений, насуплений'; гвалт 'терміново', гуми/виц/ ризи/н'ак 'гумовий чобіт'; д'їд 'цвіль, пліснява'; дри/гл'а 'надто густий кисіль'; ду/бритник 'помічник, захисник'; дупа/душчи 'наполегливий'; дуту/варок 'обідня пора'; ¹дужи 'заможний'; жи/дивка 'ромашка'; за/кон 'обов'язково'; за/л'їско 'праска'; за/пит' 'засватати'; за/п'їчник/ ли/гун 'лежень'; запуну/ча 'у темний час доби'; ¹зневисти/ ¹незнаком 'несподівано, зненацька'; ¹зошчитком 'економно, у невеликій кількості'; ¹зубин' 'цигарка (зневажливо)'; кача/ни 'кукурудза'; ¹копк'ї 'розсипчастий, сухий, по якому важко іти (про сніг)'; лич/кови 'вродливий, симпатичний'; ¹лушчаник 'достиглий лісовий горіх, плід ліщини'; ¹мовини/ пу¹мовини 'обрядовий договір батьків перед весіллям дітей'; ¹набирка 'невеличка посудина для збирання чорниць'; нака/раба 'на плечі (взяти дитину)', ¹нишка 'мішок, заповнений наполовину'; пизн'ур'ї 'курчата, які вилупилися пізно восени'; пири/водици 'гостювання після весілля в старости, хресних батьків, друзків';

пигруван:е ‘ритуальний сніданок пастухів на пасовищі у день святих Петра і Павла (12 липня)’; *поправка* ‘гостювання наступного дня після весілля у батьків молодого та молодої’; *привбушани* ‘несповна розуму’; *привіденик* ‘нерідний син одного з подружжя, пасинок’; *пувиденц’їя* ‘звичай’; *пудгушкуват* ‘підмовляти’; *пужда*:т:е ‘кредит’; *пухвил’ани* ‘нерівний, погнутий’; *с’емушник* ‘квітка соняшника’; *с’н’їговци/с’н’їгутоти* ‘зимові чоботи, пошиті з сукна’; *стипл’ак’ї* ‘стоптані постолі’; *темни* ‘незрячий’; *Тир’пуха* ‘переддень свята Богоявлення’; *т’існи* ‘такий, що терпить нестачу чогось’; *тк’їдач* ‘торбинка для віддушування сиру’; *толука* ‘пісня, співана при дожинках’; *трискун* ‘надто сильний мороз’; *ув’їриц:а* ‘втратити чийось довіру’; *Шчудруха* ‘переддень Нового року’.

(Із середньополіської говірки с.Липно, Ківерцівського району, Волинської області; запис Ю.В.Громика).

- *ра’н:и’к* ‘подорожник’, *куп’ла*, *куп’алка* ‘обрядова пісня, співана навесні’, *зо’зул’ка* ‘комаха сонечко’, *шмат*:е ‘загальна назва одягу’, *’драно/’гидко* ‘погано, не так, як слід (виконати якусь роботу)’ (с.Жиричі, Ратнівського району, Волинської області); *’нитний* ‘щільний’, *пор’ток/на’ст’їл’ник* ‘скатертина’, *пудоп’їк* ‘отвір у стіні під піччю для дров’, *шкраток* ‘уламок, шматок’, *’нен’ка* ‘коліска’, *ве’ретийа* ‘молодий густий ліс’, *по’носити* ‘говорити’, *за’бутний* ‘забудькуватий’, *’вишка* ‘горище в хліві’, *п’валюш* ‘стеля’ (с.Ветли, Любешівського району, Волинської області); *ли’хо/’пусто* ‘погано’, *нап’їрисп’їхи’* ‘наввипередки’, *са’дун* ‘невитка квасоля’, *’волох* ‘витка квасоля’, *на’зроду* ‘назавжди’, *’точил’а* ‘тоді’, *’нат:о* ‘дуже’, *пир’уново* ‘дуже швидко’, *’гинкочи* ‘іноді’, *встрих* ‘вщерть’ (с.Мельники, Шацького району, Волинської області); *’сирник* ‘торбинка для віддушування сиру’, *са’їан* ‘сукняна спідниця’, *товка’ниц’а* ‘товчена картопля’, *наодли’ки* ‘навпаки’, *от’пупенка* ‘змалку’, *’байки* ‘не дуже добре, так собі’, *баб’ки* ‘аір звичайний’ (с.Сльонка, гміна Дубичі Церковні, Підляське воєвідство, Польща); *’пл’ута* ‘невеликий дощ’, *буц’мига* ‘насуплена, наїжачена людина’, *шо’лотати* ‘базікати’, *бар’дич* ‘комаха сонечко’, *дин’ки* ‘гарбузи’, *пли’т’ух* ‘витка квасоля’, *пл’ацувати* ‘падати (про густий, лапятий сніг)’ (с.Тур, Ратнівського району, Волинської області); *’банбур* ‘знахар’, *судо’ситис’а* ‘зустрітисся’, *ба’бонутти* ‘вдарити’, *’перун* ‘грім’ (Яревище, Старовижівського району, Волинської області); *жи’дивка* ‘комаха сонечко’ (с.Сильно, Любомльського району, Волинської

області); *шипота* ‘хвоя’, *лейа* ‘група собак’, *лохан’ка* ‘глибока миска’ (Пульмо, Шацького району, Волинської області); *мутити* ‘видумувати’, *купало* ‘купальське вогнище’, *виричка’ки* ‘підлітки’ (с.Жидче, Пінського району, Брестської області, Білорусь); *жи’док* ‘невеликий ніж’ (с.Лісняки, Старовижівського району, Волинської області); *жи’док* ‘горобець’ (с.Антонівка, Володимирецького району, Рівненської області); *па’н:и* ‘аір звичайний’, *ц’е’кави* ‘акуратний’ (с.Комарівка, Костопільського району, Рівненської області); *майна* ‘плаття’, *дел’екатни* ‘такий, що швидко псується, ламається; хворобливий’ (с.Яполоть, Костопільського району, Рівненської області); *го’рох* ‘квасоля’, *столик* ‘шуфляда стола’ (с.Куснище, Любомльського району, Волинської області); *ко’лон’йа* ‘частина села’ (с.Звиняче, Горохівського району, Волинської області); *напр’остобус’ц’/ у’пробус’ц’і* ‘на босоніж’, *зга’н’ути* ‘згадати’, *на’л’ічно* ‘особисто’, *Кл’ечан’е* ‘свято Трійці’, *о’страшитис’а* ‘злякатися’, *буц’ка* ‘шматок’ (с.Залісся, Шацького району, Волинської області) – записи Ю.В.Громика.

5. Простежте наслідки фонетико-граматичної адаптації та семантичного розвитку іншомовних слів на ґрунті української говірки:

- *би’намне/ би’намни/ би’намн’і/ би’намене/ бо’намне* ‘байдуже’ – пол. *bunajmniej* ‘щонайменше’; *п’рензл’і/ ф’рензл’і/ ф’рензл’і/ п’рензил’і/ п’рензи* ‘китиці навколо хустки’ – пол. *frędzli* ‘китиці’; *бай’барзо/ бай’барзо/ бай’барзе/ бай’барз’і/ бай’барздо* ‘байдуже’ – пол. *bajbardzo* ‘байдуже’; *па’ц’ори/ па’ц’орки/ пац’ур’ки/ пац’ір’к’і* ‘намисто’ – пол. *raciorki* ‘намисто’; *рондил’/ рондлик* ‘невелика каструлька з довгою ручкою’ – пол. *rondel* ‘каструлька’; *мид’ниц’а/ мид’ница* ‘велика миска, таз’ – пол. *międnica* ‘велика миска’; *па’тел’н’а/ п’ител’н’а/ п’итал’н’а* ‘сковорода’ – пол. *patelnia* ‘сковорода’; *пуделко* ‘невелика паперова коробочка’ – пол. *rudłko/ rudelko* ‘невеликий ящик, коробка’; *тру’скавк’і/ тру’скавки/ тру’скалки* ‘полуниці’ – пол. *truskawki* ‘полуниці’; *з’іс’ай/ з’іс’а/ з’іс’/ д’іс’ай/ д’іс’а/ д’іс’/ д’ис’ай/ д’ис’а/ д’из’а/ з’іс’ка/ з’іс’ака/ з’іс’кай/ з’іс’акай/ з’іс’айдан’/ з’іс’дан’* ‘сьогодні’ – пол. *dzisiaj* ‘сьогодні’; *те’раз/ те’ра/ те’разки/ те’разка* ‘зараз, тепер’ – пол. *teraz* ‘тепер, зараз’; *в’енц’/ в’єнц’/ в’єнц’/ в’єнц’ей/ в’єнц’ей/ в’єнц’и/ в’єнч’/ в’єнч’* ‘більше’ – пол. *więcej* ‘більше’; *н’ігди/ н’игди/ не’гди/ н’ікди/ н’ігди/ н’игди/ не’гди* ‘ніколи’ – пол. *nikdy* ‘ніколи’; *к’едис’/*

¹кедис'/¹кидис'/¹к'едис'а/¹кедис'а/¹кидис'а/¹кед'ус' 'колись' – пол. *kieduś* 'колись'; ¹зл'ичний/¹сл'ичний 'красивий' – пол. *śliczny* 'красивий'; ¹поренча/¹пуренча/¹поренчи 'поручні' – пол. *poręcz* 'поручень'; ¹убйори 'одяг' – пол. *ubioru* 'одяг'; ¹шчи'гул'ний/¹шчи'гул'ни/¹шчи'гул'овий 'досконалий' – пол. *szczęśliwy* 'особливий, винятковий';

- ¹жидлик/¹жидли'к/¹жыдли'к/¹жы'дли'к/¹жыл:ик/¹жыл:и'к/¹жы'ол:ик/¹жилик/¹жылни'к 'кварта' – словац. *žejdel'*/*žejdlik* 'міра місткості'; ¹блана/¹блама/¹бланка 'пліва на м'ясі', 'шибка' – словац. *blana* 'оболонка, плівка', 'шибка'; ¹бланар 'скляр' – словац. *blanar* 'скляр'; ¹брадло/¹бра'дло/¹бр'адло/¹брыдло/¹бры'дло/¹брыль:о 'стіжок снопів' – словац. *bradlo* 'скирта соломи'; ¹гудак 'музикант' – словац. *hudak* 'музикант'; ¹вел'о 'багато' – словац. *velo* 'багато'; ¹гвара 'розмова' – словац. *hvara* 'розмова'; ¹ведл'а 'біля, коло' – словац. *vedla* 'біля, коло'; ¹ходак 'черевик' – словац. *chodak* 'черевик'; ¹натха 'нежить' – словац. *natcha* 'нежить'; ¹майерка/¹майорка 'жінка або дівчина, яка йде ввечері на полонину доїти корів, а вранці повертається до села' – словац. *majernička* 'дівчина або жінка, яка ввечері йде на полонину доїти корів'; ¹пол'овачка 'лови' – словац. *polovačka* 'лови'; ¹к'инрий 'сухий' – словац. *kurý* 'сухий'; ¹рап'тати 'квакати' – словац. *garotat* 'квакати'; ¹турмати 'термосити' – словац. *trmat* 'термосити'; ¹паленка/¹пал'унка 'горілка' – словац. *palenka* 'горілка';
- ¹тенге'риц'а/¹тенге'риц'а/¹тинги'риц'а/¹к'енги'риц'а/¹тенге'риц'а/¹г'інги'риц'а/¹гинде'риц'а/¹кинди'риц'а/¹кенде'риц'а/¹к'енде'риц'а/¹тенде'риц'а/¹тете'риц'а 'кукурудза' – угор. *tengeri* 'кукурудза'; ¹бадог/¹бадога/¹бадочка 'бляшана кварта' – угор. *bádóg* 'бляха'; ¹кан'чів/¹кан'чув/¹кан'чу 'бляшана кварта' – угор. *kancsó* 'глючик, кухоль'; ¹с'уривка 'цідилок' – угор. *szűrő* 'цідилок'; ¹чі'ків/¹чі'кув/¹чі'к'юв/¹чі'ку/¹чі'к'ов'а 'лоша' – угор. *csikó* 'лоша'; ¹коп'тар/¹коп'тар' 'вулик' – угор. *kaptár* 'вулик'; ¹сіварван/¹сівар'ван/¹сивор'ван'а 'веселка' – угор. *szivárvány* 'веселка'; ¹мойом/¹мойон/¹мойма 'мавпа' – угор. *majom* 'мавпа'; ¹талпа 'підощва' – угор. *talp* 'ступня'; ¹гуркож'ір 'сало з кишок свині' – угор. *hurkaszir* 'сало з кишок свині'; ¹анд'а/¹ан'д'овка 'тітка' – угор. *ágyó* 'невістка'; ¹гомба/¹гомбиц'а/¹гомбичка 'гудзик' – угор. *gomb* 'гудзик'; ¹вітан/¹ві'тан 'плаття' – угор. *viganó* 'спідниця'; ¹парна'гайка 'наволочка' – угор. *párnahéj* 'наволочка'; ¹гі'з'юв/¹гі'з'юв/¹гі'з'ю 'кабан' – угор. *hízó* 'кабан'; ¹бой'тар 'пастух' – угор. *bojtár* 'пастух'; ¹бота 'палиця' – угор. *bot* 'палиця';

солмо/жак/ салма/жак/ сормо/жак ‘солом’яний матрац’ – угор. *szalmazsák* ‘солом’яний матрац’; *алдо/маш/ алда/маш* ‘могорич’ – угор. *áldomás* ‘могорич’; *б’ірф/ б’ірфа* ‘драбина у возі’ – угор. *bérfa* ‘бокова дошка, драбина у возі’;

- *’афину/ ’яафину/ ’яафины/ ’яафыны/ йа’фину/ йа’фины/ йа’фыны/ йа’фы’ны/ йа’фы’ны/ йа’фоны/ йа’фын/ ’гафын/ йа’ф’он’и/ йа’фина/ йа’ф’он’а/ йа’фенка/ йа’фен’кы/ йа’фири* ‘чорниці’ – румун. *áfină* ‘чорниці’; *’безер’и/ ’безер’и* ‘сало з кишок свині’ – румун. *bezer* ‘тельбухи’; *’вурда/ ’урда/ ’гурда* ‘сир, який одержують унаслідок переварювання сироватки’ – румун. *írdă* ‘солодкий овечий сир’; *жен’тиц’а/ жен’тец’и/ жен’тиц’и/ жин’тиц’и* ‘сироватка з молока’ – румун. *jintiță* ‘осадок сироватки з крупинками овечого сиру’; *зер/ зер’/ з’а’р/ зер/ з’а’р* ‘сироватка з овечого або коров’ячого молока’ – румун. *zer/ zăr* ‘сироватка’; *’рен’за/ ’рин’зи/ ’рин’за* ‘шлунок теляти’ – румун. *rînză* ‘живіт’; *гл’ат/ гл’ет/ кл’ет/ кл’ек/ кл’ак* ‘порошок із засоленого шлунок теляти чи ягняти, яким заквашують молоко’ – румун. *cl’ag* ‘засолений шлунок теляти, яким заквашують молоко’; *ма’гар’* ‘дурень’ – румун. *măgar* ‘осел’; *манга’л’ица* ‘свиня’ – румун. *mangaliță* ‘порода свиней’; *май’муца* ‘мавпа’ – румун. *măimúță* ‘мавпа’; *ман’та/ ман’тина* ‘безрукавний плащ з каптуром’ – румун. *tanta* ‘шинель, плащ’; *’нетек/ не’тек/ ’нетик/ нетече* ‘сукно з довгим ворсом’ – румун. *retic* ‘клапот, латка’; *фе’лета* ‘старий зношений верхній одяг’ – румун. *felegă* ‘лахміття’; *бе’саги* ‘дві торби, з’єднані полотнищем, які носять перекинутими через плече’ – румун. *deságă* ‘дві торби, з’єднані полотнищем, які носять перекинутими через плече’.

Література

1. Бевзенко С. П. Українська діалектологія. – К.: Вища школа, 1980. – С. 177 – 198.
2. Бевзенко С.П. Актуальність вивчення української діалектної фразеології // Мовознавство. – 1974. – № 2. – С. 15 – 19.
3. Бевзенко С.П. До питання про семантичні лексичні діалектизми // Міжвузівська наукова конференція з питань укладання обласних діалектологічних словників: Тези. – Чернівці: Вид-во ЧДУ, 1960. – С. 35 – 37.
4. Бевзенко С.П. До характеристики відмінностей української діалектної мови у фразеології // Питання фразеології

- східнослов'янських мов: Тези. – К.: Наукова думка, 1972. – С. 148 – 149.
5. Бевзенко С.П. До характеристики складу лексики українських діалектів // Наукові записки Ужгородського держуніверситету. – Т. 26. Діалектологічний збірник. – Вип. 2. – Ужгород: Вид-во УжДУ, 1957. – С. 164 – 188.
 6. Бігусяк М. Із спостережень над обрядовою фразеологією гуцульських говірок // Українське і слов'янське мовознавство: Міжнародна конференція на честь 80-річчя професора Йосипа Дзендзелівського. – Ужгород, 2001. – С. 109 – 111.
 7. Ганудель З. Польські запозичення в українських говорах Східної Словаччини // *Badania dialektów i onomastyki na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim*. – Białystok, 1995. – S. 61 – 65.
 8. Гриценко П.Ю. Ареальне варіювання лексики. – К.: Наукова думка, 1990. – 269 с.
 9. Гриценко П.Ю. Моделювання системи діалектної лексеми. – К.: Наукова думка, 1984. – 226 с.
 10. Гриценко П.Ю. Українсько-західнослов'янські паралелі і зв'язки: контактні і дистантні зони // *Badania dialektów i onomastyki na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim*. – Białystok, 1995. – S. 75 – 85.
 11. Громик Ю. В. Вказівна частка *ze* 'ось' у західнополіських говірках // *Rozprawy Slavistyczne: Z dialektologii słowiańskiej*. – Т. 19. – Lublin: UMCS, 2002. – S. 120 – 128.
 12. Громик Ю.В. Західнополіські прислівники *вкочи, вточи* // Українське і слов'янське мовознавство: Збірник наукових праць. – Ужгород, 2001. – С. 182 – 185.
 13. Громик Ю.В. Західнополіські прислівники зі значенням 'навпочіпки' (із коренями *-кърк-, -кърт-, -кърп-*) // *Ukraińskie i polskie gwary pogranicza* / Red. F.Czyżewski, H.Arkuszyn. – Lublin – Łuck, 2001. – S. 61–66.
 14. Громик Ю.В. Полонізми у системі західнополіської прислівникової лексики // *Slavia Orientalis*. – Т. XLVII. – № 2. – Krakow, 1998. – S. 255 – 262.
 15. Дзендзелівський Й.О. Діалектна взаємодія української мови з іншими слов'янськими в карпатському ареалі: Доповідь на VII Міжнародному з'їзді славистів. – К.: Наукова думка, 1973. – 31 с.
 16. Дзендзелівський Й.О. До питання про мадяризми у говорах Закарпатської області (На матеріалах "Лінгвістичного атласу українських народних говорів Закарпатської області УРСР", ч. 1.) //

- Доповіді та повідомлення Ужгородського державного університету: Серія філологічна. – Ужгород, 1959. – № 4. – С. 61 – 64.
17. Дзензелівський Й.О. До питання про румунізи в говорах Закарпатської області (На матеріалах “Лінгвістичного атласу українських народних говорів Закарпатської області УРСР”, ч. 1.) // Доповіді та повідомлення Ужгородського державного університету: Серія філологічна. – Ужгород, 1959. – № 4. – С. 57 – 60.
 18. Дзензелівський Й.О. Західнослов'янські лексичні елементи в українських говорах Закарпаття (Словакізми) // Питання історичного розвитку української мови: Тези доповідей Міжвузівської наукової конференції. – Харків, 1959. – С. 103 – 107
 19. Дзензелівський Й.О. Українсько-західнослов'янські лексичні паралелі. – К.: Наукова думка, 1991. – 211 с.
 20. Дослідження з української діалектології. – К.: Наукова думка, 1991. – 261 с.
 21. Жилко Ф.Т. Нариси з діалектології української мови. – К.: Наукова думка, 1966. – С. 130 – 137.
 22. Івченко А. Українська народна фразеологія: ареали, етимологія. – Харків, 1996. – 103 с.
 23. Олійник М. Фразеологія говірки с.Красна (Румунія) на тлі фразеології української мови // *Rozprawy Slavistyczne: Z dialektologii słowiańskiej*. – Т. 19. – Lublin: UMCS, 2002. – S. 169 – 179.
 24. Українська діалектна лексика. – К.: Наукова думка, 1987. – 268 с.
 25. Українська лексика в історичному та ареальному аспектах. – К.: Наукова думка, 1991. – 183 с.
 26. Хобзей Н. Лексика календарної обрядовості в українських говірках Мараморощини та Сучавщини на тлі гуцульських говірок // *Rozprawy Slavistyczne: Z dialektologii słowiańskiej*. – Т. 19. – Lublin: UMCS, 2002. – S. 143 – 155.
 27. Ястремська Т. Карпатоукраїнсько-польська лексична інтерференція (на матеріалі пастушої лексики) // *Rozprawy Slavistyczne: Z dialektologii słowiańskiej*. – Т. 19. – Lublin: UMCS, 2002. – S. 157 – 167.
 28. Аркушин Г.Л. Силенська гуторка. – Луцьк: Вежа, 1996. – 167 с.
 29. Аркушин Г.Л. Словник західнополіських говірок: У двох томах. – Луцьк: Вежа, 2000.
 30. Аркушин Г.Л. Словник семантичних діалектизмів Західного Полісся // *Поліська дома*. – Вип.1. – Луцьк, 1991. – С. 113 – 185.
 31. Гуцульські говірки: Короткий словник. – Львів, 1997. – 232 с.
 32. Гуцульщина: Лінгвістичні етюди. – К.: Наукова думка, 1991. – 306 с.

33. Жегуц І. Вибрані тексти з гуцульського говору в Закарпатті. – Мюнхен, 2001. – 87 с.
34. Жегуц І., Ю.Піпаш. Словник гуцульського говору в Закарпатті. – Мюнхен, 2001. – 180 с.
35. Корзонюк М.М. Матеріали до словника західноволинських говірок // Українська діалектна лексика. – К., 1987. – С. 62 – 267.
36. Лисенко П.С. Словник поліських говорів. – К.: Наукова думка, 1974. – 259 с.
37. Онишкевич М.Й. Словник бойківських говірок. – Частина 1, 2. – К.: Наукова думка, 1984.
38. Чабаненко В.А. Словник говірок Нижньої Наддніпряниці: У 4-ох томах. – Запоріжжя: Вид-во ЗДУ, 1992.
39. Czyżewski F. Polonizmy w ukraińskich gwarach Pobuża // Interferencje językowe na różnych obszarach słowiańszczyzny. – Lublin, 1989. – S. 87 – 129.
40. Interferencje językowe na różnych obszarach słowiańszczyzny. – Lublin, 1989. – 313 s.

Тема 9. Діалектне членування української мови

1. Межі та диференційні ознаки українських нарічч.
2. Говори північноукраїнського наріччя, їх межі та диференційні ознаки.
3. Групи говорів південно-західного наріччя. Межі та диференційні ознаки українських південно-західних говорів.
4. Говори південно-східного наріччя, їх межі та диференційні ознаки.
5. Говори української мови за межами України.

Завдання для самопідготовки:

1. Прочитайте тексти. Прокоментуйте особливості говірок на всіх мовних рівнях.
- /Йек у́мре?// при/ход'ат до хати/ христ'ац':а/ мол'ац':а// нічо ни кажут// мол'ац':а// ц'ілу нич' но'ч'уйут/ ц'ілу нич' кни'шку чи/тайут// і сто'їет' у'с'і і мол'ац':а// то звец'а в'і'лека нич'// то треба сорок та'ких' ноч'и п'іриноч'о'вати кожн'і л'у'ди'н'і// шоб сорок// от йе дов'жна сорок по'койн'ікув вод'бути за вс'ой в'ік// шоб в'і'лики'ночи' но'ч'о'вати// то в'і'ли'ки'ноч'и// бо там'будут'спрашувати' йек у́мреши/ ци був на ви'леких'ноч'ох// йак у́мре/ то'йд'і ве'стимут'// сорок сто'лив'буде про'ходити/ та ду'ш'е// і на

кожному столі і гинч'єйе буде грихи вс'акійї// вс'о буде записане// і вс'о будуть важитимут// шо ти бил'и дел зроби'в/ ци злих за в'ік/ от се'ми л'іт до самеїі смерти/ до посл'адного дн'а// шо ти бил'и изроби'в/ ци зла/ ци добра// то там будуть важити// бо на земн'і нема/ шоб не гришний був// (записано Ю.Громиком у с.Жиричі, Ратнівського району, Волинської області).

- /У нас с'атковал'і Роздво нормал'н'е/ три дн'В/ перши ден'/ други ден' і трет'і ден' с'аткуйут Роздво// на перши ден'/ то так// і дут уночі^е до церкви на вс'у нЛчн'у і приход'ат з ус'єйі нЛчн'і і то'гда вже снідайт' а на други ден'// то ше на перши ден' то ше на вечирн'у і дут у'же у два'нацит' го'дын в об'Вд значит то і дут// а на други ден' то вже госты зійж'зайуц':а да бл'ізк'і з'ат'В/ дочкы/ та'кыйі о вже / гост'ат// бо на перши ден' то 'кажди в себе/ а на други ден' то вже зби'райуц':а й гост'ат/ а вже трет'і ден' отпочивайт'// кол'адовати хо'дыл'і// хо'дыл'і дНти та'кыйі ма'льїї/ бу'л'ши/ молод'ож вел'іка і хо'дыл'і кол'адовал'і а то'гда вже на нови год закуп'уйут у церкви об'Вдн'у/ став'ят 'крыжа дес' там у кун'ц'В/ і вже по туй об'Вдн'і зби'райуц':а/ хлопц'і несут гор'Влку/ дивчи'н'ата несут там коба'су/ те'пер то ц'астка/ с'ойе/ тойе/ а то'гда булки/ печани булки несл'і і го'стыл'і/ і то'гда забава до б'і'лого дн'а// молод'ож так гу'л'ала// А Водохришча/ то Три Крул'і// то Водохришча то вже отукакай і дут на р'і'ечку/ бо кол'іс' не хо'дыл'і/ бо кол'іс' не можна бу'ло хо'дыти з проц'ес'і'єйу/ з и'конами/ а у'же те'пер/ і за с'іх о'часу/ то тут і дут на р'і'ечку/ в Дуб'іч/ де йа жи'ву// ну то на перши ден' служба на Три Крул'і/ і от'служуєц':а значит 'йутрен'а/ л'ітур'г'і'я/ то'гда по л'ітур'г'і'ї і дут на р'і'ечку і св'ат'ат'веду// і наби'райт' 'єйі і вже та'к'і в нас от'пуст// то'гда гост'ат у'же/ приійж'зайут госты/ о/ то на Три Крул'і так// А тийі позостали дн'В/ бо Три Крул'і то три дн'В/ то// ну с'аткуйут/ ал'е вже не так// (записано Ю.Громиком у с.Дубичі-Церковні, Гайнівського повіту, Підляського воевідства, Республіка Польша).
- /Ста'є бат'ко й 'мати/ бере хл'і'б бат'ко// бат'ко хл'і'б бере за'мат'ани в плат'ку/ пуд 'руку бат'ко би'ре/ а 'мати бере пше'ницу/ і так бат'ко б'ходит кру'гом// молод'ийа ви'йдут на шл'ах/ у'же на

'ул'ицу і 'бат'ко 'бходить// 'вийдут на 'гул'ицу/ 'бат'ко с 'хл'і'бом/
 'мати с пше'ниціоу/ з зер'ном 'мати 'ходить// і 'тийа вже ви'с'і'л':е
 'тейе/ молод'ийа// 'бат'ко 'бходить кру'гом то ве'с'і'л':а с 'хл'і'бом/
 'мати с пше'ниціоу/ зер'ном і 'ходить' о'так// і 'мати обсе'вайе
 кон'фетами і 'житом обсе'вайе н'іх/ а 'бат'ко 'хл'і'бом// попе'реду
 'бат'ко йде/ а 'мати по'заду обсе'вайе// і 'йак об'с'і'ял'і/ то'д'і'
 по'клал'і спе'реду молод'их хл'і'б/ шоб во'ни пере'йшл'і 'через хл'і'б//
 а то'д'і вже/ 'йак об'с'і'яла 'мама вже/ то 'д'іти зби'райут
 кон'фети 'тийа// 'йак 'пυ'йдут уже до 'церкви' молод'ийа// У
 'хати блаосло'вил'і/ шоб 'йм до'рога була шча'сл'івайа// 'бат'ко 'й
 'мати с'а'дала за сту'л 'йак уже 'йшл'і/ і прои'чал'іса во'ни вже з
 'бат'ком і з 'матеройу// поцу'лувал'іса дей по'шл'і во'ни// 'мама вже
 то'д'і' да'вала 'кони/ 'йак уже 'йшла моло'да до 'церкви// бо до
 'церкви вже 'йак і'дут вен'чац'а/ то вже не 'буде во'рочац'а во'на ж
 до'дому// вже 'прамо вун до 'себе вже ве'де// 'треба да'рит' на
 шча'сл'іву до'рогу// 'Йак в'іб'і'райіц'а вже шо до 'церкви// шо вун 'йїї
 заб'і'райе/ то і н'ого пере'віазує 'мама/ і знов доч'ку 'мама об'язує
 'ц'іми' по'дарками// во'дил'і кру'гом сто'ла// по'стави'л'і коро'вай на
 сту'л/ і кру'гом коро'вайу// три 'рази// то му'сово три 'рази// і то'д'і'
 вже во'ни ви'ход'ат дей і'дут' до 'церкви// 'йак'шо ни'ма 'матери а'бо
 'бат'ка/ то 'йе чи// 'хреснийа блаосло'вл'і'яут/ 'йак ни'ма// (записано
 Ю.В.Громиком у с.Великий Мідськ, Костопільського району,
 Рівненської області).

- /Ну прот' Ку'палного І'вана/ Ку'пални І'ван/ це ж 'в'ід'ми 'ходить'/ дак
 ко'рови зам'і'кал'і/ шоб/ шоб не" 'ї'л'ізла 'в'ід'ма/ ну во'ни 'тийе
 'в'ід'ми і хо'д'іл'і// во'ни хо'д'іл'і/ во'ни ко'рови' ізйе'дал'і/ ко'л'іс' і'шче
 му'ї 'бат'ко бу'ї/ дак/ у хл'е'в'і спа'ї/ там де ко'рова/ прот' Ку'палного
 І'вана/ а во'ни 'д'і'юки' гул'ал'і/ 'старши'їе за ме'не/ 'йа шче ма'ла то'ди
 була/ гул'ал'і на 'ул'иці/ а во'на іде обоп'нула'с'/ роз'патлана/
 обоп'нуласе на'ст'л'н'іком 'б'ілим і ле'кає 'уже 'д'івок/ шоб
 по'уте'кал'і/ во'ни ж по'уте'кал'і/ а 'ї нас к'л'н' бу'ї у 'бат'ка шче/ і
 в'л'з пуд о'к'ном сто'їа'ї/ мо'їа се'стра 'ї'б'ігла да 'каже/ шос' нас
 ле'кало/ 'йшло на'ст'л'н'іком обоп'нуте/ во'на так з'ірнула/ 'каже
 о'до 'уже ли 'воза сто'їт'/ а 'ї нас ко'рова була/ 'ї 'бат'ка/ та ко'рова
 у'вечери бе'жит'/ бе'жит' іс' пол'а/ у'пала/ же'не/ же'не 'ї'ї/ са'му

'дує і 'йїмє нагон'айе/ ну/ 'посл'і при'вел'і там 'бапку/ ле'чила/ изле'чила/ але іс'порт'ілас' на дв'і 'ді'їк'і/ це прот' Ку'палного Івана/ дак во'но і 'праўда/ шо й'кас'/ й'кас' 'праўда і була// (с.Стечанка, Чорнобильського району, Київської області. Цит. за: Говірки Чорнобильської зони: Тексти. – К.: Довіра, 1996. – С. 286 – 287).

- /Корела 'дуже за'разный 'бит'уг// траф'л'атс'а она 'дуже 'р'ітко// нив бе'тежат и в'і'л'ік'і и ма'л'і// но до 'кого с'а и'мив сис' 'бит'уг/ то 'мало тко с'а у'став жи'вый// май с'а бере сис' 'бит'уг чи'риз ничи'стоту// при 'с'ому 'бетегови у чи'л'адника 'с'ін'ійут ну'гта, у'падат волос'а, на 'кожи 'чин'атс'а в'і'л'ік'і 'зморикы// а 'очи ста'йут 'дуже 'вутр'ішчин'і// чи'л'адник 'нарас по'стар'іе// бит'іж'ного 'держит ви'лика го'р'ачка// а 'йїсти нич ни 'може// бит'іж'ному 'дуже іде 'череве// 'череве при'пухат// корела 'дуже 'нагла би'т'ушка// пуд тр'о'ма 'дн'ами чи'л'адник 'може у'мерти// а ко 'убирує и'с'і три дны/ тот с'а 'може у'стати жи'вым// 'л'іку уд 'с'ого 'бетугу ни'їе н'і'якого// 'треба 'дуже с'а соко'тити/ 'абы ни на'братис'а ко'рели// (с.Березово, Хустського району, Закарпатської області. Цит. за: Дзензелівський Й.О. Лінгвістичний атлас українських говорів Закарпатської області УРСР: Лексика. – Частина III. – Ужгород, 1993).
- /Жыли чулу'ўйік і 'ж'інка// ни 'мали шо 'йїсти/ а д'і'тий 'мали бу'гато// 'йуж 'майут' д'і'ўйету д'і'т'іну і нх'то ни 'хоци до ксту ўсту'пат'і// но і ву'на так гу'ворит// но ни'ма ку'ма/ га'дайі/ йді на рузду'рожжа// стан' си при ду'роз'і і/ хто 'перший на'дийди/ то 'того си за 'кума на'проси// но в'ін так сту'йіт на рузду'рожжи/ 'д'ів'іц'і іде смерт'/ а в'ін с'і там склу'ниў га'дайі/ га'дайі/ 'грешна 'пан'у 'можи бы вы за 'кума 'были// та чу'му ни// при'шла ну обы'стили ту д'і'т'іну// то 'хлопчик быў// в'ін та'кий р'іс 'мудрый/ та'кий 'змудрий быў/ 'фчи'ўс'і таг 'мудру// но і в'ін так зна'ў л'іку'вати/ за ду'хтор'і с'і на'ўчи'ў/ зна'ў л'іку'вати/ тай 'фс'уди'ка л'іку'й той сын// а та смерт' 'йї'му фсе пума'гайі і так гу'ворит/ 'йак 'йа 'буду сту'йати ў гулу'вах ту ты ни л'і'чи/ а 'йак ў ну'гах то ты л'і'чи чим ни'буд' і ти 'выл'ічиш// так за 'йедним/ 'значи'ц'і/ за гра'ниціў захуру'вала// ма'ў 'ц'ісар 'йедну дун'ку і ву'на 'йї'му захуру'вала// но і руси'са'ў в'ін по ка'зетах 'фс'уд'іка 'жыбы 'йа'кий бы 'дохтор бы 'выл'ічи'ў в'ін 'йї'му даст п'і'ў 'того 'царства шо в'ін 'майи/ но 'жыбы 'йа'кий 'выл'ічи'ў/ но і в'ін то пиричи'та'ў/ пу'йіди л'іку'вати// при'йіж'з'ейі в'ін там//

'д'ів'іс'і та'ка 'гарна доч'ка/ а в'ін гу'ворит так// йак ты
 ни'жи'натий/ то ты с'і з не'у ву'жениш/ йаг бы ты йі 'в'ыл'ічи'ї// но
 в'ін 'майи ву'хоту ву'жи'нитис'і ду 'нейі// но а смерт' сту'їит у'
 гулу'вах// но шо в'ін 'робит/ во'бир'тайи пус'тел'у// но смерт' зно'у
 п'ішла у' 'голувы/ ну в'ін зно'у 'д'ругий раз обир'тайи пус'тел'у// ву'на
 йи'му на'грузила/ за'кликала йи'го на дв'ір// за'кликала го на дв'ір і
 ву'на гу'ворит так// йа туб'і ка'зала/ йаг йа у' гулу'вах 'стойу/ то йа
 йуж ни 'буду л'іку'вати/ жы йуш ву'на ни ду в'ыл'і'кован'і/ ву'на
 'т'іл'ко 'майи 'жыти/ за'пру'вадила го до п'і'їниці'ї/ пуд'і'в'іс'і йі'ї
 'с'в'ічка вы'га'райи/ жы ву'на 'майи гми'рати// но в'ін 'просит 'пан'і/
 'хресна 'мамо/ начи'ни йи'е туту 'с'в'ічку 'жыбы ву'на йак 'жыла//
 ву'на у'з'ела і начи'н'іла// но в'ін гу'ворит но пука'ж'іт йак ми'н'і
 'до'уго 'буди гур'іла// ву'на ут'ворейи той/ д'і'в'іс'і 'т'вояа йу
 вы'гаруйи// но йой начи'н'іт ми/ ву'на 'хт'іла начи'н'іти і в'ін/ 'с'в'ічка
 за'гасла і в'ін гмер/ і с'і ни ву'жи'ни'ї до 'тойі ца'р'і'їни// (С.Буців,
 Мостиського району, Львівської області. Цит. за: Говори української
 мови. – К.: Наукова думка, 1977. – С. 219 – 220).

- /Йек хо'к'і'ї 'парубок/ ўже бу'ї до о'же'н'ін'а/ та й пи'талиси 'родичі/
 'тато й 'мама/ ў 'него// "вос'ко зр'оби'ї 'вже йіс/ 'можеш 'бут'і
 гос'подарем 'свойім// шу'кай 'г'і'їк'і дес/ де би ти уз'е'ї 'г'і'їку"// а там
 и там/ 'може дес вни ўже со'бі найи'ли 'менше-би'ше/ тай то'гда
 бе'рут со'бі дво'х л'удий тай бе'рут го'р'і'їк'і та йдут у'вечері до 'тойі
 'г'і'їк'і 'тамечк'і/ до 'родичі'ї до 'хати тай го'вор'іт/ пи'тайутси/
 "а'ди-о ми при'їшли с цим 'парупком 'старости до вас за 'словом/ йек
 'хочете-не'хочете?// "г'і'їка 'мож'е гово'рила с 'парупком на'перет/
 ш'о вни си 'знали 'двойе/ лиши за 'словом 'траба 'було// то та'к'и та'г
 'було/ ш'о 'мус'і'ї йти запи'татиси// тай йек 'скаже 'г'і'їка "най
 'прийдут 'старости" тай ви'т:ак у'же йдут 'старости то'к'і тай
 го'вор'ет "о/ хлоп'чіш'е/ йа хлоп'чіш':еви да'їу 'тілко 'фалеч 'пол'а
 там/ ци да'їу 'хату"// 'може вин са'мий у 'родичі'ї/ 'мож'е йіх йе зо
 'дес'і'теро// "да'їу 'пару би'к'і'ї ци ко'н'а/ ци дам 'дес'ік' 'о'в'ец
 йе'к'ихос там/ сви'н'е// од'но ш'о 'траба с 'хати"// йет 'були дві 'хак'і
 тай хо'роми/ 'каже "да'їу до'л'ішну 'хату ци го'р'ішну / там"/ а'бо
 по'можу по'класти йі'му 'хату/ ну/ а ви'т:ак ка'ж'іт ви ш'о дай'і'те ви
 'г'і'їц'і? / "но/ а'ди-о/ ш'о дай'і'мо/ 'тамечк'і 'майі'мо дві-три 'з'ерз'і" /
 бо поду'шок не 'було то'гда тай 'луик'і'ї не 'було/ 'з'еркалей не 'було/
 бо то'гда 'спали у 'хак'і / піч 'була зр'облена/ 'були на 'лавици 'лод'ви
 на'кладен'і тай тут у за'п'ічку по'кладен'і дві 'плас'і тай од'на 'лод'ва

на тим/ та на'клали 'тесан'і 'лодві на'колен'і/ тай там по'стелена
 йе'койіс тра'ви та'койі су'хойі/ 'с'іна/ а 'звер'ха 'ж'ер'га/ ко'жух пид
 'голоу а сарда'ком ук'риу'си тай о'це бу' ма'йеток// / “але тиш
 худоби дай'мо корову ци дві дай'мо о'вец/ дай'мо там 'фалчу-дві
 'пол'а/ / тай ўже може 'майі 'г'іўка 'хату/ 'каже/ / дай'мо ми 'хату
 або по'можемо/ по'можете ми тай ви по'класти йім на 'боц'і 'хату/
 ци 'хочут на 'свойім/ на г'і'вочім/ ци 'хочут на хлоп'чии':іўск'ім
 по'класти 'хату/ по'можемо//” тай так вни с цим из'го'жуйутси тай
 на ко'ли ве'с'іл'е 'може 'бути/ за 'міс'іц ци два 'міс'іц'і/ йе'к'ий за'к'ек
 во'ни 'майут// тай то'гда/ йек ўже 'ближитси до ве'с'іл'а/ тай
 'дружбу поси'лайут 'тиждин' на'перет 'кликати// а 'перед ве'с'іл'а
 за'ріжут йе'когос тіл'ука/ бо то сви'н'е не 'різали на ве'с'іл'е да'но//
 а май та'к'і май 'бідн'і / так зо два-три ба'рани// та то пе'чен'е не
 ро'билиси/ лиш одна та'ка 'зупа 'була// дес 'може ро'били й 'голуц'і/
 'але то май 'мало// то 'зупи 'тойі зварит ко'теу 'тойі ба'ранини
 фийст з 'лойим тим/ на'сиплет туди ў ми'ски//... то 'було 'богато
 так/ шо 'йіли й по два з од'нойі 'миск'і / “то віба'ч'ейте/ 'пан'е 'таздо/
 бо ні 'стало нам ми'сок”// то 'миска ве'лика/ то на'сипле 'зупи 'тойі/
 бор'и':у 'того з 'мн'есом до'купи// там 'кож'дому ў'г'іли/ ўже сам
 'траба/ би вік'і'гау/ би йіў// (с.Бродин, повіт Радівці, Румунія. Цит. за:
 Горбач Олекса. Из записів південногуцульської говірки с. Бродина,
 пов. Радівці. Весілля // Український діалектологічний збірник. – Кн.
 3. – К.: Довіра, 1997. – С. 302 – 303).

- /Не 'годна-м юж 'тобі/ ді'вонько/ до'кладні опо'вісти ў'шытко/ бо
 'тото 'было 'даўно/ п'ят'десят літ пе'решло/ як нас розме'тали// Я
 'ме'жи 'людми се'усими не ро'била и 'иц'ы бес'ідою по-на'шому// 'А'же
 так/ 'тіўки 'роки пе'решли и ся за'быват// 'Были г нас ве'чурки//
 'Хтоўчас 'село Ти'льова 'было барз ве'лике/ 'мало сто вісім'десят
 лю'меріў/ 'было поді'лено на п'ят 'часті// 'Кажда част 'мала 'свої
 'схац'ки// Діўчата ходили лем в е'дноі 'часті/ а па'рібки 'могли
 ходити по ў'шыткых/ смот'ріли за діўч'атами// Діўчата 'брали
 ку'делі и 'пряли// 'Треба 'было 'прясти/ 'жеби 'дома не сва'рили// А
 па'рібки лем ся призе'рали до 'діўчат/ зарі'вали да'котру// На ве'чурки
 ходили 'ціліі піст// А пак о'статні раз ро'били ла'маник// Ла'мали
 ку'делі// Скла'дали ся/ 'дашто сприно'шали з 'дому и ся го'стили// Хто
 хлі'баўча да'яке/ 'честок// У'шылякого не 'было так// 'Але и 'тото
 'было ве'лике// Я би по'віла так/ же 'было ве'село/ 'хоц'кі и 'треба 'было
 ся наро'бити// (с.Тілява, колишня Галицька (північна) Лемківщина,

Польща. Цит. за: Панцьо С. Матеріали до словника лемківських говірок. (Дієслівна лексика). – Тернопіль, 1997. – С. 49).

Література

1. Бевзенко С. П. Українська діалектологія. – К.: Вища школа, 1980. – С. 177 – 198.
2. Жилко Ф.Т. Ареальні системи української мови // Мовознавство. – 1990. – №4. – С. 18 – 27.
3. Жилко Ф.Т. Нариси з діалектології української мови. – К.: Радянська школа, 1966. – С. 138 – 272.
4. Жилко Ф.Т. Структура ареальних систем мови // Проблеми сучасної ареалогії. – К.: Наукова думка, 1994. – С. 89 – 94.
5. Жилко Ф.Т. Українська діалектологія: Конспективний виклад курсу для студентів-заочників педагогічних інститутів. – К.: Радянська школа, 1951. – 85 с.
6. Закревська Я.В. Говори української мови за межами України // Проблеми української діалектології на сучасному етапі: Тези доповідей XVI Республіканської діалектологічної наради. – Житомир, 1990. – С. 46 – 48.
7. Залеський А.М. Діалектне членування української мови // Культура слова. – Вип. 38. – К.: Наукова думка, 1990. – С. 3 – 9.
8. Мартинова Г. Середньонадніпрянський діалект у світлі лінгвогеографії // Rozprawy Slavistyczne: Z dialektologii słowiańskiej. – Т. 19. – Lublin: UMCS, 2002. – S. 15 – 26.
9. Матвіяс І.Г. Групування говорів української мови // Структура українських говорів. – К.: Наукова думка, 1982.
10. Матвіяс І.Г. Українська мова та її говори. – К.: Наукова думка, 1991. – 166 с.
11. Півторак Г.П. Діалектна диференціація української мови у світлі етно- та глотогенезу східних слов'ян // Мовознавство. – 1988. – №2. – С. 64 – 69.

Тема 10 (самостійне опрацювання)
Загальні відомості про дослідження діалектів.
Соціальні діалекти

1. Основні джерела вивчення територіальних діалектів.
2. Методи збирання матеріалу для діалектологічних досліджень:
 - а) позитивні і негативні сторони анкетного методу;
 - б) специфіка експедиційного методу збирання діалектного матеріалу;
 - в) програми (питальники) для збирання діалектного матеріалу.
3. Фонетична транскрипція, прийнята в українській діалектології. Різновиди фонетичної транскрипції. Вимоги до позначення голосних та приголосних звуків. Діакритичні знаки. Вимоги до записування зв'язних текстів.
4. Методика діалектологічних досліджень:
 - а) монографічне (описове) дослідження діалекту; різновиди монографічних діалектологічних досліджень;
 - б) лінгвістичне картографування.
5. Соціальна диференціація національної мови. Жаргон та арго, їхні диференційні ознаки.

Література

1. Бевзенко С.П. Вступ до української діалектології. – Одеса: Вид-во ОДУ, 1965. – С. 19 – 29.
2. Бевзенко С.П. Українська діалектологія. – К.: Вища школа, 1980. – С. 28 – 37.
3. Матвіяс І.Г. Українська мова та її говори. – К.: Наукова думка, 1990. – С. 19 – 31.

Тема 11 (самостійне опрацювання)
Відбиття особливостей живої народної мови
у староукраїнських пам'ятках

1. Три діалектні масиви південно-західного наріччя за пам'ятками XIV–XV століть.
2. Особливості північноукраїнських говорів за пам'ятками XV–XVI століть.
3. Особливості середньонадніпрянського говору за пам'ятками XVII століття.

Література

1. Бевзенко С.П. Система форм минулого часу у “Граматичі” М.Смотрицького // Східнослов'янські граматики XVI – XVII ст. – К.: Наукова думка, 1982. – С. 142 – 143.
2. Виноградський Ю.С. Про деякі фонетичні особливості менських і сосницьких говірок на Чернігівщині в пам'ятках XVII – XVIII ст. // Українська діалектологія і ономастика. – К.: Наукова думка, 1964. – С. 46 – 50.
3. Гринчишин Д. Писемні пам'ятки XVI-першої половини XVII ст. як джерело вивчення українських діалектів // Українське і слов'янське мовознавство: Міжнародна конференція на честь 80-річчя професора Йосипа Дзедзелівського. – Ужгород, 2001. – С. 175 – 181.
4. Жилко Ф.Т. Нариси з діалектології української мови. – К.: Радянська школа, 1966. – С. 10 – 22.
5. Кобилянський Б.В. Діалект і літературна мова. (Східнокарпатський і покутський діалекти, їх походження і відношення до української літературної мови). – К.: Радянська школа, 1960. – 234 с.
6. Матвіяс І.Г. Українська мова і її говори. – К.: Наукова думка, 1990. – С. 125 – 140.
7. Наконечний М.Ф. До питання про генезис середньонадніпрянських говірок // Питання історичного розвитку української мови: Тези доповідей. – Харків, 1959. – С. 96.
8. Німчук В. Київський псалтир 1397р. – пам'ятка північного діалекту української мови // Український діалектологічний збірник. – Кн. 3. – К.: Довіра, 1997. – С. 218 – 230.
9. Передрієнко В.А. Формування української літературної мови на народній основі // Мовознавство. – 1981. – № 1. – С. 91 – 92.
10. Півторак Г.П. Формування і діалектна диференціація давньоруської мови: Історико-фонетичний нарис. – К.: Наукова думка, 1988.
11. Станівський М.Ф. Спостереження над мовою буковинсько-молдавських пам'яток XIV – XVIII століть // Питання історії і діалектології східнослов'янських мов. – Кн. 1. – Чернівці, 1958. – С. 5 – 18.
12. Чепіга І. Пересопницьке Євангеліє і морфологічний стандарт української мови (на матеріалі іменника) // Український діалектологічний збірник. – Кн. 3. – К.: Довіра, 1997. – С. 231 – 236.

Тема 12 (самостійне опрацювання)
Грамматична аналогія
як фактор формування морфологічної системи
української загальнонаціональної мови

1. Роль граматичної аналогії в переоформленні давньоукраїнського відмінювання іменників.
2. Грамматична аналогія як фактор формування словозмінних типів прикметника.
3. Вплив граматичної аналогії на становлення дієслівної словозміни.
4. Аналогічні процеси в системі словозміни займенників та числівників.

Література

1. Бевзенко С.П. Історична морфологія української мови. (Нариси із словозміни та словотвору). – Ужгород: Закарпатський облвидав, 1960. – 416 с.
2. Бевзенко С.П. Про напрямки морфологічної аналогії в українській діалектній мові // Структура і розвиток українських говорів на сучасному етапі: Тези. – Житомир, 1983. – С. 131 – 132.
3. Бекеш Н. Засади дослідження граматичної аналогії // Український діалектологічний збірник. – Кн. 3. – К.: Довіра, 1997. – С. 57 – 63.
4. Історія української мови: Морфологія. – К.: Наукова думка, 1978. – 540 с.
5. Самійленко С.П. Нариси з історичної морфології української мови. – Частина I, II. – К.: Вища школа, 1964 – 1970.

Лабораторне заняття № 1–2
Відмінності між українськими діалектами
на різних мовних рівнях

1. Прочитайте наведені речення. Прокоментуйте діалектні відмінності на всіх мовних рівнях. 1. /Ру¹сте ¹верба над ву¹дов/ шу¹ йа йі са¹дила// 2. /Кеби то¹то ¹вишиткойе с¹а не ¹стало/ што ми с¹а ¹сньюло// 3. /Кед¹ ¹вихор не ¹дуїе/ ¹лист¹а с¹а не ¹гойдат// 4. /Мудруї го¹лов¹ і ¹доста дв¹ і ¹слов¹ і// 5. /Хоч ¹кам¹ ін¹ ом у ¹голово/ хоч го¹ловов у ¹кам¹ ін¹ // 6. /Го¹лова ¹геби в ко¹ н¹ е/ а ¹розу¹ма ¹мало// 7. /А¹бис¹ то¹гда с¹а вер¹нув/ кой на до¹лони во¹лос¹ е ¹вуросте// 8. /Дав бог ¹зайц¹ а/ то да¹с¹ т¹ му і кор¹ч¹ е// 9. /Ко¹го гад ку¹сав/ тот с¹а черва¹ка бо¹їт// 10. /Ци по¹в¹їрував бых т¹кос¹ в то¹ту пого¹лоску?// 11. /Дур¹нуїу ¹го¹лов ¹мудрой во¹лос¹ е ¹лишат// 12. /Н¹їтко з ним н¹їч ¹мати не хт¹їв// 13. /Н¹їшто го т¹ї не по¹верне// 14. /Ни знам/ што тв¹її н¹ан¹о м¹ї на то ¹зрече// 15. /Добре би¹с¹те с¹а ку¹мо ¹взули/ коб ше ку¹жух ¹мали// 16. /Ко¹би б¹ дл¹ а т¹ а ¹пара ¹била/ йа бим т¹ а не пол¹убила// 17. /Куп м¹ї/ ¹мужу/ скорі¹нон¹ки/ най не ¹хо¹жу ¹боса// 18. /Нал¹ а ¹кав н¹ а м¹їх/ то і ¹торб¹ і ¹страїшно// 19. /Тот с¹а не уро¹див/ бы ¹свайб¹ і ¹угодив// 20. /Во¹рона во¹рон¹ і ¹оч¹ і не ¹вудовбат// 21. /Добре і на ¹горби/ ¹пок¹ і ¹їе в ¹торби// 22. /Ко¹ли меш ¹нен¹ а ¹ї ¹маму ува¹ж¹їти/ меш ¹файно ¹ж¹їти// 23. /Шу пи¹ром пу¹т¹егниш/ ву¹лом ни ¹вет¹їгниш// 24. /Хто ¹маїе ¹дочк¹ і/ ¹ходить б¹їз со¹рочк¹ і// 25. /Ко¹жух л¹е ¹жи¹т/ а ¹дурен¹ др¹ї ¹жи¹т// 26. /Бра¹ти ¹родни¹їе/ а ¹л¹е к¹їшен¹ і ¹розни¹їе// 27. /У ¹їе ¹їе та¹к¹їїе до¹статк¹ і/ ¹їак у туй ¹сви¹ти/ ¹їак ¹поли до¹точит/ то рука¹ ви¹ ко¹ротк¹їїе//
2. Прочитайте загадки, спробуйте їх відгадати. Прокоментуйте діалектні відмінності на всіх мовних рівнях. 1. /Стойїт х¹їоп г до¹розы о ¹їедн¹ і ¹ноз¹ і/ м¹їг бы при¹сячи/ же г ным ты¹сячи// 2. /По¹їний ца¹рочок ¹б¹їїих ку¹рочок/ а ¹ме¹же ¹н¹їма чер¹воний ко¹гут¹їк// 3. /Да¹їно ¹їро¹ди¹лос/ по то¹ло¹ц¹ **В** на¹хо¹ди¹лос/ ¹їе¹го под¹ти¹нал¹ і/ мо¹чи¹л¹ і/ ви¹ми¹вал¹ і/ су¹ши¹л¹ і/ розди¹рал¹ і/ кру¹ти¹л¹ і/ ме¹шал¹ і/ скла¹дал¹ і/ то¹їкл¹ і/ би¹л¹ і/ **рН**зал¹ і/ ко¹лол¹ і/ ¹мучи¹л¹ і/ а во¹но на ¹пл¹ечах зїа¹ви¹лос// 4. /О¹дин го¹ворит/ ¹двойе с¹а ¹дивїат і ¹двойе ¹слухаут// 5. /Ч¹е¹тири ¹брата в ¹їен¹:уї ¹хи¹жи жи¹вут// 6. /Ч¹е¹тири ¹брата в ¹їен¹:ого кор¹ч¹а стр¹їл¹авут// 7. /Д¹їдо ¹бабу бїе/ а син¹ц¹у ни¹їе// 8. /К¹їл¹ко раз воро¹бок ¹надин¹ ¹ступит?// 9. /До¹в¹гийкойе/ без нуг/ жа¹ло в ¹него ¹їе/ а кед¹ ¹вкусит/ то вмре//

10. /На 'дири'в'і с'а ро'див у зи'лин'юм 'птици'ї/ а йак с'а тот зи'линий
 'питик вур'вав/ то 'дол'і в'нав// 11. /Си'дит д'ед за поду'шк'іма і
 пл'у'йец'а галу'шк'іма// 12. /Кру'гом 'йами' 'ходет де'ди с к'і'йами//
 13. /Без ко'стий/ без ре'бер 'всейке 'море пер'епер// 14. /Без крыл
 ле'тит/ без нуг б'іжит/ без о'гн'а го'рит/ без ран бо'лит// 15. /Ме'че з
 с'а 'плат'а золо'тавойе/ а 'вб'ират с'а в 'новойе//

3. Прокоментуйте діалектні відмінності на фонетичному та морфологічному рівнях у таких словосполученнях:

- /вени'сли з мей 'клуни/ вде'вал'і ве'нок/ зара'ка 'мн'іго 'в'ірув/
 памн'а'тайу 'тийе па'ни/ 'етим вс'о не го'бийдец'а/ 'они 'тото
 'виш'тко 'знав'ут/ на чу'жуй сто'ро'н'е/ до 'се'го л'іта/ до тей'во
 'хат'і/ н'іц не ви'дати за сев 'ж'інков/ 'верхне 'колесо/ скру'т'іласа
 з'ме'йойу/ 'слизи йу'й у 'воч'ох/ с там'того кон'ц'е се'ла/ спо'конве'ков
 дет'во'ра пе'сен' спе'вал'і//
- /виш'стки 'г'іти з в'їт'ц'ома/ 'висит на 'двиро'х/ 'малниц'а пше'нецу ни
 'малет'/ 'т'есто ка'чат' ни'в'їестка 'мн'ейе/ 'зроб'їани із 'дер'ва/ с
 'тима 'гарн'іма 'хлопц'іма/ з о'бох бо'кув/ баз 'свайі ци'були/ 'лаз'у по
 т'і дра'бин'і/ моло'дн'ата по'на'вучувал'іс'а/ до ста'руй ко'мори/
 при'н'ус шчо'тк'і од су'с'едов/ ужо'ни с'а з н'ов//
- /про'се за 'йейі/ л'уб'ва в мом 'серц'у'ви с'ї за'шпор'тала/ ба'б'і
 позб'ірал'іс/ та во'дажа у йіх у 'скрен'ох/ сто'йели бу'ли у там'туй
 'хати/ бу'ла в си'нув/ мн'і нич ни 'сталосо/ тийе'во дв'і 'йебл'уц'і/ бу'ли
 гре'хов 'будет'/ дожи'дайіса 'бат'ка/ 'вуп'ів го'релки/ тер'п'їу се'с'у
 'сварку/ по'на'крас'увала 'тийе 'гочи//
- /рез'вийе жон'к'і/ ви'те з 'йіма при'шли/ ска'залам дл'а 'него/ 'попод
 ха'там'і сно'пк'і сто'їет'/ обзи'вайса до йі'йе/ кри'чалас' на вс'ой
 св'іт/ на мо'йейі се'стр'і/ в 'добр'і 'хат'і/ с'о 'йіхний 'хлопец/ по'ри'зав
 'палец об каме'нец/ жи'їут за 'свейу по'тре'бейу/ на н'і оже'ни си/ н'іц
 не зро'б'іло'с му с 'тейі 'злости//
- /вс'о 'знами про 'тойе/ на'де'л'ілі сено'коса/ 'ход'ут по ц'іх 'ме'жох/ з
 дв'і'ма ру'кома/ 'вимив му 'ногим/ 'роб'їат на за'мн'е'жку/ за 'йейу
 по'шл'іхмо/ по'каж на йу'й/ 'булис'мо за с'ов 'ха'шчев/ в 'дру'г'ім
 ро'кови/ йа т'а стере'гу/ 'нейіна до'чка/ 'гл'енув'їем на йу/ зо' все'ї
 'сили/ 'питат с'а йі/ по'висил'і су'шиц'а/ чат'варт'ого 'вепу'стили//

- /ц'ім л'уд'ом/ не знали ба'т'кив/ дав й'її 'трох'і 'грош'ів/ то йе 'ваший 'клопот/ о'в'їн се'с'ї 'мури збу'довал; п'їшлас' ду там'тойі 'студни/ 'всейкийе 'л'уде/ 'їїхна ко'рова/ при'снив с'е 'їейі сон/ пу'в'їлис'те му ш'тос' та'кое/ с тейу'воюу 'жінкейу/ 'етих 'с'видков у'же ни було/ 'їехав 'кун'м'ї/ 'с'ойе 'л'їто//

- /вид'їлас' це'се пу'дв'їрїе/ схав'айса в мей ма'лей 'хати/ ви'те бу'ли у 'свейї се'струхни/ 'далис'ми с'о'гому ди'т'ати/ од там'тих 'верб'ів/ горудчик ка'л'а 'хати/ дай йї 'хустку/ з 'кождов моло'диц'ов/ 'потимехмо уклонил'їс'а/ з 'мойом 'руком/ за'здросний чоло'вїк/ и'шовїем пу т'ї ду'роз''ї/ жи'їу зо сво'йов та'здин'ов//

4. Прокоментуйте морфемно-словотвірну структуру таких дериватів:

- /ха'з'ай/ кладо'вити/ на'бол'ш/ бра'т'їшко/ не'в'ехна/ ди'т'ук/ на'сами'ї 'менчї'ї/ моло'д'їнка/ паву'тица/ ку'пованец'/ ле'гойко/ 'квока/ хоро'ство/ зарату'вати/ 'поделеко/ 'пасвити/ че'тирдис'ет/ 'стер'їн'/ 'батечок/ зару'чона/ ра'н'їй/ сн'їго'топи/ п'їв'трет'а/ наголо'н'їж/ 'малечко/ шча'вушнїй/ пси'н'е/ кра'дун/ л'уд'ки/ гу'с'ето/ на'гн'онїй/ моло'дн'ата/ мордо'бачина/ 'зновички/ 'зараски/ д'їв'чук/ по'кривайло/ детво'реча/ над'гурш/ гру'б'їзний/ 'кура/ на'в'старшїй/ шти'рац'їт'/ верхо'л'одица/ зай//

- /дохна/ п'ївшеста/ 'заздоровати/ да'їн'утко/ 'нейїн/ на'в'викше/ 'бл'їжей/ 'ракопїтиц'а/ сустрє'чати/ шч'їл'убина/ дивчїн'ата/ мура'шин:ик/ над:о'брейшї/ горо'бей/ ц'їл'їск'їй/ 'дв'їста/ по-н'ї'мецку/ во'лодати/ чва'н'оха/ детво'рн'а/ довга'л'єцкїй/ пересту'дити с'е/ на'г'їн'анїй/ п'їв'чвар'таста/ наши'вати/ 'шкодн'їк/ запо'мога/ здоро'в'ейшї/ 'майдужїй/ замер'ти/ на'в'ста'р'їшчїй/ моло'духна/ чи'ст'оха/ 'взамуж/ п'їд'волочка/ вов'чук/ шофе'рист/ та'г'чїти/ 'зробїани//

5. Наведені лексичні діалектизми розмежуйте на власне лексичні та семантичні. З'ясуйте мотиваційну базу власне лексичних діалектизмів. Для семантичних діалектизмів встановіть тип перенесення лексичного значення (метафорична номінація, метонімічна номінація):

- кли'нок 'торбинка для віддушування сиру', ста'тк'їє 'худоба' (с.Острівськ, Зарічненського району, Рівненської області); поку'дел'ї

‘вечорниці’ (Мохнате, гміна Гайнівка, Підляське воєвідство, Польща); *‘здебачка’* ‘зненацька’ (с.Набруска, Маневецького району, Волинської області); *‘приха’* ‘морда тварини’, *‘шпирка’* ‘сало’ (с.Якуші, Ратнівського району, Волинської області); *мако’верт* ‘дерев’яний товкачик’ (с.Заліси, Ратнівського району, Волинської області); *па’лемуда* ‘червона мурашка’, *по’нова* ‘свіжий сніг’ (с.Пулемець, Шацького району, Волинської області); *край’разу* ‘щільно’ (с.Любче, Рожищенського району, Волинської області); *скоте’ри’ца* ‘шампінйон’, *‘бл’окот* ‘горілка’, *‘мрага* ‘дощ’ (с.Колки, Дубровицького району, Рівненської області); *наголо’буску* ‘на босоніж’, *грунт* ‘конче, обов’язково’ (с.Містковичі, Пінського району, Брестської області, Білорусь); *ур’ізати* ‘штохнути’, *би’намне* ‘байдуже’ (с.Щитинь, Любешівського району, Волинської області); *ква’сок* ‘щавель’ (с.Воронки, Володимирецького району, Рівненської області); *начу’бочок* ‘набакир’, *го’лонуч* ‘на босоніж’ (с.Річиця, Ратнівського району, Волинської області); *ти’шчера* ‘місце, де росте багато чорниць’ (с.Велика Глуша, Любешівського району, Волинської області); *по’ден’е* ‘отвір у стіні під піччю для дров’, *чут’кий* ‘котрий ще добре чує’, *‘прикро* ‘стрімко’ (с.Троянівка, Маневецького району, Волинської області); *знахо’рити* ‘ворожити’, *за’рвати* ‘стукнути’, *ква’сец’* ‘щавель’ (с.Невель, Пінського району, Брестської області, Білорусь); *про’стак* ‘фартух’, *пац’і’ят* ‘бокова частина даху’ (с.Люб’язь, Любешівського району, Волинської області); *‘судив* ‘загальна назва одягу’, *воки’духа* ‘велика шерстяна хустка’, *ходо’ви’к*, *‘ходн’ік* ‘доріжка на підлогу, виткана з різаних кольорових смужок тканини’ (с.Оріхово, Ратнівського району, Волинської області); *л’і’х’і* ‘дірявий’, *бри’з’кутл’іво* ‘прохолодно і мряка’, *‘справни’* ‘спритний’ (с.Велике Вербче, Сарненського району, Рівненської області); *св’ат’ни’єй* ‘чепурний, охайний в одязі’ (Леліково, Кобринського району, Брестської області, Білорусь); *криша’не* ‘суп’ (с.Залізниця, Любешівського району, Волинської області); *рабу’шок* ‘комаха сонечко’ (с.Підманево, Шацького району, Волинської області); *ду’бок* ‘човен’ (с.Смородськ, Дубровицького району, Рівненської області); *‘луста* ‘скибка хліба’ (с.Руда-Красна, Рівненського району, Рівненської області); *‘нивники* ‘подарунок новонародженому’ (с.Нові Червища, Камінь-Каширського району, Волинської області); *кур’натий* ‘короткий’ (с.Деревок, Любешівського району, волинської області); *твар* ‘обличчя’, *‘важно* ‘тяжко’ (с.В’язівно, Любешівського району, Волинської області);

тамати 'питати', *кон'тетний* 'радий' (с.Полапи, Любомльського району, Волинської області); *пензе'ли'ти* 'білити хату', *вглобус'т'* 'на босоніж' (с.Видраниця, Ратнівського району, Волинської області); *бедо'вати* 'скаржитися, нарікати' (с.Грабовець, гміна Дубичі Церковні, Підляське воєвідство, Польща) – записи Ю.В.Громика.

Література до курсу

1. Бевзенко С.П. Вступ до української діалектології: Конспект лекцій для студентів. – Одеса: Вид-во ОДУ, 1965. – 68 с.
2. Бевзенко С.П. Історія українського мовознавства. Історія вивчення української мови. – К.: Вища школа, 1991. – С. 128 – 150.
3. Бевзенко С.П. Практичні заняття з української діалектології: Навчально-методичний посібник для студентів філологічного факультету. – Одеса: Вид-во ОДУ, 1970. – 96 с.
4. Бевзенко С.П. Українська діалектологія. – К.: Вища школа, 1980. – 245 с.
5. Бевзенко С.П. Українська діалектологія: Збірник вправ і завдань. – Київ–Одеса: Вища школа, 1987. – 127 с.
6. Гриценко П.Ю. Ареальне варіювання лексики. – К.: Наукова думка, 1980. – 129 с.
7. Гриценко П.Ю. Моделивання системи діалектної лексики. – К.: Наукова думка, 1985. – 320 с.
8. Дзензелівський Й.О. Конспект лекцій з курсу української діалектології. (Вступні розділи). – Ужгород, 1966. – 98 с.
9. Дзензелівський Й.О. Конспект лекцій з курсу української діалектології. (Фонетика). – Ужгород, 1965. – 99 с.
10. Дзензелівський Й.О. Програма для збирання матеріалів до лексичного атласу української мови. – К.: Наукова думка, 1984. – 368 с.
11. Дзензелівський Й.О. Українсько-західнослов'янські лексичні паралелі. – К.: Наукова думка, 1991. – 211 с.
12. Дослідження з української діалектології. – К.: Наукова думка, 1991. – 261 с.
13. Жилко Ф.Т. Говори української мови. – К.: Радянська школа, 1958. – 170 с.
14. Жилко Ф.Т. Нариси з діалектології української мови. – К.: Радянська школа, 1966. – 307 с.
15. Жилко Ф.Т. Українська діалектологія: Конспективний виклад курсу для студентів-заочників педагогічних інститутів. – К.: Радянська школа, 1951. – 89 с.
16. Закревська Я.В. Нариси з діалектного словотвору в ареальному аспекті. – К.: Наукова думка, 1976. – 163 с.
17. Залеський А.М. Вокалізм південно-західних говорів української мови. – К.: Наукова думка, 1973. – 155 с.

18. Клімчук Ф. Гаворкі Заходняга Палесся: Фанетычны нарыс. – Мінск: Навука і тэхніка, 1983. – 128 с.
19. Матвіяс І.Г. Українська мова і її говори. – К.: Наукова думка, 1890. – 168 с.
20. Москаленко А.А. Нарис історії української діалектології. – Одеса, 1961. – 234 с.
21. Москаленко А.А. Нарис історії української діалектології. (Радянський період). – Одеса, 1962. – 123 с.
22. Проблеми сучасної ареалогії. – К.: Наукова думка, 1994. – 384 с.
23. Структурні рівні українських говорів. – К.: Наукова думка, 1985. – 324 с.
24. Територіальні діалекти і власні назви. – К.: Наукова думка, 1965. – 341 с.
25. Українська діалектна лексика. – К.: Наукова думка, 1987. – 268 с.
26. Українська діалектна морфологія. – К.: Наукова думка, 1969. – 323 с.
27. Українська діалектологія і ономастика. – К.: Наукова думка, 1964. – 272 с.
28. Українська лексика в історичному та ареальному аспектах. – К.: Наукова думка 1991. – 183 с.
29. Українська лінгвістична географія. – К.: Наукова думка, 1966. – 244 с.
30. Український діалектологічний збірник. – Кн. 3. – К.: Довіра, 1997. – 471 с.
31. Badania dialektów i onomastyki na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim. – Białystok, 1995. – 372 s.
32. Czyżewski F. Fonetyka i fonologia gwar polskich i ukraińskich południowo-wschodniego Podlasia. – Lublin, 1994. – 467 s.
33. Dejna K. Atlas polskich innowacji dialektałnych - Warszawa: PWN, 1994. – S. 5 – 16.
34. Gwary mieszane i przejściowe na terenach słowiańskich. – Lublin, 1993. – 376 s.
35. Interferencje językowe na różnych obszarach słowiańszczyzny. – Lublin, 1989. – 313 s.

Перелік питань до екзамену

1. Літературна мова і народна (діалектна) мова. Норма літературної мови і діалектна норма.
2. Диференціація та інтеграція як основні етапи розвитку національної мови. Інтердіалект. Формування загальнонаціональної української мови.
3. Предмет, завдання і значення діалектології. Теоретична і національна діалектологія. Описова й історична діалектологія.
4. Єдність української загальнонаціональної мови. Типологічні риси, що характеризують українську мову як окремий і єдиний лінгвальний феномен.
5. Причини існування діалектних відмінностей в національній мові.
6. Структурно-територіальні одиниці національної мови.
7. Відбиття особливостей живої народної мови у староукраїнських пам'ятках.
8. Діалектне явище. Типи діалектних явищ за генетичною ознакою. Діалектне явище і діалектизм. Типи діалектизмів. Регіоналізм (локалізм). Нульовий діалектизм.
9. Типи діалектних явищ за ознакою співвідносності (протиставності). Види етнографізмів. Типи діалектних явищ за функціональною ознакою.
10. Соціальна диференціація мови. Жаргон і арго як соціальні діалекти національної мови, їхні диференційні ознаки.
11. Фонетична транскрипція, прийнята в українській діалектології. Різновиди фонетичної транскрипції, що використовується у записах діалектного матеріалу.
12. Методи збирання матеріалу для діалектологічних досліджень. Джерела вивчення діалектів.
13. Методика діалектологічних досліджень. Різновиди монографічних діалектологічних досліджень.
14. Типи відмінностей між українськими діалектами в системі вокалізму. Діалектні системи українського вокалізму, їх типологічні ознаки.
15. Південно-західна система вокалізму української діалектної мови, її типологічні ознаки.
16. Карпатська система вокалізму української діалектної мови, її типологічні ознаки.
17. Поліська система вокалізму української діалектної мови, її типологічні ознаки.

18. Рефлексія етимологічного [o] в українській діалектній мові. Дифтонги і монофтонги.
19. Рефлекси етимологічного [e] в говорах української мови. Дифтонги і монофтонги.
20. Рефлекси давнього [ѣ] в українських діалектах. Дифтонги і монофтонги.
21. Позиційні варіанти сучасних голосних фонем [o], [e], [a],[y], [и].
22. Континуанти давніх голосних [ы] та [и] в українських говорах.
23. Частотність уживання голосних фонем в українських говорах.
24. Типи відмінностей між українськими діалектами в системі консонантизму. Діалектні системи українського консонантизму, їх типологічні ознаки.
25. Губні фонemi в українській діалектній мові. Наслідки ствердіння губних перед рефлексами давніх [ě], [ę], [Q], [o], [e].
26. Передньоязикові фонemi в українських говорах.
27. Шиплячі і свистячі фонemi в українській діалектній мові.
28. Середньоязикова фонема [й]: частотність уживання в українських говорах.
29. Задньоязикові та фарингальна фонemi в українських говорах.
30. Частотність уживання приголосних фонем в українській діалектній мові.
31. Нерегулярні модифікації звукової структури слів.
32. Протеза. Квазіпротеза. Гіперизм. “Дзеркальні” фонетичні процеси.
33. Асимілятивні і дисимілятивні зміни приголосних в українських говорах. Різновиди асиміляції і дисиміляції.
34. Діалектні тенденції наголошення слів і словоформ. Різновиди наголосу в українських карпатських говірках.
35. Словотвірні діалектизми. Дериваційні моделі. Регулярні і нерегулярні дериваційні моделі. Оказіоналізми.
36. Різновиди діалектних відмінностей у словотворенні.
37. Способи словотвору української діалектної мови, їх продуктивність у різних говорах. Специфічно діалектні способи словотворення.
38. Різновиди діалектних морфологічних відмінностей. Морфологічні архаїзми та морфологічні інновації. Фактори, що зумовили появу морфологічних інновацій.
39. Граматична аналогія як фактор формування морфологічної системи української народної мови. Аналогічний ряд. Джерело та об’єкт аналогії.
40. Діалектні системи української словозміни, їхні типологічні риси.

41. Південно-західна система словозміни, її типологічні риси.
42. Північноукраїнська (поліська) система словозміни, її типологічні ознаки.
43. Діалектні відмінності у категорії числа іменників.
44. Діалектні відмінності у категорії роду іменників.
45. Відмінкові закінчення іменників I відміни в українській діалектній мові.
46. Відмінкові закінчення іменників II відміни в українській діалектній мові.
47. Відмінкові закінчення іменників III та IV відмін в українській діалектній мові.
48. Відмінкові форми множини іменників в українській діалектній мові.
49. Різновиди діалектних відмінностей у системі словозміни прикметника. Групи українських говорів за ознакою розрізнення (нерозрізнення) твердої і м'якої груп прикметника.
50. Відмінкові форми прикметників в українських говорах.
51. Ступенювання прикметників в українських говорах.
52. Діалектні відмінності у фонетичному оформленні та словозміні займенників.
53. Діалектні відмінності у фонетичному оформленні та словозміні числівників.
54. Оформлення інфінітива в українських говорах. Зворотні дієслова в українській діалектній мові.
55. Дієслівні форми минулого часу в українській діалектній мові.
56. Дієслівні форми майбутнього часу в українській діалектній мові.
57. Дієслівні форми умовного способу в українській діалектній мові.
58. Дієслівні форми наказового способу в українській діалектній мові.
59. Діалектні форми теперішнього часу дієслів I дієвідміни (однина і множина).
60. Діалектні форми теперішнього часу дієслів II дієвідміни (однина і множина).
61. Дієвідмінювання дієслів з основою інфінітива на -а в українських говорах карпатської групи.
62. Архаїзми у системі дієслівних форм української діалектної мови.
63. Інновації у системі дієслівних форм української діалектної мови. Граматична аналогія як фактор формування системи словозміни дієслова в українській народній мові.

64. Типи відмінностей у діалектному синтаксисі за функціональною ознакою. Загальна характеристика українського діалектного синтаксису. Діалектна ритмомелодика.
65. Відмінності у діалектному синтаксисі за генетичною ознакою.
66. Діалектні відмінності у словосполученні. Відмінності у значенні і вживанні прийменників в українських говорах.
67. Діалектні відмінності у структурі простого речення. Засоби вираження головних і другорядних членів речення в говорах української мови.
68. Діалектні відмінності у складному реченні. Сполучники і сполучені слова в українських говорах.
69. Типи діалектних відмінностей у лексиці української діалектної мови. Різновиди лексичних діалектних відмінностей протиставного і непротиставного типу.
70. Власне лексичні та лексико-семантичні діалектизми. Шляхи поповнення системи власне лексичних і лексико-семантичних діалектизмів.
71. Склад діалектної лексики з погляду її походження. Лексична інтерференція. Чужомовні слова у складі української діалектної лексики.
72. Діалектні відмінності у фразеології.
73. Українська діалектографія.
74. Українські наріччя, їх межі та типологічні риси.
75. Говори поліського наріччя. Диференційні риси та межі українських поліських говорів.
76. Говори південно-західного наріччя. Диференційні риси та межі українських південно-західних говорів.
77. Говори південно-східного наріччя. Диференційні риси та межі українських південно-східних говорів.

Критерії оцінки знань студентів

Рівні навчальних досягнень	Бали	Загальні критерії оцінювання навчальних досягнень студентів
Початковий	1	Студент може розрізняти об'єкт вивчення, відтворити деякі елементи матеріалу
	2	Студент фрагментарно відтворює незначну частину навчального матеріалу, має нечіткі уявлення про об'єкт вивчення
	3	Студент відтворює менше половини навчального матеріалу, з допомогою викладача виконує елементарні завдання
Середній	4	Студент знає близько половини навчального матеріалу, здатний відтворити його відповідно до тексту підручника або пояснення викладача, повторити за зразком певну операцію
	5	Студент розуміє основний навчальний матеріал, здатний з помилками й неточностями дати визначення понять, сформулювати правило
	6	Студент виявляє знання і розуміння основних положень навчального матеріалу. Відповідь його правильна, але недостатньо осмислена. З допомогою викладача студент здатний аналізувати, порівнювати, робити висновки. Студент вміє застосувати знання при виконанні завдань прикладного характеру за зразком
Достатній	7	Студент правильно, логічно відтворює навчальний матеріал, розуміє основоположні теорії і факти, вміє наводити окремі власні приклади на підтвердження певних думок, застосовує вивчений матеріал у стандартних ситуаціях, частково контролює власні навчальні дії
	8	Знання студента є достатньо повними, він правильно застосовує вивчений матеріал у стандартних ситуаціях, вміє аналізувати, встановлювати найсуттєвіші зв'язки і залежності між явищами, фактами, робити висновки, загалом контролює власну діяльність. Відповідь його повна, логічна, обґрунтована, але з деякими неточностями
	9	Студент вільно володіє вивченим матеріалом, застосовує знання в дещо змінених ситуаціях, вміє аналізувати і систематизувати інформацію, доречно використовує термінологію, використовує загальновідомі докази у власній аргументації

Високий	10	Студент володіє глибокими і міцними знаннями, здатний використовувати їх у нестандартних ситуаціях. Самостійно визначає окремі цілі власної навчальної діяльності, критично оцінює окремі нові факти, явища, ідеї
	11	Студент володіє узагальненими знаннями з предмета, аргументовано використовує їх у нестандартних ситуаціях, добре володіє спеціальною термінологією, уміє ілюструвати відповідь прикладами, знаходити джерело інформації та аналізувати її, ставити і розв'язувати проблеми. Визначає програму особистої пізнавальної діяльності
	12	Студент має системні, дієві знання, виявляє неординарні творчі здібності у навчальній діяльності, вміє ставити і розв'язувати проблеми, самостійно здобувати і використовувати інформацію, виявляє власне ставлення до неї. Студент вільно володіє спеціальною термінологією, грамотно ілюструє відповідь прикладами, вміє комплексно застосовувати одержані знання з інших дисциплін для вирішення практичних завдань.

Зміст

Пояснювальна записка	3
Структура курсу	5
Форми поточного контролю	5
Перелік модулів навчальної дисципліни	5
Тематичний план курсу /денна форма навчання/	6
Тематичний план курсу /заочна форма навчання/	7
Планування теоретичного курсу	8
Планування практичного курсу та самостійної роботи	28
Література до курсу	82
Перелік питань до екзамену	84
Критерії оцінки знань студентів	88

Навчально-методичне видання

Громик Юрій Васильович

**Діалектологія української мови: Навчально-методичні матеріали
для студентів спеціальності “Українська мова та література”**

Редактор В.Голюк
Коректор Н.Яковчук
Технічний редактор А.Моклиця

Підп. до друку 18.12.2002 р. Формат 60x84/16. Папір офс. Гарн. Таймс.
Друк цифровий. Обсяг 4,6 ум. друк., 4,9 обл.-вид. арк. Наклад 100 прим.

Редакційно-видавничий відділ “Вежа”
Волинського державного університету імені Лесі Українки
(43025 Луцьк, пр. Волі, 13).